2025/6 • XXXII. évf. 6. szám

Ára: 800 Ft

FOLKMAGAZIN

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

Fitos Dezső Társulat: Bernarda ballada
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

A TARTALOMBÓL:

9. MAG*TÁR* – *Pelva Gábor:* Lélekkapu
Széki Soós János rovata

10. Szakonyi Károly – Korniss Péter: Novák Tata

11. Székely hagyományok – 8.
Simó Ilona

17. Mihó Attila – Szabó Dániel – András Orsolya Erzsébet: Gyergyói hagyományos tánczene
Árendás Péter, Kelemen László

17. „Amaro khelyipo - A mi táncunk"
Demarcsek György

18. KENDŐMESÉK – Élhetetlenség
Arany Piroska

20. A Tanac Kulturális Egyesület horvát elismerése
Szávai József

21. Díszpolgári címek és Pro Urbe Budapest díjak

22. Harmincéves a Kortárs Néptánc
Diószegi László

23. Kortárs Néptánc 2025
Fotó: *Gorácz József Márk*

27. Ötvenéves a néptánctagozat
Héra Éva, Fodorné Molnár Márta

30. TALLÓZÓ: Az ifjúsági „szervezetek" IV.
Írta: Nagy Olga – P. Vas János rovata

32. A KASSÁK-KLUB VENDÉGEI
Historikus popzene
Sebő Ferenc sorozata

34. Interjú – Ágfalvi György, Kele Kristóf
Fillinger Kornélia Vanda

38. „Timár 95"
Simoncsics János

41. Megújult a Néprajzi Múzeum gyűjteményi adatbázisa

42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Jókai és a magyar ételörökség – 5.
Juhász Katalin

46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

„Most kell kérdezni, amíg van kit!"

Interjú Koncz Gergellyel

A népzenészi pályáját kontrásként kezdő Koncz Gergelyt legtöbben a 2026-ban negyvenéves Tükrös zenekar egyik prímásaként ismerik, de más, alkalmilag összeálló vagy tartósabb formációkban is szívesen ragad hegedűt vagy brácsát. Örvényesi otthonában nem csak az általa bejárt útról és annak tanulságairól, de egyéb apróságnak látszó fontos dolgokról is beszélgettünk.

– *Egy hagyományait megélő embertől meg kell kérdeznem: a saját családod kapcsán milyen messzire látsz vissza a múltba?*

– Édesapámnak köszönhetően apai ágon az 1730-as évekig, anyai ágon pedig az 1770-es évekig ér a tudásom. Amikor apai nagyszüleimnél voltunk Hódmezővásárhelyen, apám gyakran elővette a magnetofont, és felvételeket készített, melyek a családtörténetről szóltak, de néha énekléseket is rögzített. A családi történetek felgyűjtésével párhuzamosan a levéltárakat is búvta, a születési adatok mellett kereste-kutatta a házak és földek történetét és sorsát is. Így állt össze a családtörténet apai ága, aztán egy idő után az anyai ágamat is végigböngészte apám. Persze így is vannak homályos pontok, de az anyai nagyanyám ága megvan egészen addig a felmenőmig, akit Mária Terézia alatt telepítettek ide. Ezen a vonalon úgy lett meg az utolsó láncszem, hogy apám, aki restaurátor volt, a márkói papnak restaurált egy Mária-szobrot, és cserébe nem pénzt kért, hanem azt, hogy kutakodhasson a templomi iratok között. Így lett meg az anyai nagyanyám legrégebbi magyarországi felmenője, Arnhoffer Johann, aki Regensburg környékéről települt be föld- és szőlőművesként.

– *Szóval, a magyar mellett német felmenőid vannak?*

– Apai ágon magyar volt mindenki, anyai ágon pedig a nagyapám apai ága magyar, dédapám Somogyból került Gyulafirátótra. Az anyai ág másik ága szintén Veszprém környéki, de frank vagy bajor, ezt nem tudom pontosan. Anyai nagyanyám ága pedig száz százalékban bajor betelepítés. Az egyik szépapám itt, Örvényesen volt malombérlő, az ő egyik lánya, aki az ükanyám, Veszprém-fajszra ment férjhez, s így kapcsolódott össze az anyai ág Veszprém környékén.

– *Édesapád hangfelvételei kapcsán említetted az énekeket...*

– Ennek köszönhető, hogy hallhatom születésem előtt elhunyt egyik dédanyámat is dalolni. Ez a dédöreganyám annak a Csenki Sándornak volt unokatestvére, aki cigány népdalok, balladák és mesék gyűjtésével foglakozott, több cigány dialektusban beszélt, és akit huszonöt éves korában az oroszok Dunapatajon agyonlőttek. Munkáját testvére, Csenki Imre karnagy folytatta. Liber Banditól nemrég tudtam meg, hogy a Martin György-féle '67-es kispetri felvételnél Csenki Imre volt Martin segítője.

– *Hol kezdődik a te történeted?*

– Apám Hódmezővásárhelyről először Pestre került, és restaurátorképzőt végzett a Török Pál utcában. Aztán restaurátorként került Veszprémbe, ahol akkoriban Éri Pityu *[Éri Péter]* édesapja, Éri István volt a múzeumigazgató, és itt ismerkedett meg anyámmal egy baráti társaságban. Aztán később anyám is restaurátor lett.

Árendás Péter, Liber Endre és Koncz Gergely az 1995-ös Táncháztalálkozón (Tükrös-archívum)

Címlap: Nagy Katica | Notitia Táncműhely: tRaNS/cSaNDo | Kortárs Néptánc 2025 – fotó: Gorácz József Márk

– *Honnan a zenei indíttatás?*

– Azt hiszem, ez apai ágról jöhet, hiszen az előbb elmondottakon túl, például apai nagyanyám lány korában cimbalmozott Makón. A két világháború között még szokás volt „polgári körökben", hogy a gyerekek tanultak muzsikálni. Náluk a családi összejöveteleken nem zongora szólt, hanem cimbalom. Apai nagyapám, és többen az apai ágamon Kiskőrösön végeztek mint kántortanítók. Nagyapám a családi összejöveteleken hegedült. Nagybátyám tanult zongorázni, apám zongorázni és hegedülni. Ezek a zenei előzmények, aztán az óvodában az óvó néni javasolta a szüleimnek, hogy vigyenek az ének-zenei általános iskolába, ahová fel is vettek, és '83-ban az énektanár javaslatára írattak be hegedűre. Ekkortól jártam zeneiskolába, persze, nem vittem túlzásba, közben volt néha egy-egy félév, ami kimaradt.

– *Hogyan lett ebből népzenészség?*

– Az nálunk normális dolog volt, hogy otthon voltak népzenei hanglemezek. Emellett a '70-es, '80-as években néha fellépett Veszprémben a Muzsikás, egy hódmezővásárhelyi származású kultúraszervezőnek köszönhetően. Ilyen alkalmakkor, gyerekként mindig az első sorban ültem, és már akkor a kontrást figyeltem. Aztán '88-ban, Szent György napja tájékán volt egy házibuli szüleim, nagynéném baráti körében. Ezen a házibulin ott volt Csoóri Sanyi, Ökrös Csabi meg a Tükrös zenekar tagjai, akik akkor sorkatonák voltak – éppen Sanyitól és Csabitól tanultak zenélni –, és arra az éjszakára kiszöktek a laktanyából. Hatalmas és meghatározó élmény volt ez a buli, hogy a zene így – nem bakelitről és nem színpadról – is szólhat. Akkor döntöttem el, hogy kontrás leszek. Később át is álltam a zeneiskolában hegedűről klasszikus brácsára.

Tükrös tábor, 1996 (Tükrös-archívum)

Közben, talán már lehettem tizenhárom éves, a veszprémi zeneiskolában működő népi zenekar tagja lettem. Akkoriban került Veszprémbe a néprajzos Juhász Katalin, aki összeismerkedett a szüleimmel. Kati párja akkoriban Csőgör Róbert volt, velük kezdtem el a környékben muzsikálni mint kezdő kontrás. Akkortól a zene lett a mindenem, és állandóan kezemben volt a hangszer.

Szépen lassan megismertem olyan embereket, akik fontossá váltak ebből a közegből. Így '89-ben ismerkedtem össze Mester László „Pintyővel", Lajkó Félixszel, '90-ben Fekete Antal „Pumával" is. Akkortól Puma terelgetett, vitt magával sokfelé.

Mindenkinek sokat köszönhetek, de talán a legtöbbet Pumának, aki soha nem akart „direktben" tanítani, soha nem mondta, hogy „ezt így kell, azt meg úgy kell csinálni". Csak fölhívta a figyelmemet erre-arra, s rám bízta, hogy észrevegyem azt, ami érdemes a figyelemre.

– *És ettől kezdve rohangáltál vidékről Pestre muzsikálni?*

– Szerencsére nem, ha Puma szólt, hogy ők vannak a Molnár utcai táncházban, akkor elmentem, de nem lett Pest a központom, akkor már sokkal inkább Jászberény, a népzene- és néptánctábor. Ott lehetett hagyományban élő táncosokkal és zenészekkel találkozni Erdélyből, meg a Felföldről is. Puma többször vitt magával Erdélybe, aztán már mentem magamtól is. Közben szereztem jogosítványt, s így gyakran megesett, hogy a gimnázium helyett inkább Erdélybe mentem, s leragadtam Palatkán, vagy ott, ahol éppen a palatkaiak muzsikáltak bálokban, lakodalmakban... Így, utólag azt látom, nagy szerencsém volt azzal, hogy mindenütt én voltam a zenészek között a legfiatalabb, a „kölyök". Odafigyeltek rám, segítettek, megmutattak mindent. Hasonló fiatal zenészgyerekből akkor még kevés volt, aki ennyire megszállottan, minden mást félretéve akart muzsikálni.

Ausztrália, 2000 (Tükrös-archívum)

A jászberényi táborban sokakkal meg lehetett ismerkedni, esténként be lehetett állni a táncházakba zenélni. És még fizettek is érte! Úgy emlékszem, egy táncrendért ötszáz forintot adtak. Üres zsebbel is el tudtam menni a táborba, kajára se kellett költenem, mert a táborlakók közül nem mindenkinek tetszett, ahogy a „Lehelben" főztek.

– *Hogyan nőttél bele a Tükrösbe?*

– Az is jászberényi történet, és Liber Bandihoz köthető. A '90-es táborban a haladó brácsásokhoz voltam beosztva, és egyik délután egy táncos gyerek, aki az oldalszobában kókadozott, elcsípett, hogy a *Fehér Lászlót* hegedüljem el neki. Mire én mond-

tam, hogy brácsás vagyok, nem tudok hegedülni. Ő nem volt abban az állapotban, hogy elfogadja ezt a választ, ezért aztán – volt ott valahonnan egy hegedű, s azon – eljátszottam neki úgy, ahogy a táncháztalálkozós lemezről – B oldal, első szám, Újstílus zenekar – ismertem. *[VI. Magyarországi Táncháztalálkozó, Hungaroton, SLPX 18144, 1987 – a szerk.]* Közben Bandi valakivel beszélgetett a másik sarokban, s amikor felneszelt, hogy valami zajlik, elrohant. Első gondolatom az volt, hogy „Hű, biztos hozza brácsáját!", aztán meg lehűtöttem magam, hogy biztos, hogy nem. De tényleg brácsáért ment, s ahogy visszajött, leült és elkezdett kísérni. Aztán elkezdett kérdezgetni, s én elmondtam nekik a korábban említett házibuli emlékét... Közben odavetődött Puma is, s kérdezte: „Te tudsz hegedülni is?". Mire én mondtam, hogy nem tudok, csak próbálkozom. Akkortól Puma nem hagyott békén, hogy ne hagyjam el a brácsát, de kezdjek el hegedülni is.

– *Összefért mindez az intézményesített oktatással?*

– Arról már beszéltünk, hogy Balatonalmádiban kezdtem a gimnáziumot, de nem nagyon bírtam, mert nem voltam hozzászokva a rendszeres tanuláshoz... Ráadásul Puma hívott a Molnár utcába, aztán Magyarszovátra lagziba... én meg persze mentem. Ez is, meg a Veszprém környéki zenélések Csőgör Robiékkal, mind-mind az iskola rovására mentek. Közben csináltunk táncházat Veszprémben, s megkeresett valaki a Honvéd-Bakony táncegyüttestől, mondván, kellene nekik egy zenekar. Balla Zoli vezette az együttest, és az ő keze alá elszegődtünk zenélni. Az is havi fix feladattá vált: próbák, fellépések, meg minden, ami ezzel jár. A nyár egészében a zenélésről szólt, pláne, hogy már a Tükrös is hívott, és velük a Téka táborba is lehetett, kellett menni. Évekig úgy volt, hogy amikor a Téka tábor véget ért, akkor mentünk át Jászberénybe.

Amerika, 2002 (Tükrös-archívum)

Pár évre rá jött egy telefonhívás, hogy ráérek-e hétvégén. Bizonytalanul válaszoltam, mert otthon, Veszprémben is lett volna valami fellépés. Aztán elkéretőztem, amikor kiderült, egy csallóközi csapattal kellett kimenni Hollandiába, egy tízperces tévéfelvételt csinálni. Lakatos Róbert hegedült, akkori párja, Korpás Évi énekelt, a cimbalmosuk Fonott Zoli volt, Pálffy Zsolt bőgőzött. Az történt, mint utólag megtudtam, hogy a brácsásuk nem ért rá, ezért hívták Pintyőt, ő sem ért rá, majd hívták Pumát, aki szintén nem ért rá, de azt mondta nekik, hogy „van Veszprémben egy fiatal gyerek, hívjátok nyugodtan, nem lesz vele semmi gond". Így aztán elmentem velük Hollandiába, s ennek eredményeként akkortól engem hívtak. Már egy héttel később a komáromi táncházban, ősztől meg a pozsonyi Szőttes Kamara Néptáncegyüttesben muzsikáltam, s ez a felföldi vonal eltartott huszonnégy éven át, egészen 2017-ig. Eleinte a gimi mellett sok-sok lógással és hiányzással, de aztán már teljes erőből.

Amikor én feltűntem azon a tájon, akkor Hégli Dusán vezette a Szőttest, majd a '90-es évek végén ő átkerült az Ifjú Szivekhez, s elkezdte megvalósítani az álmát: legyen egy tömör, masszív, profi együttes, ami hosszú távon is működőképes. Először úgy tervezte, hogy ottani fiatalokból álljon a zenekar, de azért engem is elkezdett hívni az Ifjú Szivek zenekarába is.

– *A Felvidéken végig együtt mozogtál Hégli Dusánnal?*

– Igen. Dusán '92 táján vette át Richtarcsík Mihálytól a Szőttest, ahol eleinte Lakatos Robi hegedült, én brácsás voltam, aztán '95-ben egy felföldi műsor kapcsán prímás nélkül maradtunk, s annyira fehér folt volt a magyarországi prímásoknak a Felföld muzsikája, hogy nekem kellett hegedűsként beállnom. Persze, ez azzal járt, hogy brácsást kellett szerezni, s akkor jött Pintyő. Akkor kezdtem el a Tükrösön túl is hegedülni.

– *Ezt a majd' negyed századot úgy teljesítetted, hogy végig Veszprém megyéből ingáztál?*

– Persze. Volt jogosítványom, lett autóm is. Muszáj volt, mert a vonatozás lehetetlen akadályokat állított: vonattal-busszal öt órán át tartott az az utazás, ami kocsival alig több mint egy óra. Ráadásul tömegközlekedéssel megoldhatatlan volt vasárnap, fellépés után hazajönni.

A Szőttesnél, és kezdetben az Ifjú Szivekneél is úgy ment, hogy Szlovákia magyarlakta településeire jártunk fellépni. A legkisebb

Ifju Szivek Táncszínház: Felföldi levelek, 2005 (fotó: Nagyvendégi Gábor)

falvakba is elmentünk. Az Ifjú Szivekkel csináltunk olyan turnét, ami egy hónapig tartott, és Kisszelmenctől Jókáig gyakorlatilag mindenhol felléptünk.

Ebben az időben ezzel-azzal jó párszor megfordultam az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, '95-ben Venezuelában, de a legtöbbször Ausztráliában járhattam. Meg persze Európa.

– *Nem kerülhetjük ki az „Utolsó Óra" felvételén való aktív jelenlétedet, a folkMAGazin tavalyi különszáma erről szólt, s ebben gyakorlatilag mindenki megemlékezett rólad...*

– Elsőre azért nem vittek el katonának, mert egy éven át a veszprémi zeneiskolában tanítottam brácsát és bőgőt. A következő évben el akartak vinni, s erre Árendás Peti mondta: „Nehogy má' elmenj katonának!". Akkor, a '75-ben születetteknek a sorkatonai szolgálat kilenc hónap volt, a polgári szolgálat meg tizennégy hónap. Elsőre nem is értettem, hogy miért lenne jó nekem ez a polgári szolgálatosdi, de Árendás rábeszélt, Kelemen Laci is segített az ügy elintézésében, s így kerültem az *Utolsó Óra* projektbe gimi után egy bő évvel... mert a gimnáziumot – kerülőútjaim miatt – végül hat év alatt tudtam le.

Aztán az lett a vége, hogy a szolgálat letelte után is marasztaltak, mert nem lehet csak úgy leakasztani valakit, aki érti a zenéket Máramarostól Gyergyóig, kapásból szolmizál bármit, felír kadenciát, szótagszámot... és még jogosítványa is van.

– *Hogy néztek az „Utolsó Óra" hétköznapjai?*

– Én az első zenekar érkezésének másnapján estem be a Fonóba, ami az egész projekt központja volt. Szilágybagos-Szilágynagyfalu volt az első csapat, s őket még a nagyteremben vettük fel. Közben készült el a kis stúdiónak nevezett helyiség, ahol az összes későbbi felvétel megtörtént. Asztalos Tomi, a Fonó akkori rendszergazdája csinálta a felvételeket, menet közben, hónapokkal később jött Pénzes Géza, s egy ideig ketten csinálták a felvételeket, aztán maradt Géza.

A Fonó tulajdonosa, Lukács József „Lujó" biztosította a kisbuszt, ami elment pénteken az előző heti zenekarral, és visszafelé hozta a következő zenekart. A kis stúdió alatt volt a zenészeknek kialakítva hálószoba és zuhanyzó. Hétfőn kilenc körül mentünk be, s kezdődött a muzsika meg a kikérdezés, ami eltartott péntek délig. Közben persze szüneteket kellett tartani. Szerdánként voltak a Fonóban a táncházak, amiket a Tükrös meg az Ökrös csinált felváltva, vagy amikor közösen, azt úgy hívtuk magunk között, hogy „Tökrös". Ezeken a szerda estéken az aktuális *Utolsó Óra* zenekar is játszott, s ennek kapcsán Kelemen Laci vagy Pávai István elmondta a közönségnek, hogy miről van szó. Csütörtök esténként, a felvételek után Székesfehérvárra vittük a zenekarokat, az ottani táncházba. Pénteken még délig folyt a muzsika, aztán kaptak ebédet, úti csomagot, s irány Erdély.

Tükrös: Halmos Attila, Liber Endre, Koncz Gergely, Árendás Péter, Lelkes András (fotó: Baranyai Barbara, 2013)

Egy idő után már nem csak a jegyzőkönyvezést csináltam, de sofőrködtem is, mert rájöttek, hogy ezt is rám lehet bízni... egészen addig, míg már annyira véres volt a kocsi torka, hogy kerek perec kijelentettem, ezzel én nem vagyok hajlandó elindulni a világ végére. Mondtam, hogy féltengelyes lesz az autó, s ha megáll valahol az éjszakában... Aztán a következő sofőr – aki egy magyarvistai költő srác volt – nem sokkal később pont így járt valahol a Békás-szoroson túl, éjjel egykor. Úgyhogy ő gyalogolhatott az éjszakában, amíg a zenészek ültek a fűtetlen kocsiban. Na, ez az, amit én el akartam kerülni!

– *Az „Utolsó Óra" által első kézből olyan áttekintést kaptál, amilyennel kevesen rendelkezhetnek...*

– Élőben meg aztán végképp senki nem töltött annyi időt a zenekarokkal, mint én, merthogy én minden zenekarral ott ültem végig, ráadásul sokakat hoztam-vittem is. Az egész *Utolsó Órában* három olyan zenekar volt, akiknél nem voltam jelen. Az is azért, mert akkor voltam életemben először Ausztráliában. Jó fejek voltak, hogy elengedtek, hiszen elvileg az országot sem hagyhattam volna el polgári szolgálatosként.

– *Van az „Utolsó Órának" személyes tanulsága számodra?*

– Persze, sőt, olyan sok, hogy neki se állnék felsorolni. Nyilván sok olyan tanulsága van, ami nem is tudatosult, de zenében, hozzáállásban és értékrendben megjelenik. Emberi és zenei tapasztalatok olyan kincsesbányája, hogy nem tudom, mit kellene kiemelni ebből az óriási csomagból. Vannak olyan dallamok, amikről elsőre azt gondolom, hogy nem ismerem őket, de valahogy mégis gyanúsan kézre állnak. Ez lehet annak a következménye, hogy – kis túlzással – nem tudom, van-e egyáltalán olyan dallam, ami az *Utolsó Óra* során nem hangzott el. És ez csak egyetlen hozadéka az egésznek, hiszen ott van az emberi oldal, hogy milyenek voltak ezek a kis öregek, és néha a fiatalok.

A sofőrködésnek például az is nagy tanulsága volt, hogy mennyit változtak ezek az emberek az egyetlen velünk töltött hét alatt! Közülük sokan örültek, hogy vannak a világban olyan emberek, akiket érdekel az ő tudásuk. Voltak, akik még soha nem jártak Magyarországon, akadtak, akik nem is nagyon akartak jönni, de valahogy mégis ráálltak. Döntő többségükről elmondható, örültek annak, hogy megmarad a tudásuknak valamiféle lenyomata, s nem tűnnek el nyomtalanul.

Persze, az is érdekes volt, ahogy az ismeretlentől való félelem, a szorongás oldódott bennük, hiszen akadtak köztük, akik magyarul sem tudtak. Aztán, látni azt, hogy hazafelé milyen felszabadultak, sőt boldogok voltak. Jó megtapasztalni az ilyen személyes örömöket.

– *Mennyire volt ténylegesen utolsó óra az „Utolsó Óra"?*

– Sok szempontból azt mondanám, hogy inkább utolsó utáni óra volt. Sokaknál annyira kopott volt már a tudás, hogy nem volt könnyű előhúzni belőlük azt a csodát, amit kerestünk. Persze az magában zseniális, hogy még volt mit előhúzni! Kelemen Lacit minden elismerés megillet azért, hogy politikai széljárástól függetlenül összerakta ezt az egészet. Aztán az azóta eltelt időben kiderült, hogy alig-alig akad már olyan zenekar, ami saját eredeti funkciójában megmaradt. Hiszen a környezet is sokat válto-

zott: falun tartott hagyományos lakodalom nem nagyon van már. Ha van is, megoldják szintetizátorral, szaxofonnal, tangóharmonikával...

Sokat változott a világ, Jagamasék, Martin Györgyék, Kallósék korában, ha meghallottál egy hegedülést, akkor legalább azt meg lehetett mondani, hogy – ha nem is melyik falu, de legalább – melyik kistáj az, ahonnan a zenész jött. Aztán már a '90-es években – a palatkaiaktól eltekintve – ezek a határok teljesen elenyésztek, valamiféle általános egyveleggé mosódott össze a stílus. Még hallatszik, hogy Mezőség, de hogy azon belül...?

– *Miféle felelősséget ró rád az a tudás, amit tudatosan vagy akaratlanul megszereztél?*

– Puma úgy fogalmazott tavaly Szamosújváron a Tücsöktáborban, hogy „amit én kaptam, azt kutya kötelességem továbbadni", s ezzel maximálisan egyetértek. Régen nem szerettem tanítani, untam is, meg értelmét sem mindig láttam. Mára ez megváltozott, mert bár én is csak másodkézből adhatom azt, amit tanultam, de ezzel együtt is próbálok elmesélni mindent, próbálom olyan dolgokra felhívni a figyelmet, ami nem feltétlenül derül ki az eredeti felvételeket hallgatva.

Például, amikor egyszer a Dél-Alföldről jöttünk haza egy sümegprágai bőgős sráccal, és közben egy régi lakodalmi felvételt hallgattunk a kocsiban. A felvételnek része volt egy vissza-visszatérő butácska szökős dallam, ami mindig hosszabban szólt, mint a többi. Ráadásul egy csúnya hangú ember csujogat közben. A felvételről nem derül ki, nem is derülhet ki, de ez azért van, mert ez a csujogató ember valamiféle „vezérürü" lehetett a lagziban, s amikor ő van a zenekar előtt, akkor az ő muzsikáját tovább húzzák. Aki nem látott ilyet, az nem értheti meg ezt pusztán a felvételből... Ugyanezen a felvételen van olyan is, hogy az egyik hegedű kiáll néhány másodpercre, aztán kiáll a másik hegedű pár másodpercre, majd a brácsa és a bőgő is. Nem áll le a zene, de a hangszerek sorban, egymás után azért állnak ki és vissza, mert a kezes odament a zenekarhoz egy üveg pálinkával meg egy pohárral, és a muzsikusok sorban meg lettek jutalmazva. Ezek olyan apróságok, amiket szerintem el kell mondani ahhoz, hogy elképzelhetőbb legyen az, ami a felvételek mögött van.

De ha már a felvételeknél tartunk. Van annak praktikusan jó oldala, hogy nyakra-főre lehet a hanganyagokat digitálisan másolni. De éppen ez a lehetőség azzal is jár, hogy sok esetben a felvételhez tartozó adatok egy része, vagy egésze elveszik, torzul, felcserélődik. Más fájlnév kerül egy-egy hanganyag fölé, és nem is az szól, aminek kellene. Óriási a kavarodás ez ügyben, és sokkal nagyobb odafigyelést igényelne ez a jelenség.

Akit ismertünk a muzsikusok közül, azokról el kell mesélni, hogy milyen emberek voltak, hogyan viselkedtek, milyen körülmények között éltek. De még az is fontos, hogy ahonnan a zene vagy a zenész származik, az milyen földrajzi viszonyokkal bír... Mi az, ami megterem, és mi az, ami nem. Ez is visszatükröződik ám a zenében! A bőtermő síkság mást terem, mint a ragadós agyag, vagy a meredek hegyoldal. Mást terem zenében is! És ehhez mesélni kell.

Ifju Szivek Táncszínház: Finetuning, 2017 (fotó: Dusa Gábor)

Válaszúton volt egy mesterkurzus, amikre olyanok voltak összehívva, akik Erdélyben népzenét tanítanak. Ott hangzott el az a kérdés: mi alapján döntsük el, hogy melyik felvételről tanuljunk? Én akkor beszéltem például arról, hogy a gyűjtések nagyon fontosak, de ha lehetőség van rá, akkor nem szó szerinti, „kikérdezős" gyűjtést érdemes hallgatni, hanem olyan felvételt, ahol a zenekar eredeti funkciójában van. Egészen más, ha a zenész tánc alá zenél, és mellesleg készül egy felvétel, mint amikor a felvétel miatt zenél. Máshogy nyúl a hangszerhez. Az eddig elmondottak miatt is az volt a tanácsom, hogy ha nem értik azt, ami a felvételen történik, akkor fel kell venni a telefont, és megkérdezni azokat, akik még tudhatják: Pumát, Virágvölgyi Mártát s a többieket... Mert azok már nem élnek, akik a felvételen zenélnek, de lassan már azokból is alig marad, akik jelen voltak az ilyen felvételek készültekor. Most kell kérdezni, amíg van kit, s biztos, hogy a megkérdezettek örülni fognak a kíváncsiságnak! Ha ezek a beszélgetések ma-holnap-holnapután nem történnek meg, akkor még több tudás veszik el, s nem marad más, csak a felvétel. Ami persze, hogy értékes, persze, hogy le lehet utánozni... de az okok és miértek mind-mind elvesznek...

Arról nem is beszélve, hogy lehet ugyan ezeket a muzsikákat fel- és átdolgozni, lehet újraértelmezni, de ez engem nem érdekel. Azért sem, mert hiába találkoztam sok-sok „eredeti" zenésszel, hiába hallottam őket játszani, az, amit én el tudok játszani, soha nem lesz ugyanolyan. Ez biztosítja azt, hogy soha nem fog véget érni a keresgélés. Nem úgy állunk, hogy ránk maradt ötvenórányi felvétel az örökségünkből, és azzal húsz év alatt végzünk, hanem, hála istennek, elképesztő mélységű és gazdagságú, világszínvonalú kincs áll rendelkezésünkre, amiből még a következő generációk sora tanulhat és inspirálódhat. Olyan zenészek jártak előttünk ezen az úton, akiket nem csak lehet, de kell is csodálni. Ha mi bemegyünk egy stúdióba felvételt készíteni, akkor többször is neki kell futni az anyagnak, amíg az jó lesz. S ott vannak a régiek eredeti, elsőre elkészült felvételei, amelyek gyakran úgy tökéletesek, ahogy el lettek játszva.

– *Hogy vagy te azzal, amikor a népzene keveredik bármi egyébbel?*

– Nagyjából sehogy. Értem, hogy miért történik ez, hiszen a népzene egy tökéletes zene, amit nem egy ember talált ki, hanem egy kulturális közeg generációról generációra csiszolta és alakította. Így aztán vonzó ehhez hozzányúlni. Lehet ezt úgy csinálni, ahogy Bach, Bartók, Dresch Misi vagy Ferenczi Gyuri csinálja: alázattal. Addig, amíg valaki ezt nem akarja népzenének hívni, ad-

dig nekem ezzel nincs bajom. De azért azt nem bánnám, ha közben nem fogynának el azok, akik ezt a zenét, ezt az örökséget a maga valójában viszik tovább.

Ez a zene csak a maga valóságában tud örökké érvényes lenni. Ha feldolgozom, akkor az egy embernek a sajátja, s mint ilyen, egy adott korszaknak, a korszak „divatjának" a terméke. Ahogy az a korszak lepereg, úgy az a feldolgozás is elveszítheti érvényét. Míg az eredetinél látjuk, hogy évszázadok óta lehet használni. Ezért is fontos, hogy ha a maga szülőhelyén kihalt – ne ámítsuk magunkat: nagyjából kihalt –, legyünk elegen olyanok, akik ragaszkodunk az eredetihez.

– *Jó esetben erről az igényről, az „el nem fogyásról" szól az egész táncházmozgalom...*

– Én úgy látom, hogy vannak olyan fiatalok, akik jól nyúlnak hozzá a zenei örökségünkhöz, nem változtatni akarnak rajta, hanem komoly megszállottsággal próbálják magukévá tenni a zenét, és közben elcsípni azt, ami tényleg fontos. Kérdeznek, hallgatják az eredeti felvételeket, csereberélik, és próbálják megtanulni. Persze, lehet, hogy korszakváltás van, hiszen a világ akkorát változik, mint soha korábban, és teljesen más egy olyan ember, aki az elmúlt húsz-harminc évben született, mint aki régebben. Aki most kölyök, az teljesen más világba csöppen bele, mint aki régebben volt kölyök. Aztán, hogy ebből mi sül ki, azt csak utólag lehet majd megítélni.

– *Kanyarodjunk vissza hozzád, hogyan ért véget a felvidéki történeted?*

– Az Ifjú Szivekkel két egymást követő nyáron is nagy sikerünk volt az Avignoni Színházi Fesztiválon. Hégli Dusán olyan műsort alkotott, ami úgy működött, hogy egy teljesen kívülálló is megérthette, miközben az egész néptáncra és népzenére épült. A fesztiválon mások mellett egy sanghaji színházigazgató is ráharapott a műsorra, és megrendelt öt előadást Sanghajba. 2017 vége felé már ott tartottunk, hogy a kínai hatóságok felé kellett volna leadni a névsort, de közben az egyik zenészkolléga családos lett, s ezért lelépett. A nagybőgős meg eleve besegíteni jött egy évre, ő ezt a felállást szerette, s mivel ez borult, hát ő is ment. Így aztán ketten maradtunk a négytagú zenekarból, s a műsorra új zenészeket kellett szerezni. Ebben a helyzetben én kértem, hogy a sanghaji turnét, ha lehet, oldják meg nélkülem... Semmi nem áll távolabb tőlem, mint egy sokmilliós nagyváros: abba én belebetegszem. Így aztán lett egy új zenekar, és én kimaradtam a további feladatokból.

– *Mik történtek veled azóta?*

– Közben Szentgálon felújítottam egy házat, ami eltartott évekig, meg emellett több időm lett a közelben zenélni. Sokkal többet brácsázhattam, mint a korábbi években. A dunántúli táncegyüttesek kíséretében is meg-megfordulok alkalmilag, és nagyon szeretek Litéren és Szentgálon táncházakban muzsikálni. Lett időm tanítani is, Erdélybe is hívnak. És közben, őszülő halántékkal lett egy saját zenekarom is.

– *Hogyan lett saját zenekarod?*

– Amikor a Hagyományok Házának felújítása befejeződött, a megnyitás után volt egy tematikus visai nap, és engem felhívott Babinecz Sándor „Bubu", hogy lesz négy táncospár Visából, és estére kellene melléjük egy zenekar, ő pedig azt hallotta, hogy nekem van egy visai zenekarom. Én meglepve mondtam, hogy nekem nincs visai zenekarom... Közben rájöttem, hogy Herczku Ági visai lemezén voltam közreműködő, és ebből fakadhat a félreértés. De nem ugrottam el a feladat elől, megkértem Pumát, Havasréti Palcsit meg Liber Bandit, hogy zenéljünk együtt. A hangosítópulton keresztül felvették az anyagot, és némelyik menet annyira jól sikerült, hogy – másoktól hallottam vissza – Puma megmutatta a felvételt embereknek. No, ha valami nem jellemző Pumára, az végképp nem, hogy saját magunkat mutogassa! Ez adott ötletet, hogy csináljunk egy lemezt *Magyarpalatka* címmel. Az volt az alapgondolat, hogy olyat játsszunk, amit mindenki ismer. De az legyen rendesen eljátszva! Nem nagyképűségből gondoltam ki ezt, hanem azért, mert ismerem napjaink népzenei kiadványait, és azt szerettem volna, hogy ez igazán jól szóljon. A lemez Erdélyben nagy siker volt, és itthon is szeretik. Nemrégiben ezzel a csapattal csináltunk még egy lemezt, ez a *Vegyes gyümölcs*.

Aztán van még egy formáció, amiben rendszeresen zenélek. Csallóközből származó barátaim, a Győrszentiványban lakó Németh Dénes, meg a bőgőse, Domonkos Balázs szoktak elhívni magukkal. Ők a Dunántúl nagy területein kísérnek táncegyütteseket, s velük azért is szeretek zenélni, mert nem is kell előre tudnom, hogy mit fogunk játszani. Dini leírja, mit zenélünk, miből mennyit, s nekem közben lehetőségem van a táncosokkal összevigyorogva a tempókra figyelni. Úri dolgom van, nem az én feladatom birkózni a koreográfusok által összerakott zenékkel.

– *A negyvenéves jubileumhoz közeledő Tükrös zenekar kapcsán milyen feladatok várnak rád?*

– Gyakorolni kellene. Liber Bandival – mert általában vele utazom egy kocsiban – már átbeszélgettük, mi az, ami egy ilyen évfordulós koncertre kellene. Mi az, amit a Tükrös évtizedeiből meg kellene mutatni. Nyilván volt több javaslatom is, vannak olyan darabok, amiket évtizedek óta nem játszottunk, pedig jók is és szépek is. Persze, ez mindig változik, s újabb és újabb ötletek merülnek fel. Az nagyon jó érzés, hogy a többiek megbíznak bennem, és adnak a véleményemre. Ez igazán megtisztelő, főleg úgy, hogy én volnék a csapatban a legfiatalabb.

Grozdits Károly

„Vegyes gyümölcs": Liber Endre, Koncz Gergely, Fekete Antal „Puma", Havasréti Pál (fotó: Rujzam Zsuzska, 2024)

PELVA GÁBOR: LÉLEKKAPU

Kisterpeszben hegedülsz egy szállodahajó nyitott, nyugágyakkal teli napozófedélzetén, az alkonyi ég alatt suhanó Duna-illatú szellőben. Brácsán játszó, téged hűséges figyelemmel kísérő zenésztársaddal, mintegy akolmelegben összebújva húzzátok rendületlenül, miközben széles vigyorokat eregetsz a focipályányi területen szétszóródott, italukat szorongató közönség felé. Zömében, a világ minden sarkából származó angolszász, gazdag nyugdíjasok, akik előszeretettel töltik aranyba forduló, őszi búcsújukat mindenféle hajókon, amelyek elringatják őket soha nem látott csodatájakon. Most éppen itt, a híres és méltán népszerű Városban van a szakasz. Kissé anakronisztikusnak érzed, hogy itt, ebben az urbán közegben nem az odaillő, behízelgő és szokványos kávéházi cigányzene szól, mellyel a messziről jött vándort szokás bűvölni, de a jó érzékű programszervező kifejezetten népzenét kért. Annál jobb neked. Mindenkinek.

A Város innen, a Duna közepéről, a legszebb arcát mutatja. Tiszta és ragyogó. Minden ilyen alkalommal, mikor innen nézheted, még téged is lenyűgöz, pedig ismered minden zugát, a patkánylyukakat is beleértve. A feszülő hidak itt megmutatják igazi arcukat és alaplényegüket. Összekötnek teret és időt, múltat és jövőt. Félelmetes energia árad belőlük, amikor a hajó áthalad alattuk...

Az óriási teknő komótosan észak felé húz, árral szembe meresztve kosorrát. Körülötte minden irányban, kisebb, kivilágított úszóalkalmatosságok hemzsegnek, ahonnan átszűrődnek az ottani mulatságok összemosódó hangjai, mindenféle zenefoszlány, de ezen a fedélzeten most a magyari népzene a hangulat parancsnoka, olyannyira, hogy az ukrán kapitány is, átengedve a kormánykereket, kidugja az orrát a hídról, édesbúsan elmerengve egy csempészcigaretta füstjében.

Éppen az epicentrumon, a város szívén haladtok át, a fenséges Lánczos ív alatt. Varázskörbe léptünk. Ezt mindenki érzi. Igen, amott, az a sportos úriember, akinek hatytyúfehér loboncát és szakállát borzolja a balzsamos szellő, miközben elmélyülten forgatja poharában italát, és aki eddig vörös arccal és acélkék szemeit villogtatva, öblös skót tájszólásban harsogott valamit partnerének, hirtelen elcsendesedik. Megsejt valamit abból, hogy talán valami köze van a Hídhoz, felmenői titokzatos ágai-bogai révén. Vagy a másik, egy Újvilágból jött texasi olajos, akit megcsap egy halvány sugallat, és távolból int neki valamely német vagy angol őse, aki esetleg pont itt, a Vár alatt nézett farkasszemet az oszmán hódítóval, büszke és híres zsoldos-íjászként. Persze, nem ekkora fényben, és közel sem ilyen várakozásokkal eltelve. Netán ott, az a csendes, pokróba burkolózó idős hölgy tudja-e, hogy alattunk, a meder iszapjában, pont a nagyapja által idepottyantott, ámde fel nem robbant légibomba alussza zavaros, éber álmát?

A Híd és a Város ezen a ponton mágikus üzemmódba kapcsol. Ezt a szakaszt, a következő Hídig nem lehet megúszni. Mindenkin átsuhan egy megmagyarázhatatlan sejtés és eufória. Nem akárhol vagyunk. De a pillanatnyi zavart, nagy megkönnyebbülésre feloldja, és egyben érthetővé teszi a fő attrakció. Megérkezünk a Parliament impozáns és ragyogó tömbjéhez. Mindenki a jobbszélre nyomul. Izzanak az édeni, almás telefonok. Benned egy pillanatra fölmerül, vajon föl tud-e borulni egy ekkora hajó, ha az összes súly egy oldalra koncentrálódik? Áh... hülyeség! Itt és most, ennél nagyobb biztonságban nem lehetünk. Láttál már olyat, hogy valaha a Dunán?... Te csak hegeszd össze a mai estét. Ezen a ponton mindig bonchidai ritka magyart játszol. Áradó parasztszimfónia, nyomokban nemzeti nagyromantikát tartalmaz. Jól passzol az épület csipkés oromzataihoz és a kupola körül szálldosó, a fénytől megvakult madarak tömegéhez. A vendégsereg megnyugszik. Komfortérzete támad. A számukra egzotikus muzsika cirkalmai és a látvány hatására, Vlad Dracul kastélya jut az eszükbe. Egy pillanatra. Majdnem... De nem mindegy? Kelet-kelet. A siker és a hatás garantált. Te viszont pontosan tudod, hogy közeledünk a legfontosabb állomáshoz. Ladies and Gentlemen, mindjárt áthaladunk a Lélekkapun! Ezen a ponton ráhúzol egy magyarszováti halottkísérőre. Sorry, majd lesz vidámabb, ha átértünk. Ha...

Az öreg Költő komótosan sétál a Sziget felé a sárkányos pillérek fölött, koronás ferde keresztek között, kedvenc, őszi-kék, meleg felöltőjében. A korlátról Margit asszony veti le magát éppen. Aranyhaja lobog, mint hídavatásra felhúzott zászló. Az épület hátsó kapuján Bánffy gróf siet elő, hogy elérje a kolozsvári gyorsot, tán van még remény. A Parliament árnyékában levetett, kitörölhetetlenül odaégett, árva cipők sorakoznak. A hullámokon megtörő fény torkolattűzként villámlik. A szemközti hegyek némán verik vissza a robbanást és a vízbe zuhanó, utasokkal teli villamos sikolyát...

Aztán átérünk. Az előző fényekhez képest itt már egy másik világ kezdődik. Előttünk fokozatosan a Város másik arca foszlik szét a sötétben. A szállodahajó megy tovább, szélesebb víz felé. Meg is kell fordulni valahol.

– Mermaid – mormolja egy gentleman melletted, jeget kocogtatva gabonapárlatában, aztán fölhörpinti.

Te még észreveszed, amint egy pillanatra a hableány sápadt feje bukkan elő. Huncutul kacsint húzott ázsiai szemével, sűrű, fekete szöghajába hínár csimpaszkodik. Aztán egy uszonycsapással kecsesen eltűnik a Lélekkapu pillérörvényében... ■

Szakonyi Károly – Korniss Péter: Novák Tata

MMA Kiadó, 2025 | ISBN 978-615-6668-78-3

Novák Ferenc „Tata" (1931–2024) Kossuth-díjas koreográfus, rendező, etnográfus, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, nemzetközi rangú alkotó munkássága előtt tiszteleg ez a rendhagyó emlékalbum. Iskolateremtő pályájának meghatározó állomásai villannak fel benne a két barát, Szakonyi Károly személyes hangvételű visszaemlékezése és Korniss Péter szuggesztív fotói által. Egy olyan küzdő szellemű, fáradhatatlan, az új kezdeményezésekre mindig bátor művész alakja rajzolódik ki előttünk, akit a Bihari Táncegyüttes alapítójaként, a táncházmozgalom egyik elindítójaként, a Honvéd Együttes és az amszterdami Nemzetközi Folklór Táncszínház koreográfusaként, a magyar színházi tánc megújítójaként a legnagyobbak közt kell számon tartanunk. Számos örök értékű alkotásával, közösség- és nemzetformáló tevékenységével, nemzedékeket nevelő pedagógusi szolgálatával kikerülhetetlen életművet hagyott hátra. Mint „tiszta forráshoz" minden időben érdemes és ajánlott lesz odafordulnunk ehhez a gazdag, páratlan örökséghez.

[Részlet] Amikor egy nagy művész elhagyja a földi pályát, felragyognak a művei. A jó barát helyén pedig mérhetetlen űr támad.

De feltolulnak az emlékek.

Tata.

Élete utolsó szakaszában különösen sokat ücsörögtem józsefvárosi, hatodik emeleti lakásában, a kékfestő abrosszal leterített asztalánál. Ott borozgattunk, négy öreg barát, Farkas László, a legendás *Új Írás* folyóirat harminc éven át szerkesztője, az *Elmondtam én... Novák Ferenc, Tata* című könyv írója, Korniss Péter, a fotó-krónikás, aki végigkísérte és -fényképezte a ragyogó koreográfusi pályát, jómagam és a hol morc, hol derűs és mesélő kedvű házigazda, Tata. Ő a szoba egyik szegletében, a falnál ült, valamiféle védettségben, ekkoriban már nem szívesen mozdult ki onnan. Előtte az asztalon újságok, bontott borítékok, gyógyszeres dobozok, kacatok hevertek a régimódi maroktelefonja körül, minden kéznél volt, könyv, szemüveg, pohár víz – onnan kiáltott ki az előszoba felé, ha érkeztünk: *Gyere be...!* Ültében nyújtotta kezét, vette át az ajándék bort.

– Mit hoztál? Jó, ez jó, ismerem... De ne hozzatok bort, van itthon, ne hozzatok semmit... Nem iszom. Na, jó, egy kis pezsgőt! Hozd be a hűtőből, Péter! Nem ott van! A hűtőben, mondom...! Ne boszszants!

Ott ült mellényben, gombolatlan nyakú, bő ingben, kissé borzolt, gyér hajjal, dús szemöldöke alól figyelő tekintettel, örökös nyughatatlanságban. Jobban esett már üldögélni, mint kimenni a városba, vagy csak a ház belső folyosóján megtenni a napi pár száz méter, gyógytornász ajánlotta sétát. Tata azon ültő helyéről intézett mindent. Tervezett és szervezett, telefonált barátok, volt táncosai érdekében, követte a Bihari János Táncegyüttes minden megmozdulását, rendelkezett a Magyar Táncművészek Szövetsége ügyeiben, méltatlanságok hallatán levelet írt a minisztériumba, protestált, veszekedett, lemondott, vigasztalt, odaszólt a Honvéd Kórházba orvos barátjának, hogy segíteni kellene valakin... Aztán persze volt olyan nap is, amikor taxit hívott:

– Francba, hogy miért nem veszik fel...?! Ja, elnézést, egy kocsit kérek... – Fogta a botját, és elviharzott a Nemzeti Táncszínházba vagy a Bihariba...

Emlékeztünk rá, hogy még nem is olyan rég megcsinálta a helyből ugrott forgást. Mert előtáncolt, kissé köpcösen, de megmutatta a próbateremben a figurát, a lépést, az ugrást, hogy mit követel meg a táncostól. Híre járt azoknak a régi rendezéseinek, amikor még őrmesteri szigorral és féktelen szenvedéllyel irányította a szereplőket, nagy szabadtéri tereken hangosbemondóval a kezében diktálta az iramot, néha meg elég volt, ha csak intett, s már tudták a táncosok, hogy mit akar.

Ez volt az élete: a régiből, a hagyományból, a nép táncaiból valami újat teremteni; ahogy Bartók a népzenéből – a mozgásból, a test mozdulataiból csodát varázsolni.

Ott, Tata kékfestő abrosszal takart asztalánál, még ha nem mesélt volna is – mert ha jó kedve volt, mesélt –, gazdag, kalandos élete jutott az ember eszébe, különösen, ha belegondoltunk, hogy eredetileg nem is akart táncos lenni. Érettségi után fel sem merült benne a tánc. Kereskedőnek készült, mint az egyik nagybátyja. Jelentkezett a közgazdaságtudományi egyetemre, de politikai okból elutasították. Isten terelte másfelé? Meglehet...

Apja, a besztercei börtönigazgató ellen a háború után igazságtalan ítéletet hoztak, holott ő csak a nemzeti vagyont mentette a front elől, s őrizte, míg vissza nem adhatta az államnak, de mivel nyugatra vezényelték, kész volt ellene a vád – Tatának így megélhetés után kellett néznie. Vajon, ha nem a Vegyipari Gép- és Radiátorgyárban talál munkát, eljutott volna-e a néptáncig?

A negyvenes évek végén minden üzemben, gyárban igyekeztek művelni a dolgozókat. Színjátszás, énekkar, néptánc, zenekar mindenütt volt. Kultúrcsoportok járták hétvégéken a falvakat, műsorokat adtak a helyi „kultúrban". Jól emlékszem ezekre az időkre, egykorúak voltunk Tatával, amiket emlegetett, hellyel-közzel az én emlékeim is a korról. A kulturális tevékenység jó menlevél volt arra, hogy ne kelljen elköteleződni a pártnak, hiszen *népneveléssel* foglalkoztunk.

A gépgyárban, ahol Tata lett a kultúros, Benkőné Zsóka tanította a táncot, aki a Magyar Ruggyantaárugyárból járt át hozzájuk. Ismertem Benkőnét, '58-ban az Egressy Szakszervezeti Klubban társastáncot oktatott a férjével. Kedves asszony volt, jó pedagógus. '49-ben még szólótáncosként ropta a Ruggyanta együttesében.

Decemberben meg nagy táncműsort rendezett a gépgyáriakkal Sztálin születésnapjára. Kínosan kellett ügyelni mindenre, mert a párt éberen figyelt, forró hónapok voltak a politikában, Rajk-per, Mindszenty-per... Benkőné mindent megtett, hogy az elvárásoknak megfeleljen. Csakhogy az egyik táncos lábára a műhelyben ráesett egy súlyos vasrúd. Hogy nehogy szabotázst kiáltsanak, sürgős segítség kellett. Ki más segíthetett volna, mint Novák, a „kultúros"? Beugrott a lesérült táncos helyett.

Megmentette a helyzetet. A helyzet meg őt. És akkor, ott, megtette az első lépéseket a tánc világa felé...

Szakonyi Károly

SZÉKELY HAGYOMÁNYOK – 8.

Részletek Simó Ilona 2024-ben készült szakdolgozatából
(Apor Vilmos Katolikus Főiskola Neveléstudományi, Társadalomtudományi és Romológiai Tanszék; konzulens: dr. Baksa Brigitta főiskolai tanár)

Az emberi élet fordulói Székelyföldön – II.

Lakodalom

Az ismerkedési alkalmak régen lehettek a kalákák, fonók, vallási ünnepek, mulatságok, gazdasági munkálatok.

A Nyárád menti aratókalákákban nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a fiatalok kivel dolgozzanak párban. Bár a párválasztás időszakában lassan, fokozatosan megkezdődik a fiatalok távolodása a szülőktől, külön fonókba, mulatságokba járhattak, mégis a figyelő tekintetek folyamatosan rájuk szegeződtek, szemmel tartották őket.

Szüleim egy másik település báljában ismerkedtek meg, sokat táncoltak együtt. Mire édesanyám hazaért, nagymamája addigra megjárta a tejcsárdát, és azzal várta, kivel is táncolt olyan sokat az este. A hírek még települések között is pillanatok alatt repültek.

Annak idején szükséges volt keretet biztosítani az ismerkedésre. A fiatalok gyermekként találkoztak, együtt játszottak vagy két-három évet egy iskolába jártak, de ezek gyermeteg és múlandó emlékek. Később beszoktatták őket a munkába, ami gyakran hajnaltól estig tartó időtöltés volt, vagy a leányokat küldték szolgálni úri helyekre. Ezek mellett nem volt lehetőség az ismerkedésre.

A kalákák, gazdasági munkálatok vagy vallási ünnepek alkalmával szemet lehetett vetni egymásra, viszont magára a megismerkedésre a fonók és mulatságok, elsősorban a farsangi adott biztos lehetőséget.

Csíkszentdomokoson a legények szerre jártak a fonókba ismerkedni, hívatlanul. Akár négy-öt fonót is megjártak egy este. Minden fonóban játszottak a leányokkal, például *kútbaesőztek*, *orsóztak*, *kertészkedtek* vagy *zálogoztak*. Ha a legénynek tetsző lány volt jelen, ott maradt, nem ment tovább. Ezeknek a játékoknak fontos szerepe volt az ismerkedésben, vannak adatközlők, akik ilyen alkalmakkor találkoztak későbbi házastársukkal. Az ismerkedést a párválasztásban az ajándékozás követte, a leányok csipkés zsebkendőt adtak, melyre a legények válaszul hajbavalót, ékes fésűt vagy díszgyűrűt. A fonóbéli ismerkedést követték a farsangi idő mulatságai. A legények kezdetben szemlélődtek, próbálkoztak, kivel talál a szó, kivel jó táncolni. A táncmulatság végén a leányokat hazakísérték. Ha egy legény másodjára kísérte haza ugyanazt a lányt, megérdeklődte, járjon-e még arra. Ha a farsangi időszakban sikerült jó kapcsolatot kialakítani, kezdődhetett a *vizitába járás*, de csak szigorúan a legényes szülő engedélye után.

A párválasztás annak idején egy nagyon megfontolt, több szempontból is átgondolt döntés volt. Csíkszentdomokoson a legény választottjának hátterét a szülők minden esetben alaposan leellenőrizték, és csak utána döntöttek arról, hogy áldást adjanak-e rá. Figyelembe vették a leány vallását, gazdasági hátterét, nemzetiségét, lakhelyét, egészségügyi állapotát, esztétikai megjelenését, feddhetetlenségét. Mindezek közül a legfontosabb szempont a családi háttér, a vagyon, a föld volt. Ha jó háttérrel rendelkezett a lány, lehetett csúnya is, az nem számított. Ám leginkább az azonos vagyoni helyzetű családok közti házasságot preferálták (egész Erdélyben), az ellenkező szituáció gyakran viszályt okozott. Egészen az 1950-es évekig az endogám házasságokat támogatták lokális és vallási tekintetben a szülők, és tiltották az exogámiát (más településről, vallásból választott párt). Az 1950-es évektől vannak feljegyzések házasságközvetítőkről is, akiknek a segítségét legények kérték, hogy tehetősebb párt találjanak a településen kívülről. Egy párszoros jellemzést írtak, fényképet csatoltak és száz lejt adtak a közvetítőnek, mely a vonatköltséget fedezte. Az így talált és beházasodott asszonyokat „százlejes" feleségnek hívták. Napjainkban rugalmasabban állnak a párválasztáshoz, a szerelem előtérbe került, a feddhetetlenség és endogámia pedig háttérbe szorult.

A téli ismerkedési alkalmak az 1960-as évektől elmaradtak, a különféle szokásokból csak a táncmulatságok maradtak fenn. Ennek hiányában Csíkszentdomokoson a vasárnap délelőtti mise köré szerveződött az ismerkedés, mise után csoportokban beszélgettek, sétáltak. Ismerkedési helyszín volt még a művelődési házban tartott hétvégi bál és a diszkó, udvarlási helyszín pedig a mozi. Ahogy változott az emberek körüli világ, úgy alakultak át ezek a szokások is. Az ismerkedési időszakban a fiatalok több szempontból is elkezdenek távolodni a leány- és legénymivoltuktól, de még nem lépnek be a házasok közé. Ez egyfajta átmeneti idő. Ide tartozik a *háztűznézés*, *lánykérés* és a *lakodalom*, egészen a *templomba vonulásig*.

A háztűznéző elsősorban az egymástól távolabb élő családoknak volt fontos, a közelebb élő családok inkább érdeklődtek az ismeretségi körben, kiegészítve az addigi ismereteiket. A táncházak ritkulásával, megszűnésével erősödött az igény a háztűznézőre.

Csíkszentdomokoson szombaton vagy vasárnap délután, illetve estefelé mentek háztűznézőbe. Jó jelnek számított, ha a végén viszontlátogatásra hívták a másik családot. Ha a kölcsönös háztűznézés jól sikerült, jöhetett a lánykérés, majd a *kézfogó* (eljegyzés). Marosvásárhelyen, ha a szülők beleegyeztek, a legény a lányos házhoz ment, illedelmes beszélgetésbe elegyedett, majd a szülőktől megkérte a leányuk kezét. Ezt követően egymás mátkái voltak, megtörtént a kézfogó, mely zene nélküli, vidám hangulatú lakoma volt.

Csíkszentdomokoson is csendes alkalom volt a leánykérés, hiszen sose lehet tudni, akár balul is elsülhet, és nem lesz kézfogó a végén. A legény egyedül kérte meg a leány kezét, de volt arra is példa, hogy a keresztapjával, sógorával vagy ritkán az apjával kereste fel a leány családját, ilyenkor helyette beszéltek.

Az 1930-as években a lakodalmas gazda vezette le szertartásosan az alkalmat. A lánykérést ajándékcsere követte, például fejkendő, gyolcsing, tordai pogácsa, csipkés zsebkendő, majd zene és hangoskodás nélküli vacsora. A sikeres lánykérés és az utána következő vacsora volt a kézfogó. Később vált a szokás eljegyzéssé, amikor gyűrűt is cseréltek, a leány onnantól menyasszony vagy leányasszony volt, a legény pedig vőlegény. A leányasszony onnantól hátrafésülte a haját, úgy fonta össze, piros szalaggal díszítette.

Ma a lánykérés és a kézfogó két külön alkalom. A mi esetünkben a férjem titokban kikért édesapámtól, majd egy eljegyzési gyűrűvel megkérte a kezem. Ezt fél évvel követte a kézfogó, amikor kis családi körben vacsorát ültünk, sógorom a vőlegény nevében hivatalosan is kikért a családtól, majd felhúztuk a karikagyűrűket. Újabb fél évvel később volt az esküvőnk, ahol az akkor már megáldott gyűrűket ismét egymás kezére húztuk.

Az egyház advent és nagyböjt idején nem engedélyezte a házasságkötéseket, Kibéden nagyböjtben és úrvacsoraosztáskor volt tiltott a lakodalom. A világháborúk előtt Csíkszentdomokoson a tél végi, tavaszi lakodalmakat preferálták, mivel úgy tartották, aki nyáron nem dolgozott ott, az télen ne is egyen ott. Ha ősszel lakodalmaztak, a menyasszony kellett biztosítsa az ennivalót.

Régen leánykérés után egy hónappal általában már meg is házasodtak, ma már hónapok telnek el a két időpont között. Az ifjú pár jelentkezett a papnál, és három vasárnapig hirdették a templom-

ban az esküvőjüket. Annak idején, ebben az időszakban a lakodalmi előkészületek mellett az ifjú pár nem dolgozhatott. Az előkészületek közé tartozott a vőfély felkérése, aki irányította a lakodalmat, és a násznagyok kiválasztása is.

A mátkaság időszakában készítették össze a menyasszony hozományát. Marosvásárhelyen a hozomány mellett ajándékokat is készítettek, a menyasszony kalákában varrt, ha túl rövid idő állt rendelkezésre. Csíkszentdomokoson a hozományt *perefernumnak* vagy *pernének* hívták, melynek ingó és ingatlan elemei is voltak, a perefernumlevél pedig a hozományról készített kéziratos okmány. Az *írogatás* régebben a lakodalom előtt két-három nappal történt, később különvált a lakodalomtól. A pernét a legényes ház gazdája kérte ki az esküvő napján. A tárgyakat kikiáltották, a gazda ellenőrizte azokat, majd felpakolták a szekérre és átvitték a legényes házba.

A megírt perefernumlevelet pedig vitték a menyasszonnyal. A legényes házban a tisztaszobába pakoltak le, a szomszédok megvetették a menyasszony ágyát, és *hengereltek* benne, volt, hogy valaki ottmaradt, nehogy eltűnjön valami.

Marosvásárhelyen és Sóvidéken az esküvő előtti estén *siratót* tartottak, ahol a legényeket és leányokat vacsorára, illetve táncba hívták. Megsiratták a párt, hogy többet nem mulathatnak velük. Sóvidéken a legtöbb faluban külön volt a leányos és legényes sirató, viszont a legények volt, hogy átlátogattak a leánysiratóba. Korondon a lányosháznál volt mindkét sirató. Csíkszentdomokoson *ágsiratót* tartottak, amikor a menyasszony alkonyatkor sírva búcsúzott lánykorától barátnői körében, a kapun lévő *zöldágakhoz* hajolva.

Udvarhelyszéken és Csíkszéken is szokás volt *zöldágazni* az esküvő előtti napon. Csíkszentdomokoson a kapukra rögzítették a fenyőágakat, és éjszaka óvták, nehogy baj érje. Oklándon ma is él a szokás, a lányos és legényes kaput, a templomkaput, hidakat és az útba eső póznákat szokták feldíszíteni. Szentegyházán 2015-ben nyírfával zöldágaztak. Zeneszó kíséretében, szekéren mentek ki az erdőre. A menyasszony és vőlegény kapujára, a templomkapura, a városházára (ha aznap van a polgári szertartás is), a nagyobb útkereszteződések és a menet által érintett utcák néhány villanyoszlopára szoktak tenni ágakat.

Bekecsalján lakodalmat a keddi napokon tartottak, mert úgy vélték, az a legszerencsésebb nap a héten. A vőlegény házától indult a menet, csengettyűs ökrökkel indultak a menyasszonyos házhoz. Először zárt kapukkal találkozott a menet és megkezdődött a *kikérés*. Szerre mást hoztak, majd harmadikként a menyasszony is megjelent. Kis tánc következett, majd a menyasszony búcsút vett a családjától, és ismét elindult a násznép. Marosvásárhelyen is a legény vitte az esküvőre a menyasszonyt. Csíkszentdomokoson a kikérés és búcsú után a násznép közösen indult a templomhoz, ám vegyülniük nem volt szabad. Szentegyházán ma is a korábban leírtakhoz hasonlóan zajlanak az események. A vőlegényes háznál gyülekezik a násznép egyik fele, a búcsút követve pedig zeneszó kíséretében átvonulnak a menyasszonyos házhoz. A lányos háznál kikérik a menyasszonyt, akit nem adnak könnyen, játékosan másokat hoznak ki a házból, idős asszonyt, gyermeket vagy beöltözött férfit és harmadikként a menyasszonyt. A búcsúzást követve pedig a násznép zeneszó kíséretével a templomba indul.

Amennyiben nagyobb távolságot kell megtenni, autókkal és bérelt buszokkal történik az utazás, ilyenkor zeneszó helyett dudaszó jelzi, hogy násznép vonul. Az átmeneti időszak lezárását, a vőlegény és menyasszony korábbi életéből való kilépését jelképezi, mikor áthaladnak a zöldágak között. Mint egy jelképes küszöböt átlépve belépnek az új életükbe.

Az új életbe, a házasok közé történő belépés a templomi szertartással kezdődik. Bár hivatalosan a templomi házasságkötés kötelező momentuma, hogy polgárilag is megesküdjön a pár, az mégse épült be a lakodalmi szokásokba. Sok esetben már napokkal vagy hetekkel korábban megesküdnek a városházán, a lakodalomtól függetlenül. Amennyiben a lakodalom napján van a polgári esküvő, a hivatal bejáratát is feldíszítik zöldággal, viszont ez a szertartás nem lépi túl a hivatalos kereteket. A templomból kilépve köszöntik az új párt, majd megtörténik a papi lakban az *anyakönyvelés*.

Csíkszentdomokoson ilyenkor a templom előtti téren kisebb mulatság alakult ki, kürtőskaláccsal és pálinkával kínálták a népet. Ez ma is élő szokás, Erdőfülén a templomból átvonulás közben is kínálnak. Új divat szerint az anyakönyvelés után készülnek el az esküvői fotók, Szentegyházán a templomudvarban, Erdőfülén a templom előtt. A pár visszatérte után indult a násznép zeneszó kíséretében a lakodalmi helyszínre. A vonulás alatt pálinkával és kalácscsal kínálták a nézelődőket. Csíkszentdomokoson a vonuló násznépet két-három alkalommal is megállították, elkötötték az útjukat kötéllel vagy eltorlaszolták rönkökkel megrakott favágókecskével. Hogy tovább mehessenek, egy liter pálinkát kellett adni, vagy találós kérdést kellett megfejteni, esetleg csókot kellett váltson az ifjú pár. Utóbbi két esetben viszont végül még a pálinkát is oda kellett adni. Oklándon és Szentegyházán ma pálinkával vagy süteménnyel lehet kiváltani az útelkötést, esetleg egy találós kérdés megválaszolásával vagy feladat teljesítésével. Ilyen feladat lehet, hogy táncoljon az ifjú pár. Az utat általában csak egyszer kötik el. Erdőfülén bort adnak váltságdíjként.

Régen Csíkszentdomokoson a legényes háznál volt a lakodalom. A legényes örömszülők fogadták az ifjú párt a küszöb előtt. A vőfély és az örömszülők között verses párbeszéd következett, majd a gazda köszöntötte a menyasszonyt. Az ifjú asszony ajándékot adott új családtagjainak. Az udvarban még kínáltak, majd a leányos násznép búcsúzott és elvonult. Ekkor mindkét násznép elrendezte az állatait, majd folytatódott a lakodalom, külön mulattak a legényes, illetve a leányos háznál, nem vegyültek.

Az esküvő után Csíkszentdomokoson a legényes násznép muzsikaszó kíséretében a násznagyhoz ment, hogy elhozza a *lakodalmi perecet*. A násznagy készíttette el a perecet, mely egy szimbolikus ajándék volt az ifjú párnak. Egy karácsonyfa nagyságú fenyőt szúrtak át egy kenyérméretű lyukas kalácson. Tréfás párbeszédek és alkudozások kíséretében *kérték ki*. Négy legény vitte át a perecet, két oldalon koszorúslányok kísérték őket, a menet alatt énekeltek.

Messzire utazva viszont szekérre tették. A perecvivőket próbálták pálinkával vesztegetni, volt, hogy elkötötték előttük is az utat. A perec a legényes házban az ifjú pár asztalára került, a visszahívás estéjén szedték le a perecet, szétosztották, megették.

Nyikó mentén *prémest* készítettek lakodalmakra. A prémes egy tésztaszelettel szegélyezett kerek kalács, melybe *prémet* szurkáltak. A prém arasz hosszúságú vesszőcskéket jelentett. Ágaira csemegét tettek, melyet a vacsora után vagy másnap ettek meg. A vőlegényes házhoz a nyoszolyólányok vitték a szekéren. Vigyázni kellett rá, mert szégyen volt, ha baja esett. Később ezt váltotta el az esküvői torta.

Csíkszentdomokoson régebben két rend étkezés volt a lakodalomban, egy esti, ami este kilenc-tíz órától hajnali egyig-kettőig, és egy reggeli, ami kilenc-tíz órától délután kettőig-háromig tartott. Az esti beülés alkalmával előételt, levest, sültet és kalácsot szolgáltak fel. A reggeli beüléskor általában töltött káposztát, főtt szilvát és süteményt ettek. Az esti ülésrend kötött volt, a gazda irányította ki üljön a tisztaszobába, ki a középső szobába. A reggeli üléskor mindenki a helyére ült, de szabad volt cserélni is. Az előétel és leves után Csíkszentdomokoson egy óra szünet következett, amíg énekeltek, mulatoztak a vendégek. A lakodalom alatt folyamatos volt a viccelődés, a megszokott lakodalmi tréfálkozás. Az étkezést az ajándékozás követte, ekkor borítékba pénzt tettek és az ifjú párnak adták. Egy pohárköszöntő következett, majd kipakolták a második szobát

Kellner Jenő: Lakodalmi tánc
Kecsetkisfalud (Udvarhely vm., 1940)
Néprajzi Múzeum F157056

Kellner Jenő: Lakodalmi menet
Kecsetkisfalud (Udvarhely vm., 1940)
Néprajzi Múzeum F157052

Kóris Kálmán: A nyújtópadon
Csíkszentimre (Csík vm., 1911)
Néprajzi Múzeum F12697

és lehetett táncolni. A *kontyolásra* éjfél után került sor. A leányos háztól lányok és asszonyok érkeztek, majd az ifjú ara búcsút vett barátnőitől. Kivonultak mindannyian a házból, általában a nyári konyhába. Átvette asszonyi ruháját a menyasszony, majd a kotyoló asszony elkészítette a kontyát. Végül felkötötték az anyósától kapott *kontyolókendőt*. Ezt követve letakarták a menyasszonyt és még két másik lányt, hívták a férjét, és rá kellett jöjjön, melyik alatt van az ara. A pár visszatért és táncoltak. A kontyolók kínáltak, táncoltak egyet, majd elvonultak. Innentől oldott volt a hangulat, mindenki mulatott. Nyikó mentén a kontyolás előtt *menyasszonytáncot* tartottak, amikor is a menyasszony mindenkivel táncolt, amiért cserébe pénzt adtak egy tányérba vagy kosárba. A pénz az új páré lett, melynek egy részét, korábbi alkudozás alapján, a zenészeknek adtak. Csíkszentdomokoson úgy tartották, elegendő pénzt adtak ajándékozáskor a vendégek, így nem tartottak menyasszonytáncot.

A reggeli *beülésre* az asztalokat újaterítették, behívták a vendégeket és felszolgálták a töltött káposztát. Miután behozták a bort, pohárköszöntőket mondtak. Egy kis színdarab keretein belül szokás volt a szakácsnét pénzzel támogatni. Amikor a szilvát felszolgálták, tréfásan minden evőeszközt elvettek, hogy a férfiak ne tudják megszúrni. Ezt követve a férfiak eszközöket kerestek, hogy megehessék a szilvát. Délután kettő körül a gazda a zenészekkel tust húzatott, elmondta az utolsó pohárköszöntőt, és lassan hazaindult a násznép.

Újabb szokás szerint a lakodalmakat a művelődési házakban vagy éttermekben tartják. Szentegyházán 2015-ben a násznép a művelődési házba ment, ahol kötött rend szerint ültek le a vendégek. Az ételek tálalása között egy-másfél órát szoktak várni. Először az előétel szolgálják fel, majd a húslevest, sültes tálat, éjfélkor a töltött káposztát, végül a menyasszonyi tortát. A lakodalom alatt folyamatosak a köszöntések, tréfák, játékok, lopások. A menyasszonyt és vőlegényt a násznagyoknak kell megvédeni a lopástól, különben büntetés jár. A menyasszonytánc egyfajta zárása a játékoknak, utána már nem szokás lopni. A násznép egy része ekkor vonul haza, a másik fele pedig hajnalig mulat. Az ajándékpénzt távozáskor szokás átadni, melyért cserébe süteményt szokott adni az ifjú pár. Fel szokták írni, ki mennyit adott, mert ha visszahívás történik az ottani lakodalomba, illik legalább ugyanakkor összeggel támogatni az ifjú párt. Amennyiben a művelődési házban tartják az eseményt, hajnalban, olyan hat-hét óra körül, a barátok és szomszédok segítségével megtörténik a takarítás.

Székelyföld-szerte szokás a *visszahívás*. Bekecsalja egyes településein a visszahívást *ágytörőként* ismerték. Másnap tartották kisebb létszámban, ahol ugyanúgy ettek, ittak és mulattak. Ezen alkalomkor szerencsét kívántak, az ara a pántlikáit a nyoszolyólánynak ajándékozta. Csíkszentdomokoson két-három nappal később volt a visszahívás. Az új ember hívta meg a vendégeket, testvéreket, bérmakeresztszülőket, keresztszülőket, gazdákat, szomszédokat, szakácsokat és fennjárókat. Mindkét családból egyenlően vettek részt. A visszahíváson ismerkedett egymással a két család, emellett a megmaradt ételt és italt is elfogyasztották.

Zenészeket aszerint hívtak, hogy megengedhették-e maguknak. Szentegyházán a szűkebb családi és baráti kört szokták meghívni másnapra, amikor az előző nap megmaradt ételeit fogyasztották el zeneszó kíséretében. A hangulat ilyenkor már oldottabb, így nem egyszer nagy buli kerekedik belőle. Erdőfülén a visszahívón történik a kultúrház kitakarítása, és ezt követi a zenés evés-ivás. Oklándon másnap tartják a visszahívást, mely sokszor elhúzódik, így takarítani harmadnapon szoktak.

*

Temetés

A halál maga nem csak a temetés vagy a lélek távozása, hanem a falusiak számára annál jóval több. A népi hiedelem része a haláljóslás, bizonyos jelenségeket vagy érzéseket egy esemény bekövetkezésének jeleként értelmezik. Székelyföldön elterjedt volt az *újévi haláljóslás*, vagy az *András-napi jóslás* is, emellett lakodalmakkor rossz jelnek számított, ha a násznép halottas menettel találkozott, a szomszédságban halott volt, vagy a vőlegény leejtette a gyűrűt. Sok történet szól olyan megérzésekről is, amikor a halál előtt álló személy megérezte a pillanatot, amikor eljött a saját ideje. Úgy tartották Csíkszendomokoson, hogy a halálra mindig készen kell állni, mert biztosra semmi sem mondja meg annak idejét. A családunkban él is az a mondás, hogy haraggal nem fekszünk le, haraggal nem válunk el egymástól, mert a halál kiszámíthatatlan.

Vannak olyan történetek, amikor egy halott valamilyen formában megjelent, ezt jelzésként értelmezték, ami majd igazolást is nyert. Adatközlők úgy gondolták, a növények furcsa mozgása azt mutatta meg, hogy egy halott ott jár-kel, és a gyermeket várja. Léteznek olyan történetek, melyekben emberek álmukban halottat láttak, aki közölte velük, hogy hamarosan meghalnak vagy utaltak erre. Külön fogalomkör az *álomlátás*, amikor is az álom tartalma – például egy személy különleges ruhában, száradni kiterített kender, piros dolgok, tűz vagy méhraj – utal a közeledő halálra. A családunkban volt is ilyenre példa, édesanyám kilencéves korában azt álmodta, hogy nagypapája piros székely ruhában táncol. Hirtelen megébredt, és elmondta szüleinek. Nagyjából fél óra múlva érkezett is a telefon, hogy a nagypapa elhunyt fél-egy órával korábban. Úgy tartották, ha bagoly száll a házra, és jól hallhatóan huhog, vagy egy kutya erősen és sokáig ugat, akár egy hétig is sír, a közeledő halál jele.

Rossz előjelnek találták azt is, ha valakinek halottas dalok járnak az eszében, ha leszakad a gerenda, elpattan a lámpaüveg vagy egyszerre esik és süt a nap. Ha csattant a kályha vagy halottakkal beszélt valaki a betegágyán, azt mondták, várják a holtak.

A haldoklás alatt a halott körül összegyűltek a rokonok, komák és szomszédok imádkozni. Csíkszentdomokoson csak az asszonyok imádkoztak a halottért. Amennyiben képes volt rá a haldokló, ő is mondta a körötte állókkal az imákat. Annak, aki sokáig haldokolt, könyörgést kértek a templomban. Az utolsó órákban, elsősorban, amíg tudott beszélni, szokás volt papot hívni, hogy gyóntassa meg és adja fel az utolsó kenetet. Ha sokáig volt ilyen rossz állapotban a beteg, a pap minden hónap első péntekén meglátogatta.

A haldokló *megkerítését* akkor végezték, amikor a haldokló már öntudatlan állapotban volt. Olyan személyt hívtak a hozzátartozók, aki ért a kerítéshez, ők pedig általában kimentek a szertartás alatt, annak érdekében, hogy a lélek nehogy itt ragadjon. A kerítést szentelt gyertyával végezték, melyet Gyertyaszentelő Boldogasszony napján szenteltek meg.

Sóvidéken és Szentegyházán is úgy tartják, minden háznál kell legyen szentelt gyertya, baj esetére. Csíkszentdomokoson a kerítést fejtől lábfelé haladva végezték. A fejnél a *Miatyánkot*, a lábnál az *Üdvözlégyet* mondta el a kerítő, majd újra a fejhez érve a *Hiszekegyet*. Ezt követve a halott nevében beszélt: „Menj ki én lelkem a testből, vezessenek a szent angyalok a menyországba, a Jóisten kezibe.”.

Ezt a műveletet háromszor végezte el a kerítő az óra járásával megegyező irányban, és eközben általában el is hunyt a személy. A halál beállta után egy órán keresztül csendben kellett várakozni, mert úgy tartották, a lélek még ennyi ideig hall, és visszasírhatják.

A halál beálltát abból állapították meg, hogy a halott nem mozdul, nincs pulzusa, nem lélegzik. Utóbbit tükörrel ellenőrizték, a halott szájához vagy orrához tették. Megvárták, hogy a test kihűljön, nehogy tetszhalott legyen.

A család első dolga a halál után a koporsó, illetve egyes helyeken a szentelt gyertya beszerzése volt.

A halál végleges megállapítása után Csíkszentdomokoson a halottat a szomszédok segítségével készítették elő a földön. A ruháit addig vették le róla és adták rá a másikat, amíg a teste hajlítható volt. A halott szemét lecsukták, állát felkötötték, majd megmosdatták. Utóbbit csak az végezhette el, aki vállalta a feladatot, mivel lelkileg nagyon megterhelő volt. Siettek a fürdetéssel, hogy a földi bűnei távozhassanak. Amennyiben előző nap mosakodott az áldozat, nem volt erre szükség. A férfi halottat meg is borotválták. A mosdatást követve felöltöztették a halottat a korának megfelelő legtisztább ünneplő viseletébe. A csecsemő és kicsi gyermek halottakat tiszta fehér ruhában temetik. A fiúcskákat és lányocskákat a saját ruhájukba öltöztették, a fiúcska kalapjába virágot, a lányocska fejére koszorút kapott. A tizenéves leányokat menyasszonyi ruhába öltöztették, fejükre koszorút tettek. A legények nyáron kalapot, télen sapkát kaptak, emellett *vőlegényi mirtuszt* is tűztek a mellükre vagy a kalapjukra. A halottakon a ruhát nem volt szabad begombolni, se megkötni, öltöztetéskor varrni se volt szabad a ruhán. A halott megmaradt ruháit kimosták és odaadták annak, akinek szüksége volt rá, ágyát kitakarították, szalmazsákokat kiürítették, a szalmát elégették. A mosdóvizet olyan helyre öntötték, ahol nem járkáltak.

Az öltöztetés után a halottat a földön hagyták, vagy ágyra, illetve padra, *ravatalra* helyezték, amíg megérkezett a koporsó. Általában nem készíttették el előre. A koporsót a ravatalra tették, majd beleemelték a halottat azok, akik öltöztették. A koporsó nyitva marad a temetési szertartásig. A ravatal két kecskebakból és egy tetődeszkából állt, feketébe húzták, fehérrel keretezték. Fekete függönyt tettek az ajtóra és a halott feje felőli falra. Csíkszentdomokoson a koporsóba betették a gyertyát, amivel megkerítették, nőknél rózsafüzérrel kötötték össze a kezeket. Akinek volt keresztgyermeke, annak keresztbe, akinek nem, annak egymás mellé tették a kezét a hasán. A fiatalok keze a testük mellé került. Volt, ahol a koporsó négy sarkába szentelt gyertyát tettek. Másutt két pálcát tettek a koporsóba, hogy a Jordán folyón át tudjon evezni.

Csíkszentdomokoson a ravatal a tisztaszobában volt berendezve. Amelyik bútort kellett, kihordták. A tükröt letakarták fekete kendővel vagy a fal felé fordították a halál beállta után, hogy ne lássa meg magát benne a lélek, és hogy ne tükröződjön vissza a ravatalon a halott. A gyertyát a tartóban időseknek fekete, fiataloknak fehér szalaggal kötötték át, volt, ahol a gyertyatartó is különbözött korosztály szerint. A pap a palástját a halott kora alapján választotta, idősebbhez feketét, fiatalabbhoz violaszínt vagy feketét. Ha a ravatal falhoz közel volt, a halott lába az ajtó felé volt. A felső végébe a koporsó alá két fehér párnát tettek, hogy a halott ráláthasson az emberekre. Ezeket a párnákat azonnal kimosták, miután a testet elvitték. A fejhez nem volt szokás állni. Ha a halott nagyon megdagadt, a ravatal alá cseberbe vagy tekenőbe vizet tettek, hogy lehúzza.

Csíkszentdomokoson a temetés megszervezésére felkértek valakit, aki nem családtag. A halálról először a legközelebbi rokonokat tájékoztatták, majd a faluban egymásnak adták tovább a hírt. Orvost hívtak, a papírral a néptanácsnál jelezték az esetet, majd szóltak a papnak. Ezt követve harangoztak, és már el is indult a hír, egymást kérdezgették az emberek, ki halt meg.

Akkor harangoztak utoljára a halottnak, mikor betették a sírba. Új szokásként jelent meg a gyászjelentő küldése, míg régen bárki és mindenki megjelent a temetésen, így már csak az, akit értesítettek.

Csíkszentdomokoson nem volt szokás virrasztást tartani, helyette *imádkozó* volt. A temetés előtti este összehívták imádkozni az embereket, mely két-három órát vett igénybe. Egy szomszédasszonyt kértek meg, hogy hívja imádkozóra az embereket. Az imádkozót a rózsafüzér társulat vezetője vezette Csíkszentdomokoson. Az imádkozó végén alamizsnát adtak, étellel és pálinkával kínálták a jelenlevőket. Az alamizsna után elment a nép, de valaki mindig maradt a halottal.

A temetés általában a halál utáni harmadik napon történt. Csíkszentdomokoson nem volt szokás versesen siratni a halottat, ha valakinek mondandója volt, a pap érkezése előtt, a koporsó mellett elmondhatta, búcsút vehetett tőle. Figyelték az emberek, ki sír temetés alatt. Ha valaki nem sírt, pedig szerintük kellett volna, megszólhatták érte. A koporsót a papi szertartás után zárták le.

A szertartás a ravatalos háznál volt, jó időben az udvaron. A szertartás után indult a gyászmenet a temetőbe vagy templomba, az asszonyt asszonyok, az embert emberek vitték, a leányt leányok, a legényt legények. A menet alatt imádkoztak. Miután elment a gyászmenet a háztól, néhányan ott maradtak, levették a terítőket, párnákat, előkészítették az asztalokat az alamizsnához. A papi szentelés után egy búcsúztató elbúcsúztatta a sírnál a halottat. Egyes vidékeken megvárták a földelés végét (pl. Udvarhely), másutt előtte távoztak.

Csíkszentdomokoson a *torra*, más néven *alamizsnára* a búcsúztató hívta meg az embereket. A háznál terítettek meg, télen és nyáron is az udvaron tartották. Miután leült a nép, imát mondtak és kezdődhetett az evés. Levesételt főztek, kenyeret, kalácsot és pálinkát kínáltak.

Ahogy meghalt egy személy, az emberek *gyászruhát* öltöttek. A férfiak rendes ruházatot viseltek, mellkasukon vagy karjukon fekete szalaggal. Az asszonyok fekete fejkendőt és fekete ruhát öltöttek. A gyermekek ruhája nem változott, nekik kicsi feketét tettek az öltözetükre, például fiúknál karra szalagot. A közvetlen hozzátartozókat kötelező volt meggyászolni egy évig. A szomszédok általánosságban harminc napig voltak fekete fejkendőben Csíkszentdomokoson. Aki megszegte ezt a kötelességet, azt megszólták. Gyász időszakban nem volt szabad mulatozni, sötét ruhát kellett viselni, ha pedig meghívták őket például lakodalomba, elmehettek, de nem mulathattak. Ezeket a szokásokat mai napig tartják. Szentegyházán sógornőm esküvőjén tiszteletét tette a nagybátyja és családja, akik akkor még benne voltak az egyéves gyászidőszakban. Egy percet sem mulattak, nem táncoltak, visszafogottan viselkedtek, de szerettek volna ott lenni és osztozni a pár örömében.

A halott sírhelye általában ott volt, ahol a felmenők sírjai is, a rokonság közelében. Homoródkeményfalván a temető a domboldalon található. Édesapám elmondása szerint a sírhelyek kiválasztásakor azt is figyelembe vették, hogy szép kilátása legyen a halottnak a falura, környékre. A síremlékek Csíkszentdomokoson általában fából, vasból vagy vascsőből készültek, rajta szerepelt a halott neve, születésének és halálának időpontja. Erdővidéken és Korondon *gombfa* volt a sírhelyeknél, Korondon zászlót tűztek a felső részébe vagy erősítettek hozzá. A gombfákat szakemberek készítették. A haláleset után azonnal felkeresték őket, ilyenkor minden munkát félretettek, hogy harmadnapra elkészüljenek. A gyorsaság végett kalákában dolgoztak. Minden gombfán található gomb és csillag, a további szerkezete pedig körvonalazta, ki is a halott: férfinál a felső részén sapka, a felirat felett pedig bajusz volt, leánynál vagy fiatalasszonynál (maximum huszonöt éves) tulipán, idősebbeknél konty volt a díszítés.

A kisgyermekek gombfáján bimbó volt. A gombfákat nem festették le, csak erőszakos halál esetén mázolták pirosra a fejfát. A gombfákat később felváltotta a műkőből készült, tartósabb síremlékek.

A temetőlátogatások kezdetben gyakrabban fordulnak elő, akár naponta vagy hetente, és az idő haladtával ritkulnak. Halottak napján kívül el szoktak még látogatni a temetőbe, ha arra járnak, születésnapkor, névnapkor, kortárstalálkozókor vagy temetések alkalmával. ■

Gyergyói hagyományos tánczene

Mihó Attila, Szabó Dániel és András Orsolya Erzsébet új kötete a Hagyományok Háza kiadásában

GYergyó vidékének gazdag népzenei- és néptánchagyományát csupán az elmúlt tizenöt évben fedezte fel a hazai táncházmozgalom, pedig az ottani folklórgyűjtések Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak köszönhetően már a XX. század elején megkezdődtek. Azóta viszont több CD-lemez és színpadi műsor is készült ebből a régies és különleges hagyományból, és Gyergyó mára helyet kapott a népzene- és néptáncoktatás anyagai között is. A *Gyergyói hagyományos tánczene* az első olyan oktatáshoz készült kötet, mely ennek az archaikus területnek a népzenéjével behatóan foglalkozik, és egy mára szinte elveszett világot mutat meg egy történelmi „ablakon" keresztül, átfogva a XX. század gyűjtéseinek legjavát. Nem a teljességre törekszik, viszont egy olyan reprezentatív anyagot vonultat fel, amely az érdeklődő zenészt elindíthatja a gyergyói népzene minél teljesebb megismerése felé, hogy ez a vidék is megtalálja végre a méltó helyét Erdély és a magyarság népi kultúrájában. A kötetben helyet kapott Pávai Istvánnak a gyergyói népzene és néptánc minden részére kiterjedő alapos és részletes tanulmánya, valamint a hegedű, a cimbalom és a gardon stílusos játékmódjának elemzése is. A hetvenhárom dallamból álló példatárban a *verbunk*, *lassú- és sebes csárdás*, *marosszéki* és *ceppel* táncdallamok, valamint néhány szokásdallam partitúraszerű közlésénél a gyakran hiányos zenei adatok miatt elsődleges szempont volt a hiteles rekonstrukció. A tanulmányokat és a kottákat emellett páratlanul gazdag fotóarchívum, hangzó példatár és a kistájon történt jelentősebb gyűjtések adatai egészítik ki. Bízunk abban, hogy jelen kötet hozzájárul a gyergyói népzene autentikus előadásmódjához és minél szélesebb körű népszerűsítéséhez.

Árendás Péter

*

Ditróban születettként már kisgyerekkoromban találkoztam a népzenével. Akkor még éltek a ditrói cigányzenészek közül, de becsülete volt a „mozsikának" a paraszttársadalomban is, a rokonságban többen muzsikáltak úgy, hogy egy-egy mulatságot is el tudtak vállalni. Gyerekkoromban még megvoltak a különböző kalákás alkalmak, a „kicsi seregben" (gyerektáncház) még nagyapám is „mozsikált". A gyergyai szegény-szigorú világban azonban csak a nagy alkalmakkor engedték meg maguknak a négy-öttagú zenekart, így a mulatságokon többnyire egy-két hangszer játszott. Sokat énekeltek viszont, így becsülete volt a népdalnak és még a furulyásnak, citerásnak is. Jelen kötet ezt az elveszett világot mutatja meg egy történelmi „ablakon" keresztül, átfogva a XX. század gyűjtéseinek legjavát. Nem a teljességre törekszik, hiszen Bartók Béláék óta rengeteg gyűjtés történt a vidéken, viszont egy olyan reprezentatív anyagot vonultat fel, amely az érdeklődő zenészt (amatőrt is!) elindíthatja a gyergyói népzene minél teljesebb megismerése felé, hogy ez a vidék is megtalálja végre a méltó helyét Erdély és a magyarság népi kultúrájában.

Kelemen László

„Amaro khelyipo - A mi táncunk"

Az év legkülönlegesebb cigányzenei és cigánytáncos rendezvényen vettünk részt 2025. november 16-án, vasárnap este a Hagyományok Házában. A nyíregyházi közönség és a táncos közösségek előtt is jól ismert Khamoro Budapest Band, Farkas Zsolt vezetésével, összehívta az autentikus cigányzene és cigánytánc legismertebb képviselőit: zenekarokat, házaspárokat, táncosokat és énekeseket, hogy együtt, reprezentatív összefogással, rivalizálás nélkül, közös ügyet szolgálva mutassák be művészetüket a telt házas közönségnek. Megyénket a nagyecsedi Gyöngyszemek és a nyíregyházi Nyírség Táncegyüttes képviselte, s persze több fellépő zenekar és énekes rendelkezik szatmári gyökerekkel. A műsor a Khamoro Roma Néptánc Mozgalom indító rendezvénye volt, s a Nyírség Táncegyüttes számára hatalmas megtiszteltetés, hogy a nem cigány hazai együttesek közül mi kaptuk meg ezt a lehetőséget a Hagyományok Háza színpadán és a műsort követő táncházban is. A „Mátészalkán a cigányok mulatnak" című koreográfiával és a cigányos csárdás tanításával a táncházban hatalmas sikert arattunk a meglehetősen szakavatott, táncokat és zenéket kiválóan ismerő és saját kultúrájuk fő elemének tekintő közönség előtt. Élmény volt nézni a kiválóan szerkesztett műsor egymásba fonódó zenei és táncos megvalósítását, a háttérvetítés eredeti fotóit gyűjtőkről, néprajzkutatókról, táncosokról és zenészekről, a táncosaink odaadó, virtuóz táncát, látni a csillogó szemeket, az arcokra kiülő örömöt, és a műsor végi össztáncban együtt táncoló és zenélő, éneklő sokaságot. Ismét megbizonyosodhattunk a zene és a tánc identitásképző erejéről, a békés, mégis izgalmas, hatásos, szeretetteljes és elfogadó együttműködés valódi jelentőségéről. Még sok ilyenben legyen részünk!

Demarcsek György

Arany Piroska: Kendőmesék

Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2008

ÉLHETETLENSÉG

Rozika az anyja temetése után sokáig nem nyitotta ki annak a faragással ékes szekrénynek az ajtaját, amiben anyja, Rozáli őrizte ruháit. A szekrény, amit az ő korában Rozáli csak sifonnak emlegetett, nem volt kulcsra zárva. Legalábbis mostanában már nem. Azelőtt, Rozika emlékeiben, titkokat őrzött az a sifon.

– Nem gyermekeknek való a benne kotorászás! – mondta az anyja, ha a természetes kíváncsiság arra késztette a kislányt, hogy megismerkedjen, sőt felpróbálja, a benne rejtező, sose viselt, sose használt, ám kötelező staférungot.

Régimódi slingelt elejű kombinékat, térdig érő, csipkés szélű gyolcsbugyogókat, derékig gombos, zámlis, egyenesre szabott elejű, puszlinak nevezett korabeli melltartókat, amik ahelyett, hogy emelték volna, laposra szorították az asszonyok keblét.

Nem beszélve anyja ruháiról, főleg a fekete csipkével díszített, hosszított derekú, suhogós selyemruháról. Amiben Rozáli egykor, lánykorában, egyetlenegyszer táncolt, egy András-napi bálon. Volt még a sifon polcán egy doboz, iratokkal, képeslapokkal, fényképekkel, ismeretlen eredetű szalagokkal, egy lepréselt piros rózsa, elmorzsolódott szirmával.

A szekrényben való kotorászás tilalma Rozáli halála után a közjegyző felszólításáig tartott. Iratokat kellett keresni, házról, földről, tulajdoni lapokat a hagyatéki tárgyaláshoz.

Rozika hát, nehéz szívvel odaállt a sifon elé, és kinyitotta az ajtaját. Leemelte a dobozt, és odavitte a kanapéhoz, az ablak világosságához. Bontogatta a megsárgult papírokat. Anyakönyvi kivonatok, képeslapok és fényképek sora.

Rozika észre se veszi, hogy sír, siratja a letűnt időt. Könnyeitől alig látja anyja lánykori fényképén az ifjú Rozálit, aki régi divatú, fehér ruhában, gombos, magas szárú cipőben, szorosan hátrafésült hajával maga a megtestesült fegyelem. A puritán, kálvinista nevelés mintaképe.

Rozika a keze fejével törli a szemét. Mi ez a papírba csomagolt valami? Töredezik a finom selyempapír, bomlanak belőle barna, ismeretlen papírlapok. Pénzek! A háború előtti korona. Az ám, de széttépve. Miért vannak eltépve? Megszédül. Mikor pedig a pénztelenség volt a legnagyobb baj? Hogyan maradt ennyi pénze anyjának? És ki tépte szét? Ki tudja már azt? Soha nem fogja tudni. Titok marad. Rozáli titka.

Vajon hány éve lehetnek ezek a pénzek itt a sifonban elrejtve, elfeledve?

Rozika sóhajtva, balsejtelemmel, ráérezve suttogja:

– Nem szépszerével van ez így összetépve!

Forgatja, nézegeti, mit kezdjen velük. Kidobja, tűzre vesse? Oka lehet, amiért őrizgették. Csak tudná, mi a titkuk!

Lassú mozdulattal mégis inkább összesöpri, becsomagolja és a dobozába visszateszi őket.

– Már akárhogyan is volt, ahogy volt, úgy volt. Elférnek ott, ahol eddig voltak.

Ezzel a szekrényt egy határozott mozdulattal bekulcsolja.

– Nem megmondta anyám százszor, ne kotorásszak ebbe a sifonba, hát akkor jobb is lesz, ha békibe hagyom.

És a kulcsot föltette magasra, a szekrény faragott cirádái közé. A tépett bankók pedig tovább őrizgették Rozáli titkát.

Rozáli titka régen kezdődött, amikor – az akkor még ifjú – Rozáli, ennek a mi Rozikánknak az anyja, csak megvizezte az arcát, és futás közben kötője sarkával törölte meg. Neki a nap nem reggel, hanem hajnalban kezdődött. Épp csak kiugrik az ágyból, és máris nem ér rá. Soha semmire nem ér rá. Gondolatait nem a saját baja, fáradtsága köti le, hanem a nagy, közös, családi gondok. Már rászokott, hogy nem pihen, mióta Istvánt katonának vitték. Nem pihenhet. Az udvari, keletre néző kisablakán lesi hajnaltájt, nem virrad-e, és ahogy pitymallani kezd, kiszáll, kiugrik az ágyból. Olyan izgatott, mintha versenyfutás előtt állna. Mert az ez. Verseny az öregasszonnyal. Bíró Máriával. „Anyósom", mondja, ha beszél róla.

– Azt mondta az anyósom... – Pedig azt szeretné mondani, a zsugori vénasszony.

Bíró Marinak nem volt lánya, két fia volt. István, aki a Rozáli ura, meg Mihály.

Rozáli mindig sejtette, hogy Mari a másik fiát, Mihályt szereti jobban, nem ezt az Istvánt. Mindig azt bezzegelte, ha Istvánt szidta. Meg annak a lányával példálózott, az volt a bezzeg Kató. Könnyű azt szeretni, aki távol van. Mihályék messze laktak, csak ünnepen találkoztak.

Azt hinné az ember, hogy akinek nincs lánya, az a menyét lányának érzi. Ugyan, dehogy! A vetélytársának. Örökös versenytársnak, akit le kell győzni. Ha Rozáli nem becsülné oly nagyon az urát, harcolna az öregasszonnyal. Veszekedés? Háborúság? Felemésztené az erejét, és nem bizonyos, hogy István nem az anyja mellé állana-e. Folyton pusmog a fia fülébe a vénasszony:

– Mondjad Rozálinak, szóljál Rozálinak!

Nem is vén, gondolta Rozáli. Ötven-ötvenöt éves? De amit hord, fekete korcos ruha, az örökös méreg, ami kiül az arcára, megvénítette. Meg az a tettetett szaladó, kocogó járása. Hova a fenébe siet, mikor nem is dolgozik, hanem őt hajszolja?

– Rozáli kapál a kertben?

Mari kiabál, mintha nem tudná:

– Hallod, Rozáli, hogy rínak a malacok, nem adtál nekik enni? Merre búkálsz? Hé, te fiam, szóljál a felségednek, hogy dolog van!

Rozáli, miközben forr az epéje, úgy tesz, mintha nem hallaná. Saját maga előtt restelli az önkéntelen feltoluló visszavágást:

– Ó, hogy a fekete fene ..., hisz te küldtél krumplit kapálni! – És nem jön elő. Nem és nem, azért se!

István mulya. Hallgat, nem veszi védelmébe a feleségét. Pedig tudja, hogy Rozáli nem ezt érdemli. Csak csitítja:

– Hagyjad, tudod, milyen, rá se ránts!

Az anyjának, István? Nem szól vissza. Pedig szólhatna. Rámordulhatna az anyja örökös zsémbeskedése miatt. Az öregasszony csak morog. Sajnálja az ennivalót a kis Rozikától.

– Most ettél, mit akarsz? – És olyan kicsi, vékony szeletet szel a gyermeknek, ami a macskának se lenne elég. Megzsírozni? Alig-alig kapkodja meg egy kicsike zsírral.

Amikor együtt esznek, Rozálinak nincs étvágya.

– Sok száj, sokat eszik! – Ezt kell hallania, nap mint nap. „Sok száj..." Lopva, kapkodva, ebéd után, amikor elrakja az edényeket, eszeget, de attól még bűntudata van, mintha lopna. Lopja a magáét. Amiért megdolgozott. Pedig, mégis lopni kéne, sejlik az eszébe öntudatlanul. Mit? Hogyan? Pénzt a gyermeknek télikabátra. Az ősszel iskolás lesz. Szépen szeretné járatni. Eddig elvolt úgy-ahogy, itthon. De a tél hideg lesz. Kis csizma is jó lenne Rozikának. Pénz? Említeni se meri. Azt a kis pénzt, ami a házhoz kerül, Mari zsugorgatja. Az elején, amikor még Rozálinak sejtelme se volt arról, hogy ez nem lesz így jó, engedett az akkori mézes-mázos rábeszélésnek, hogy ne le-

gyen rá gondod, jányom, úgyis „egykenyéren" vagyunk! Így továbbra is a Marié maradt a pénzzel való bánás. A múlt héten is, amikor eladták azt a két kis malacot, már nyújtotta is a markát.

– Gyűjtjük, jányom. Ragasztunk! A szőlőben eladó lesz az a kis dombhát. Megveszszük.

Mit? Rozáli még egy kötőt se vehetett magának.

– Újat venni! Jaj, te jányom, ügyeskedjél. Hát, te nem tudod, hogy az urad elnyűtt ingének a hátából lesz az új kötőd eleje, csak meg kell varrnod? Úgy szoktuk azt! Nem lökünk ki semmit. Most meg, hogy nincs itthon az urad, mióta katonának vitték?

Sírásra fordítja reszketeg hangját:

– Ki tudja, csak a jóatya, mi lesz véle oda messzire.

Várja, hogy a menye is siratja-e az urát. Rozálinak elszorul a torka, de ő hallgat. Sírni neki lenne oka. De kinek panaszolná magányát? Ennek az öregasszonynak? Eh! Inkább fut a dolga után.

Hajnali misére harangoznak. A csordára hajtja a borjút, ki a kövesútfélre. Hűvös a hajnal. Rozáli megborzong. Összébb húzza magán a szvettert. Érzi, hogy a kivékonyodott szvetternek nincs semmi melege. Ócska, agyonmosott. Másikat szeretne. Legalább az utcára, ahol látják.

– Jó reggelt, jó reggelt – köszön rá Juli nénje. – Na, hajtod, hajtod? Hűvös van, megfázol! Mér nem veszel fel valami melegebbet, azt a gyapjú kendődet, jobbik kabátodat?

Ez a Juli nénje, a szomszédban lakó tákoló varga felesége. Jani bátyja a szegények susztere, de „csodavarga". Ő még a leszakadt talpú, faszegekkel vicsorgó lyukas csizmákból is képes újat varázsolni. Nem kér érte pénzt, nem is kapna, hanem ki mit visz. Szalonna, bab, tojás, liszt, Jani bátyja mindent elfogad munkadíj fejében. Juli nénje elégedett ezzel a fizetséggel. Ha valamiből fölösleg gyűlik, eladja. Most is a piacra siet. Annyi lisztet kapott, hogy jut belőle eladni, így jut pénzhez, tud venni cukrot, sót a boltból.

Juli néni, szomszéd létére, belelát Rozáli életébe. Rozáli, ha baja van, fáj a dereka, vagy rájön a sírás, kihez szaladna, ki másnak mondaná el, csak Juli néninek. Most kelletlenül válaszol:

– Mér' nem veszek fel melegebbet? Ha felveszem a jó kabátomat, nem lesz ünneplőm, tudja azt maga.

Juli nénje intően emelte fel az ujját:

– Már ezerszer elmondtam, édes jányom, hogy van erre orvosság. Én segítek rajtad, de ne legyél te se idétlen. Elmondjam még egyszer?

– Jaj, kedves jó néném, hogy is képzeli, nem tudom én azt megtenni. Otthon nem így neveltek éngem, hogy tilosba járjak!

– Tilosba, nem tilosba, a magadét hoznád át. Ne hozz sokat egyszerre. Csak a kötődbe, ami fér, egy-egy liternyi búzát, tengerit, babot, amit felkapsz. Összegyűlik. Én eladom, vehetsz rajta ezt-azt a kisjányodnak. Mari a napad, soha meg se tudja. Na? Gondold meg. Ha elalszik, áthozod, oszt kész.

Rozáli csak rázta a fejét. Ilyet csak léha hazugok tesznek. De a bogár a fülébe maradt. Egész nap játszotta képzeletben, kit, hogyan, mikor tenné meg. Hol ódzkodva, hol kedvvel, de nem tudott másra gondolni. Már elképzelte, mire költené, ha lenne pénze. A kis Rozikának venne ezt-azt. Piros sapkát, sálat, meleg harisnyát...

Aznap délután egy gyors nyári zápor eláztatta a kertet, csöpögött a víz a szőlőindáról, nem lehetett kötözni, így a szokásosnál hamarabb jött haza a szőlőből. Vacsorafőzéshez készülődött, lement a pincébe tejért. Megbotlott valamiben. A szemének szokatlan sötétben meghőkölt. Mi ez a nagy gubanc, lett melege a félelemtől. Akkor, az ajtót jobban kitárva rájött, hogy a pincelejáróban az anyósa fekszik a földön, és bizonytalan mozdulatokkal kapálódzva próbál felállni. Anélkül se látta szépnek, de most egyenesen riasztónak tűnt azzal a révedt tekintetével.

Ijedtében tejet, mindent otthagyott, futott Juli nénjéhez.

– Jaj, jaj, nagy baj van, jöjjön azonnal, az anyósom haldoklik a pincében!

Juli nénje futva jött, lehajolt a beteghez és csak legyintett.

– Hadd el, Rozál, nem beteg e', csak nagyon beszívott.

Rozáli értetlenül nézett nézett Juli nénjére.

– Részeg, nem érted? Korán jöttél haza. Ha később jöttél volna, már az ágyban lenne, betegnek tettetné magát, ahogy szokta.

Nekiláttak. Húzták, vonták, felcibálták a pincéből Marit, fel a házba, az ágyára fektették. Még Rozáli magához sem tért a megdöbbenésből, amikor Juli rákacsintott és megbökte Rozáli karját.

– Na, most itt a jó alkalom, most ne legyél gyáva. Látod milyen! Nincs magánál.

És Rozáli rákapott a lopásra. Hol tíz tojást, hol egy fél véka búzát, hol egy pár csirkét, mikor mit vitt át titokban Julinak. Hideglelős borzongással csente el anyósától azt, ami járt volna neki, a saját munkájával megszerzett értékeit. Idővel, már a csakazértis kedvéért.

Adott Juli, amit kapott az „áruért". Lehet, hogy a hasznot lecsípte olykor, de lassacskán összejött annyi, hogy már adtak volna érte, kabátot Rozikának. De mikor menjen el a boltba? Az anyós mindig otthon volt, nem volt rá alkalom, ürügy, hogy elmenjenek. De ha el is mennének, mit mondjon, honnan volt pénze kabátra?

Az eldugott pénzt néha elővette, megolvasta, így ábrándozott róla: majd kézen fogva mennek a gyermekkel a boltba, felpróbálja Rozikára a kabátot, aki majd forog a tükör előtt, és nézegeti magát. – Ezt vegyük meg, édesanya!

Álmodozásából felriadt, zajt hallott, remegve kapta össze a pénzt, és rejtette el sietve, meg ne lássa a vénasszony a titkon szerzett vagyonát. Isten őrizz! Lecsapna rá. Szinte hallja:

– Honnan van neked pénzed, honnan vetted? Loptad, kitől loptad? Tőlem loptad? Vagy kaptad? Kitől kaptad, mikor az urad nincs itthon? Te együtt voltál tán valakivel? Pénzért szerettél valakit? Ringyó lettél! Jaj, édes istenem, mit kell megérnem öregségemre! Támaszom, jó fiam nélkül maradtam! Mi lesz, ha megtudja!

Rozáli irtózva kapja a két kezét a fülére, olyan élénken hallja a képzelt szidalmakat.

A leleplezéstől félve rejtegeti a pénzét. Ki sejtené, hogy az ilyen pénznek ebben a nagy udvarban, házban nincs dughelye! Ágyban, ruhák alatt, padláson, pincében? Sehol sem talál jó rejteket. Megy, végzi a dolgát. Látszólag úgy, mint máskor. Pedig nyugtalan. Elképzeli, hogy amikor ő nincs otthon, az anyósa kutat utána. Megtalálja. Nem, nem jó helyen van az a pénz. Máshová kell tenni. Hazasiet, még nagy, mezei munkák idején is, fut, és lopakodva dugdossa a kiskendőbe kötött bankókat. Hol a szekrénybe, hol az ágyába, hol a kamarába rejti, néha meg arra riad, elfelejtette, hova tette. Étvágytalan. Az örökös figyeléstől éles két mély ránc költözik a homlokára. Megretten attól, hogy rab lett, a pénze rabja. Nincs már joga ahhoz, hogy a részeges anyósát elítélje. Úgy érzi, ő se különb. Egy tolvaj!

Éjjelenként elhatározza, nem rejtegeti, bevallja. Reggel a napvilágnál el se tudja képzelni, hogyan tehetné meg ennek az idegen asszonynak, aki nem az anyja! Még kicsibe' se nem az!

Elcsodálkozik, hogy a nap akkor is úgy múlik, mint azelőtt máskor. Amikor ő már oda se tud figyelni, reggel van-e, vagy este. A nap feljön, járja az útját, mintha ő, Rozáli nem azt érdemelné, hogy a tolvajlásáért rászakadjon az ég. Néha szédeleg, mint aki ivott. Bizonytalan a járása. A leleplezéstől való félelem lebénítja.

Egy reggel, nyugtalan álmok után arra ébred, hogy elég volt. Belefáradt, megutálta az örökös titkolózást, a leleplezéstől való félelmet. Visszavágyott abba a régi, igaz,

akkor nagyon is sanyarúnak érzett, ma már vágyott, látszólagos szabadságába, ahol nem nyomasztotta bűntudat.

Most, míg a zsebében szorongatja a gyűrött pénzt, egyszeriben rettentő dühvel, tehetetlen haraggal fordul önmaga ellen:

– Te szerencsétlen! Ha már vétkeztél, legalább vállalnád! Ha rossz vagy, legalább tennéd bátran! Megdolgoztál érte. A magadét loptad! De nem akarsz a jussodért harcolni. Mert fő a békesség? Fogadj szót? Mást se hallottál, folyton ezt papolták. Engedelmesség? Nem te vagy az első lázadó, akit lopásra kényszerítettek! És kiért tetted? A gyermek javáért! Nem selyemrokolyára, pirosítóra kellett volna, hanem neki, télikabátra. Más, életrevaló asszony régen elköltötte volna, te élhetetlen, te szerencsétlen, te mire vársz? Engedelemre?! Kitől várod, az isten áldjon meg?!

Ott állt a sifon előtt. Míg nézte a bankókat, tudta, hogy ha nem tesz végre valamit, ordítani fog, belebolondul. Mindegy, hogy mi, csak történjen már valami. Akkor, tehetetlen kínjában, előbb egyet, majd sietve a többit, szétszaggatta, cibálta a gyűrött-gyűlölt bankókat.

Lassan tért magához.

Restelkedve szedte fel a földről a tépett foszlányokat. El akarta tüzelni, megsemmisíteni még az emléküket is.

Óvakodva lesett át, a kisház konyhájára. De a vénasszony a tűzhely előtt ült, mint mindig. Fogta hát a tépett bankókat, és egy papírba csomagolva, a szekrénybe, az iratok alá csúsztatta. Majd máskor, majd egyszer eltüzeli, ha jobb alkalom lesz rá.

A sifont bezárta. Két tenyerét összesúrolta, simította, mintha szemetet, vagy homokot söpörne le a kezéről:

– Ebül szerzett vagyon ebül vész el – suttogta.

Kifelé menet a kerten át leszakított, és összemorzsolt egy mentalevelet. Félelme múltán rég érzett örömre talált a menta friss illatában.

Csakhogy a gyermeknek még mindig nincs kabátja. Ezért Rozál a maga élhetetlen módján indul „harcba". Főleg akkor, amikor a garasoskodó anyósa is hallja, így beszél Rozikához:

– Édes eggyem, nemsokára kezdődik az iskola. Még jó idő jár, most még van az a szép kis szövetruhád, abba' eljárhatsz, de mi lesz a télen?! Nincsen pénzem nagykabátra, összefagysz, ha nagy tél talál lenni.

Ó, értelmes, élelmes gyermek az ő Rozikája. Ő nem fél a pénzes nagyanyjától. Rácsimpaszkodik, nyakát szorosan átöleli, hozzásimul:

– Nanám! Édes nanám! Ugye vesz nékem szép, meleg, télikabátot? Olyat, mint Katónak van, a Mihály bátyám lányának! Annak is maga vett, mikor iskolás lett! Olyat vesz nékem is, ugye, édesnanám?

És Mari, a Rozika zsugori öreganyja mit tehetett volna? Ha a másik unokájának vett új kabátot, ennek miért ne venne? Pont ugyanolyat, ennek is. Szó ne érhesse a róla oktalanul hírelt fösvénysége miatt. Mégis lett Rozikának új télikabátja.

Mutogatta is mindenkinek. Rozáli nem kis bosszúságára így dicsekedett a szomszédoknak:

– Ládd-é, né'csak, milyen szép aranygombos új kabátot kaptam az én jószívű nanámtól!

...eközben a faragott szekrényben, ott felejtett, tépett bankók őrizték az élhetetlen Rozáli titkát.

A Tanac Kulturális Egyesület horvát elismerése

Röviden szinte lehetetlen összefoglalni azt az élményt, örömöt, amit ez az este jelentett nekünk, amikor a Horvát Köztársaság elnöke állami elismerést adományozott a Tanac Kulturális Egyesületnek. Készültem az érzésre, de arra nem, hogy Zoran Milanović, a szokásos kézfogáson túl meg fog ölelni. Készültünk a műsorra, a koreográfiára, de arra nem, hogy a Kodály Központ közel ezerfős közönsége, a tánc közepén vastapsba kezd. Leírhatatlan érzés, leírhatatlan öröm.

Ezt a díjat nemcsak mi kaptuk. Ezt a díjat a magyarországi horvát falvak lakói is kapták (élők és holtak), akik megtartották hitüket, zenéjüket, dalaikat, táncaikat, akik féltő gonddal a mai napig megőrizték a szekrényekben a csodás népviseletet, amiben táncolunk. Hosszan lehetne folytatni a sort, ami így kezdődik: Kökény, Szalánta-Németi, Kátoly, Pécsudvard, Szemely, Áta, Szökéd, Pogány, Mohács, a többi baranyai település, aztán a bácskai falvak, Hercegszántó, Dusnok, a Dráva mente, Kásád, Alsó- és Felsőszentmárton, Lakócsa, Tótújfalu, egyszerűen nem érek a végére, és tudom, hogy milyen sokan kimaradtak most a sorból.

A díjat a tanítóink is kapták. Hányszor lett párás a próbaterem ablaka, hányszor izzadtunk, táncolva, énekelve, az utolsó erőfeszítést is kipréselve magunkból, hogy jó legyen, szép legyen, hiteles legyen, amit csinálunk. Hogy a kimerítő próbák végén elhangozzon a tanítóktól az a néhány nagyon fontos mondat, amit talán életünk végéig fogunk őrizni magunkban. Érdemes volt a küzdés, mert megmaradtunk. Érdemes a jót, a szépet, az élni segítő dolgokat választani.

Köszönjük, Horvátország, hogy nem felejtettél el minket!

Szávai József

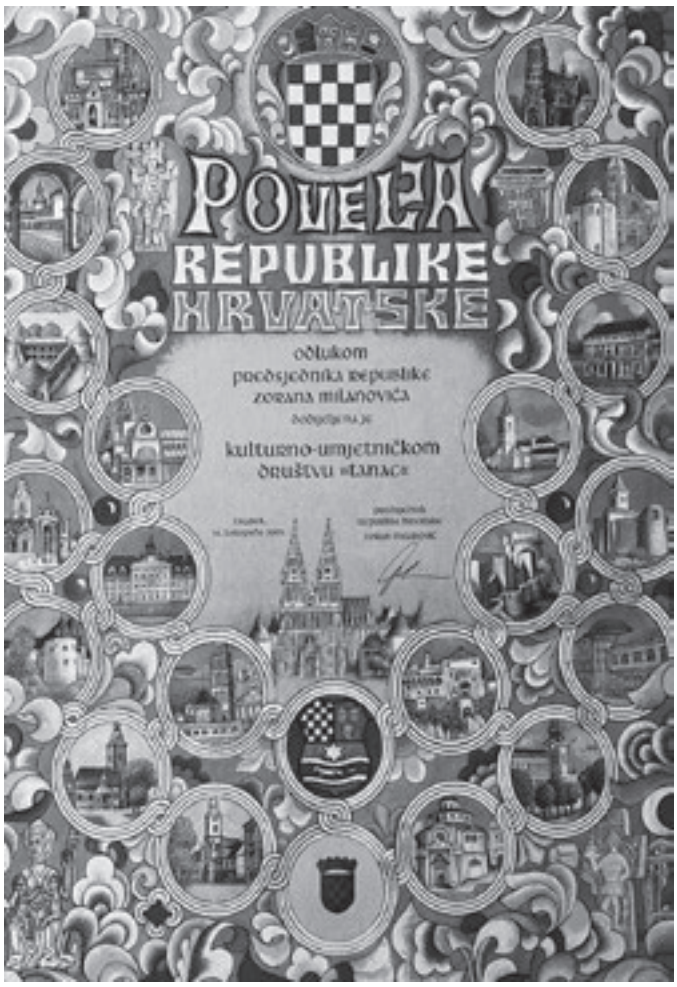

Díszpolgári címek és Pro Urbe Budapest díjak

Budapest Főváros Közgyűlése díszpolgári elismerést adományozott – más kiemelkedő személyiségekkel egyetemben – Sebestyén Márta népdalénekesnek, valamint Pro Urbe Budapest díjat adományozott – ugyancsak mások mellett – a Fonó Budai Zeneháznak és a Kaláka együttesnek. Az elismeréseket Karácsony Gergely főpolgármester Budapest egyesítésének 152. évfordulóján, a megalakulásának 200. évfordulóját ünneplő Magyar Tudományos Akadémián adta át, díszközgyűlés keretében, 2025. november 17-én.

A főpolgármester kiemelte, Budapest elmúlt 152 éve az egyesítésről szól, nemcsak Óbuda, Buda és Pest, majd a további huszonhárom település egyesítéséről, hanem „emberek, kultúrák, hitek, remények és esélyek összekapcsolásáról". Az ehhez való hozzájárulást köszöni meg a város a díszpolgári címek mellett a Pro Urbe Budapest díjakkal.

*

A tradicionális magyar népzene átörökítése és nemzetközi megismertetése, a kultúrák közötti párbeszéd elősegítése érdekében végzett tevékenysége, rendkívüli életpályája elismeréseként **díszpolgári címben részesült Sebestyén Márta**, UNESCO Artist For Peace címmel kitüntetett, Kossuth-, Liszt Ferenc- és Prima Primissima díjas népdalénekes, előadóművész, az MMA rendes tagja. „A magyarságunk a népzenében alighanem minden elébb volt meg, mint bármi másban. Mindezt mi Sebestyén Márta, Budapest új díszpolgára művészetéből élhetjük át leginkább, annak a hangulatnak a nehezen leírható varázsából, hogy egyetlen énekhanggal át lehet hidalni évszázadokat és beleborzongatni a ma emberét, hogy az emberi élet szépségei és gyötrelmei pont azok voltak a régmúltban, mint most. Sebestyén Márta volt az egyike azoknak, akik elsőnek vezették vissza ezt a nemzetet önmagához, és a nyomában járva azóta a népdaléneklés sokak számára identitásépítés, önkifejezés, terápia, és egyben országimázs-építés, a kultúraközi kommunikáció leghatékonyabb csatornája. Többet aligha kívánhatunk magunknak, mint hogy beteljesüljön végre Sebestyén Márta vágya: a muzsika nemcsak az emberek, de a népek lelkét is közel hozza egymáshoz. Ahol egy dallam megszólal, ott a fegyverek elhallgatnak. Ideje van tehát az elhalkulásnak, de van oka a csendnek is." – részlet Karácsony Gergely főpolgármester díjátadón megtartott méltatásából.

*

A fővárosi közgyűlés **Pro Urbe Budapest díjat** adományozott a magyar népzene, valamint a világzene gyűjtésében és kiadásában három évtizede végzett, egyedülálló munkájáért, a néptánc, a jazz és a kísérleti jellegű műfajok képviselői számára színteret biztosító, hagyományőrző és értékteremtő tevékenységéért a **Fonó Budai Zeneház** részére. Az elismerést Horváth László ügyvezető igazgató vette át. A Fonó az elmúlt évtizedben elnyerte a Magyar Örökség (2013), a Prima Primissima (2015), több ízben a Magyar Brands díjat (2015, 2018, 2019, 2020) és a Pro Cultura Urbis (2000) elismerést. 2025-ben kilencedszer került fel a világ legjobb kiadói közé, a nemzetközi WOMEX Top Label listára egyetlen hazai kiadóként és a kelet-közép-európai régióból is egyedüliként.

*

Ugyancsak **Pro Urbe Budapest díjat** adományoztak a magyar és egyetemes költészet sokszínű, összetéveszthetetlen stílusú megénekléséért, nemzedékeken átívelő, több mint öt évtizedes, műfajteremtő zenei tevékenysége elismeréseként a **Kaláka együttes** részére. Az elismerést az együttes nevében Radványi Balázs vette át.

Sebestyén Márta és Horváth László (Fotó: Fonó)

Harmincéves a Kortárs Néptánc

Tisztelt Közönség!

Harmincéves a Kortárs Néptánc. Jelentős évforduló, kevés olyan kulturális esemény van, amelyik harmincéves jubileumot ünnepelhet. Az évforduló alkalom arra, hogy visszatekintsünk az elmúlt három évtizedre, az emlékezetes pillanatokra, koreográfiákra, alkotókra, talán arra is, hogy valamilyen összegzést is megkíséreljünk.

Úgy kezdődött, hogy 1992-ben felkértek arra, képviseljem a néptánc területet a Budapesti Őszi Fesztivál művészeti tanácsában. A felkérés önmagában is szokatlan volt, mert a Budapesti Őszi Fesztivál, azaz a BÖF egy kortárs művészeti fesztivál volt, és a hagyományt őrző és bemutató néptánc nem a kortárs művészetek meghatározó műfaja. Így aztán az első találkozásokon udvariasan hallgattam az érdekesebbnél érdekesebb projektelképzeléseket, a sokszor meghökkentő performance-javaslatokat. Persze nagyon boszszantott, hogy a többre érdemes néptánc az első években csupán a Vörösmarty téri sörsátor mellett kapott helyet, ami nem volt véletlen, mert az ötvenes években elterjedt május 1-jei kötelező néptáncbemutatók hatása még negyven év múltán is erőteljesen kísértett. Ahogy azt a felejthetetlen Novák Tata találóan mondta, a néptánc helye Piripócson a Csepel teherautó platója volt, ahol a helyi táncegyüttes eltáncolta a pócsi lődörgőst, majd a nagy sikerre való tekintettel a dunántúli unalmatost. (Az utóbbi kifejezést Diószegi Dánieltől kölcsönöztem.)

Helyzetemet nem könnyítette meg, hogy a kilencvenes években a néptáncszínpadokon nagy túlsúlyban kiváló autentikus koreográfiákat lehetett látni, a hetvenes évek virágzó sokszínűsége ekkor csak a szakma számára volt ismert. Így aztán elég merész ötletnek tűnt, amikor azt javasoltam, hogy a sörsátori néptáncprogramok helyett inkább legyen „Kortárs Néptánc" bemutató. (A ma már széles körben elterjedt elnevezés is ekkor született.) Így került sor az első Kortárs Néptánc premierre 1995 október másodikán a későbbi Hagyományok Házában, akkori nevén a Budai Vigadóban, éppen itt, ahol most a harmincéves jubileumi bemutatót is tartjuk.

A premierről nem kisebb szaktekintély, mint Pór Anna táncművész, színháztörténész írt kritikát, aki történeti kontextusba helyezte az akkor nevesített, de a hatvanas-hetvenes években már létező „műfajt".

A darabok javarészét már korábbról ismerhettük, de most, hogy így, egy közös est keretében, a mai „kortárs" táncművészet áramához kapcsolódva határozta meg önmagát az irányzat, ez szinte kihívást is jelent. Itt és most, 1995 őszen vegyük szemügyre ezt a magyar amatőr néptáncmozgalomból feltört, szinte példa nélkül álló, érdekes jelenséget! Valóban nincsen tudomásom arról, hogy a néptáncmozgalmak közel-távol, bárhol is produkáltak volna hasonló alkotómódszereket. Az irányzat hazai forrásvidékét kutatva, nyilvánvalóan a két nagy zenei óriás, Bartók és Kodály példája volt az ösztönző abban, hogy a magyar színpadi táncművészet első nagy úttörői, Molnár István és Rábai Miklós az áhított példák nyomán indulva keresték az utat a folklórra építő, általános érvényű művek megalkotásához. Ám az amatőrmozgalomban a néptáncon túlmutató témákkal való sokoldalú kísérletezésnek volt egy másik, immáron a külső körülményekben keresendő indítéka is: a hajdani „szocreál"-t követelő művelődéspolitika, amely a különböző izmusokkal és avantgárd irányzatokkal egyetemben elsöpörte az expresszionista és más tánciránzatokat is. Egyedül a klasszikus balett és a néptánc kapott támogatást; ide összpontosult minden művészi tehetség és anyagi erőforrás is. A két művészeti ág valóban a világranglista élvonalába emelkedett, ám a mesterségesen megszakított fejlődésben a föld alá szorított egyéb irányzatok és elfojtott igények a néptáncmozgalom keretei között, a néptánc formanyelvével kerestek maguknak kifejezési lehetőséget; az expresszionizmus és a szürrealizmus búvópatakjai törtek fel a különféle kísérletezésekben.

A Kortárs Néptánc antológiák fontos célja volt, hogy ennek a szakíró szerint is egyedülálló, különleges időszaknak a darabjait ismét bemutassa, ezzel is ösztönözve a fiatalabb generációkat új művek alkotására. Ez azért is volt indokolt, mert ahogy már említettem, a kilencvenes években meghatározó volt a Kárpát-medencei néptánckincs felfedezésének elementáris hatása, ami miatt az autentikus folklórtánc-alkotások mindent elsöprő túlsúlyban kerültek. Ekkor csak nagyon kevés új, magas színvonalú „kortárs néptánc" alkotással számolhattunk. Ehhez persze az az örvendetes tény is hozzájárult, hogy a nyolcvanas években enyhültek, a rendszerváltás után pedig végérvényesen eltűntek a korábbi tilalmak, így a hazai táncalkotók találkozhattak a nyugati modern és posztmodern irányzatokkal, és fokozatosan bekapcsolódhattak a nemzetközi vérkeringesbe is – nem volt már szükség a néptánc világába menekülni. Ebben a gyökeresen megváltozott közegben, a korábbi mesterséges monopolhelyzet elmúltával, a táncstílusok szabad versenyében kellett és kell most is a kortárs néptánc sajátos irányzatának az igazságát és létjogosultságát bizonyítania.

Az elmúlt harminc évre való rövid visszatekintés megmutatja, hogy sikerrel jártunk-e. Egy kis statisztika: 1995 óta húsz bemutatót tartottunk, amelyen hatvan koreográfus százhatvannyolc alkotását láthatta a közönség, közel negyven táncegyüttes előadásában. Különösen fontosnak tartom, hogy a fellépő társulatok túlnyomó többsége amatőr, nem hivatásos táncműhely volt és csupán öt hivatásos társulat szerepelt a Kortárs Néptánc színpadán. Itt szeretném az alkalmat megragadni arra, hogy kiemeljem a Martin György Néptáncszövetség szerepét a Kortárs Néptánc bemutatók megrendezésében és lebonyolításában, a Szövetség nélkül ez a fontos fórum nem jöhetett volna létre.

A Kortárs Néptánc bemutatókon szerepeltek a nagy elődök, a „klasszikusok" darabjai. Láthatták a „negyvenes években" születetett harmadik koreográfusi nemzedék alkotásait, de a legtöbb művel az „ötvenesek" jelentkeztek. Tizenöt évvel ezelőtt egy markáns generáció új „Kortárs Néptánc" koreográfiái adták a műsorok javát, akik az elmúlt időszakban meghatározói voltak a bemutatóknak. A mai műsor második részében a nyolcvanas években és még később született generáció műveit láthatják. Jellemző, hogy az ifjú koreográfusi nemzedék mindegyike elmélyült folklórtudással és -ismerettel rendelkezik, de fontosnak tartják, hogy alkotásaikban új utakat, kifejezési formákat keressenek. Úgy gondolom, általuk is biztosítva lesz, hogy ennek a különlegesen magyar irányzatnak legyen folytatása.

Diószegi László

(Elhangzott 2025. november 23-án a Hagyományok Házában)

***„Kortárs Néptánc 2025" alkotók**: Cristina Breteanu, Darabos Péter, Farkas Ágnes, Farkas Tamás, Fazakas Levente, Fitos Dezső, Fundák-Kaszai Lili, Fundák Kristóf, Gera Gábor, Gimpel Ákos, Hámori Máté, ifj. Szerényi Béla, Inhof Katalin, Izsák Előd, Kocsis Enikő, Kuti Ágnes, MartinKult Event Group, Mátravölgyi Ákos, Paár Julcsi, Pallai Mara, Papp Kornél, Sárvári Enikő, Verhóczki Milán, Vető Gábor, Winklerné Petri Kis Borbála, Ziegler Katalin*
***Előadók**: Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes, Bihari János Táncegyüttes, Debreceni Hajdú Táncegyüttes, Fitos Dezső Társulat, Háromszék Táncszínház, Notitia Táncműhely*
***Szerkesztő**: Diószegi László*
***Rendező**: Martin György Néptáncszövetség*

Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes: Tócsák tükrében
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

Debreceni Hajdú Táncegyüttes: Barbarus
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

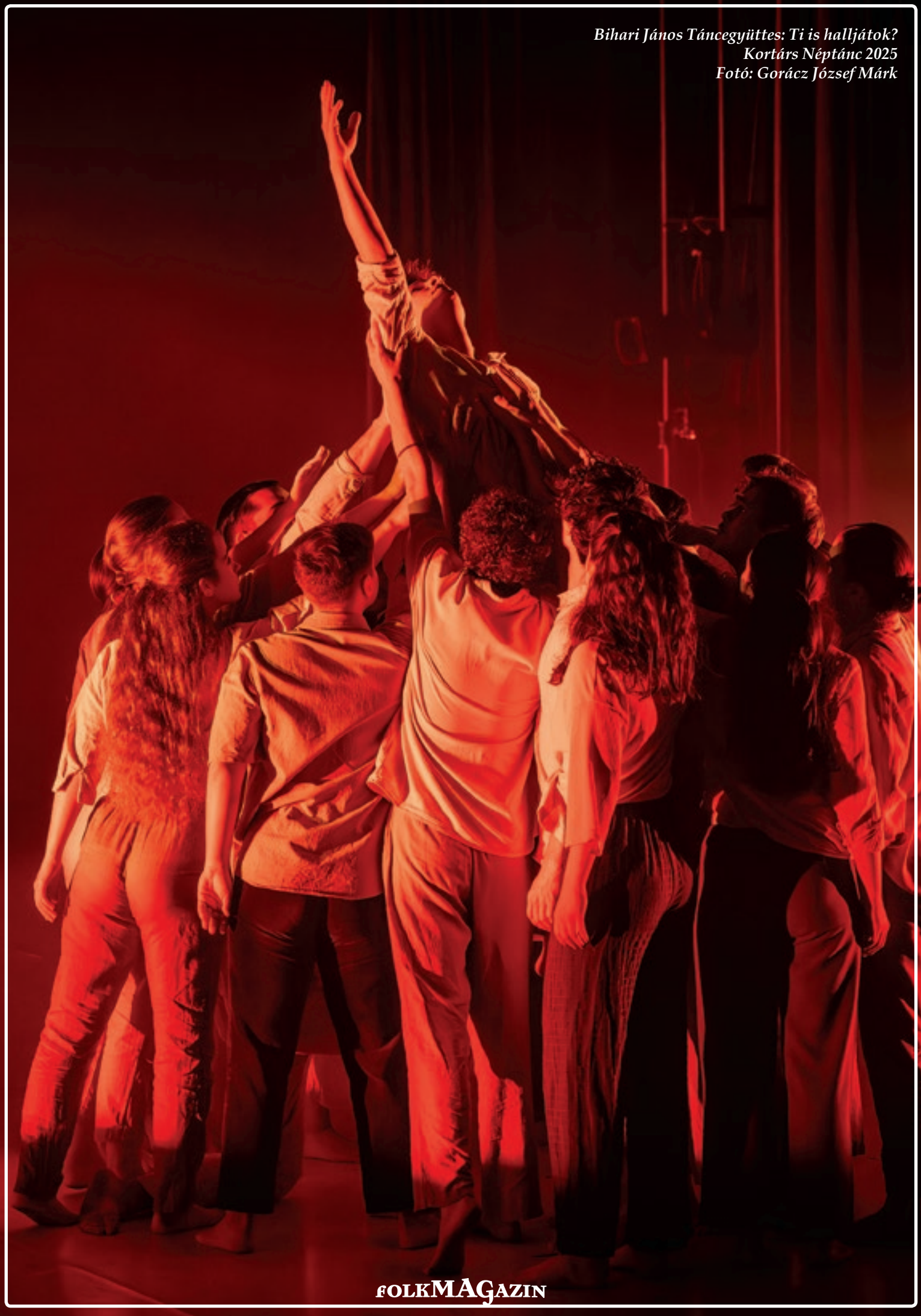

Bihari János Táncegyüttes: Ti is halljátok?
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

Háromszék Táncszínház: Siralomház
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

Az elsők! – Ötvenéves a néptánctagozat

1975-ben végzett az Állami Balett Intézetben az első néptánctagozatos osztály. A végzett évfolyam hallgatói 2025. augusztus 30-án vehették át az aranydiplomát és emlékeztek az elmúlt évtizedekre. Ők voltak azok, akik az első táncházakban, tánctáborokban tanítottak és új szemléletet hoztak a néptánctácmozgalomba. Öt évtizedes együttműködésünkre hivatkozva kértek fel, hogy köszöntsem az „elsőket" és utódaikat.

Ötven éve, 1975-ben végzett az Állami Balett Intézetben az első néptánctagozatos osztály. 1975-ben huszonnyolc éves voltam. Tagja vagyok annak a nemzedéknek, amely érdeklődéssel fordult a hagyományok felé, és felfedezte magának a népművészetet az 1970-es években. Érdekes, átmeneti, várakozásokkal teli korszak volt ez az időszak. 1956 szellemét már belepte a hamu, az értelmiség látszólag békét kötött a forradalom megtorlóival, a '60-as évek végére a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a téeszesítés is befejeződött, a háztáji gazdaságok termékei feledtették az '50-es évek padlássöpréseit, a gazdasági reformpolitika eredményei már látszottak, a lakosság gyarapodott.

Az országban csend honolt és a gazdaság katasztrofális állapotban volt. A kádári vezetés elérkezettnek látta az időt a belpolitikai hangulat javítására. A külföld előtt is szeretett volna jobb színben feltűnni a „gulyáskommunizmus", ugyanakkor az itthon is egyre inkább jelenlévő leplezhetetlen társadalmi feszültségek miatt engedett a gyeplőn... Ismertté vált a „három T" (támogat, tűr, tilt) fogalma, és mindenki igyekezett tartani magát a játékszabályokhoz. Megnyíltak a külföldi kapcsolatok lehetőségei is.

Ez volt a kádári konszolidáció, a kezdődő gazdasági reformpolitika első korszaka.

Felnőtt a háború utáni első nemzedék is, akiknél már nem lehetett a '45 utáni évek nevelési elveit és gyakorlatát alkalmazni. Ez a nemzedék már nem hitte, hogy *holnapra felforgatjuk az egész világot*. Friss volt, érzékenyen figyelte a világban zajló folyamatokat, harsányan helyet követelt magának, és élt a táguló kulturális lehetőségekkel.

Soha nem látott támogatást kapott a kulturális terület, a színházak kortárs nyugati darabokat mutattak be, a Szabad Európa Rádió zenei csatornája mellett a Magyar Rádió elindította Komjáthy György *Csak fiataloknak* című műsorát. A harmincas évekbeli szociográfiák mintájára elindult a *Magyarország felfedezése* című könyvsorozat, ami – a politikai szabályok betartása mellett – tudósított országunk társadalmi, szociális problémáiról.

Felidézek néhány dolgot. Ez a kor volt a Magyar Rádióban a dokumentumjáték műfajának időszaka: Rapcsányi László, Borenich Péter, Bakonyi Péter, Hegyi Imre, Kovalik Márta, Kósa Judit és Stefka István, Pásztor Magdolna és Szitnyai Jenő riportjai társadalmi problémákat feszegettek. A hírszerkesztőség, az ekkor induló *168 óra*, Mester Ákos, P. Szabó József, Ipper Pál feledtették a korábbi vonalas híreket.

Műveltségi vetélkedők indultak, mint a *Játék a könyvtárban* (1973–1974), a *Hangtárlat* (1974–1975, szerk.: Dorogi Zsigmond), a *József Attila szavalóverseny* (1975), az Ady Endre műveiből tartott vetélkedő (1977), a *Szép vagy Alföld, legalább nekem*

Tisztelt Jelenlévők, Kedves Első Néptánctagozat!

Örömömre szolgál, hogy a mai napon, a hetvenöt éves Magyar Táncművészeti Egyetem rektoraként – amely az egykori Állami Balett Intézet jogutódjaként működik – együtt ünnepelhetek Önökkel, a legendás első néptánctagozat tagjaival, akik éppen ötven évvel ezelőtt vehették át táncművész diplomájukat.

Engedjék meg, hogy röviden visszatekintsünk a kezdetekre.

Magyarországon a XX. század közepéig lényegében nem létezett iskolarendszerű táncművészképzés. A balettkar utánpótlásának biztosítása érdekében ugyan már 1884-től működött balettiskola a Magyar Királyi Operaházban, ám ennek nem volt rögzített tanterve. Fordulatot 1937 hozott, amikor Nádasi Ferenc balettmester belépésével évfolyamokra bontott képzés és követelményrendszer került bevezetésre. Az így megújított operaházi balettiskolát egészítette ki a kormányzat 1950 januárjában a Táncművészeti Iskola megnyitásával, majd a két intézmény egyesítésével 1950 szeptemberében létrejött az Állami Balett Intézet.

A hivatásos néptáncművészképzés elindításának gondolata már 1959-ben megfogalmazódott Lőrinc György, az Intézet akkori igazgatója részéről, majd 1962-ben Rábai Miklós, a Magyar Állami Népi Együttes tánckarának vezetője is előterjesztést tett a képzés megvalósítására.

Az immár hetvenöt éve alapított intézmény történetének több mint fél évszázada szerves része a hivatásos néptáncművészek képzése. 1971-ben a Magyar Televízió és a nyomtatott sajtó felhívására rendkívül sokan jelentkeztek a Balett Intézet által meghirdetett néptáncművész szakra. A felvenni kívánt létszámhoz képest százszoros volt a túljelentkezés: a több mint 4200 jelentkező közül végül negyvenhárom szerencsés fiatal nyert felvételt. 1975-ben közülük negyvenen vehették át néptáncművészi diplomájukat.

A tagozat két évfolyamvezető mestere, Györgyfalvay Katalin és Timár Sándor, mindketten egykori hivatásos táncosok és együttesvezetők voltak, akik kivételes pedagógiai érzékkel, mély tánctudással és komoly szakmai tapasztalattal rendelkeztek. Az általuk alkalmazott hatékony tanítási módszerek már az első félévi vizsgán igazolták, hogy az ország szinte minden tájáról érkezett, különböző tudással rendelkező hallgatók rövid idő alatt egységesen magas színvonalú tánctudásra tettek szert – ezt az évfolyam első féléves vizsgájáról készült jegyzőkönyv is tanúsítja.

Az első évfolyam tagjai tanulmányaik során még nem szerezhettek színpadi gyakorlatot – ez a későbbi évfolyamok esetében már megváltozott –, így az 1975. június 22-én, vasárnap délelőtt a Madách Színházban bemutatott képesítő vizsgaelőadás volt az első színpadi fellépésük.

A hivatásos együttesekhez csatlakozva – akkor és azóta is – bizonyították, hogy nemcsak a színpadon, hanem az élet számos más területén is megállják a helyüket. Meggyőződésem, hogy ebben annak az iskolának, amelynek egykor hallgatói voltak, jelentős szerepe volt. A Magyar Táncművészeti Egyetemen most is azon dolgozunk, hogy a végzett táncművészek a színpadon és azon túl is eredményes és boldog életet éljenek. Ehhez, a fenntartó támogatásával, igyekszünk minden személyes és tárgyi, infrastrukturális feltételt biztosítani. Kívánom, hogy további életüket egészségben és békességben töltsék, és bízom benne, hogy a mai nap mindenki számára tartalmas és emlékezetes lesz.

Fodorné Molnár Márta

szép című irodalmi, művelődéstörténeti, helytörténeti játék (1980). Mind nagy érdeklődés mellett zajlottak, s ma már elképzelhetetlenül népszerűek voltak. Fehérvári Győző 1973-ban indította el harminc percben a *Mindenki könyvtára* sorozatát, amelyben a klasszikus és mai magyar irodalmi alkotásokból adtak ízelítőt. 1971-ben indult a *Nótafaiskola* című rádióműsor, amelynek célja: „... a gyerekek népdalkincsének bővítése, az együtt éneklés, játszás örömének megismertetése.". Hihetetlen és felbecsülhetetlen érdeme, értéke és sikere volt ezeknek a műsoroknak.

Az irodalmi folyóiratok, a Tiszatáj, Kortárs, Alföld, Új Írás, Valóság, a Jelenkor írásai: Nagy László, Szécsi Margit, Juhász Ferenc, Tandori Dezső, Csoóri Sándor, Csurka István, Nagy Gáspár, Jókai Anna, Grendel Lajos, Márton László, Sándor Iván, Vekerdi László, Zalán Tibor, Illia Mihály – és még sorolhatnám – írásai-riportjai új szellemet hoztak a közéletbe.

A *Magyarország felfedezése* sorozatban megjelent Erdei Ferenc műve, a *Város és vidéke* (1971), Moldova György *Tisztelet Komlónak!* (1971) című kötete, Végh Antal szülőföldi vallomása, az *Erdőháton, Nyíren* (1972), Bencsik Sándor: *Történelem alulnézetben* (1973), Lázár István: *Kiált Patak vára* (1974) ... és az erdélyiek: megjelenik Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című könyve. A drámái közül az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán* és a *Káin és Ábel*; Székely János három drámáját (*Caligula helytartója, Protestánsok, Mórok*) részletekben hozta az egyik irodalmi folyóirat.

Kallós Zoltán *Balladák könyve* (Bukarest, 1970), Erdélyi Zsuzsanna *„Hegyet hágék, lőtőt lépék..."* (Kolozsvár, 1974), a széki Kali néni írásainak megjelenése – Győri Klára: *Kiszáradt az én örömem zöld fája* (Bukarest, 1975) – is óriási revelációként hatott.

A filmművészetben ekkor jelentkezett Kósa Ferenc, Sára Sándor, látjuk Jancsó Miklós *Szegénylegényekjét*, Makk Károly *Szerelem* című filmjét, de Zolnay Pál, a Balázs Béla Stúdió (Dárday István, Mihályffy László, Szalai Györgyi, Vitézy László és Wilt Pál) monumentális nevelésügyi sorozata; Ember Judit: *Tantörténet*, *Pócspetri*, *Menedékjog*; Gulyás Gyula–Gulyás János: *Vannak változások*, *Azért a víz az úr*, *Balladák filmje* vagy Balczó-filmje. Filmklubok, vetítések titkos helyeken és hosszú sorok a mozik előtt!

Ekkor nyílt meg az első alternatív színház, a 25. Színház. Reveláció számba mennek az Egyetemi Színpad előadásai. Ott hangzott el a *XX. század*, Mensáros László előadóestje, Berek Kati Nagy László *Menyegzőjét* szólaltatta meg, Sebőék megzenésített József Attila-verseket adtak elő, az erdélyi Illyés Kinga székely dalokat énekelt, és Bródy János az agyunkba véste: *Láss, ne csak nézz!* Ott mondott verset a felejthetetlen Latinovits Zoltán, Jancsó Adrienn, tartotta happeningjeit Szentjóby Tamás, és itt volt előadóestje Sándor Györgynek, Cseh Tamásnak, Jordán Tamásnak.

Megismertük Makovecz Imrét, aki abban hitt, hogy az építészeti terveknek kötődniük kell a tájhoz és a népi emlékekhez.

És ekkor jött a *Röpülj, páva!*. Vass Lajossal, a tápiószecsői asszonyokkal, a bukovinaiakkal és a gitáros „Sebő-Halmossal". Egy ország ismert magára és fedezte fel népművészetét!

Nem sorolom tovább, csak érzékeltetni akartam a kor szellemének, érzelmi fűtöttségének és gondolati gazdagságának hangulatát, melynek mindegyik elemében ott feszít a kulturális identitásra törekvés, a megismerés vágya, a megtanulás és megtanítás igénye.

Rektor asszony beszélt arról, hogy miféle igény hozta létre az Állami Balett Intézet néptánctagozatát.

Ez az időszak volt az új folklórkutató és koreográfusnemzedék jelentkezésének időszaka. A Széll Jenő vezette Népművészeti Intézet néptánc és néprajzi osztálya körül szerveződött, kinevelődött a folklórkutatók és koreográfusok új nemzedéke. Bartók és Kodály példáját követve, számukra a hangsúly a folklór megismerésén volt, szisztematikus gyűjtőutakon térképezték, jegyezték, filmezték a hagyomány minden elemét: táncokat, zenét, szokásokat. Az új együttesvezető és koreográfusnemzedék új anyagot akart, a színpadi elvárásai pedig az etűdök, karaktertáncok, néptáncbetétek, népszínművek koreografálásán túl, a bartóki utat tűzte maga elé. Új, korszerű, színpadi néptáncművészet megteremtése volt a cél.

És az Állami Balett Intézetben néptánctagozat indult. Két, szakmailag és emberileg is kitűnő mester vezette a tagozatot. Az eredeti anyagban elmélyült, nagy gyűjtési tapasztalattal rendelkező Timár Sándor és Györgyfalvay Katalin, az érzékeny, ragyogó intellektussal rendelkező alkotó ember, aki szerint a „folklór szavaival" kell kifejeznie kortárs önmagát.

Ennél jobb szakmai programmal nem indulhatott volna a hivatásos képzés. De, hogy ez nem maradt, maradhatott a Balett Intézet és a táncszakma belügye, arról a táncházmozgalom gondoskodott. A négy budapesti táncegyüttes által saját szórakozásukra szervezett első budapesti táncházak kapuit szinte „betörte" a civil fiatalok érdeklődése. Divathullámnak tekintették, maguk a táncosok sem hittek abban, hogy ez tartós érdeklődésnek bizonyul. A politika sem örült annak, hogy megjelent egy alulról szerveződő, ráadásul „nacionalista" színezetű szórakozási forma, amelynek ellenőrzésére, betiltására az akkori III/3-as ügyosztálynak sem módszere, sem eszköze nem volt. (Erről tudnék mesélni!)

A táncházak azonban feltartóztathatatlanul terjedtek, és egyre több olyan oktatóra volt szükség, akik a tánctanítás feladatát be tudják tölteni. A fővárosi és a vidéki együttesek is egyre többen szerettek volna bekapcsolódni a folyamatokba, így beindult a táncházvezető- és zenészképzés. Először a Népművelési Intézetben, majd a Kassák klub nyári táboraiban és végül 1981-ben az Amatőr Néptáncosok Országos Tanácskozása (ANOT) után a C és B kategóri-

Néptánc felvételi, 1971

Aranydiplomások: Székely Márta, Juhász Katalin. Dajka Gábor, Taliga Margit, Farkas Zoltán, Czibula Mária, Sztanó Hedvig, Faragó Béla, Kovács Ottília, Miklós Éva, Fekete Antal, Ludnai Éva, Németh Ildikó, Végső Miklós, Balaskó Anikó, Kursinszky Zsuzsanna, Poór Judit, Iványi István, Krónusz Erzsébet, Zsuráfszky Zoltán, Kolozsvári Katalin, Somogyvári Erik, Pászti Péter nevében Pászti Lilla – fotó: Csillag Pál / MTE

ás néptáncoktatói képzés is a „sárga könyv" (Martin, Pesovár) eredeti anyagára épült.

Az oktatók természetesen a Bartók Táncegyüttes tagjaival együtt ti lettetek!

A táncházak sikere, a sikert övező népszerűség – írók, költők, Csoóri, Nagy László és mások – támogatása, megnyilatkozásai a táncművészet képviselőit is zavarba hozták. Még nagyobb zavart okozott, sőt túlzás nélkül mondhatom, hogy a táncművészet képviselőit a mai napig tartóan megosztotta, megosztja a vita, amely az improvizáció kapcsán a táncos önkifejezésének kérdését feszegeti. A táncházban kérdésessé teszi ennek tömeges lehetőségét, a színpadon csak behatárolt keretek között tartja megengedettnek. A szakmai vita leszűrődik a szekértáborok egymást elutasító szintjére, például „unalmas az eredeti anyagot színpadra vinni", „nem mond semmit" stb. A vita nyilvánosság előtt, a vezető folyóiratok, napilapok szintjére került. Nagy vihar kavart Csoóri Sándor ma is sokat idézett gondolata: „A néptánc történetének két fontos történelmi pillanata volt – az egyik, amikor a tánc felkerült a színpadra, és a másik, amikor a színpadról visszakerült a földre. Nem művészetként, hanem azért, hogy tánc maradhasson, mint ahogy a szél az szél, az eső az eső.".

A mostani köszöntésre készülve próbáltam felidézni a viták témáját és hangulatát. A *Tiszatáj* 1980-as egyik száma közölte Varga Lajos Márton beszélgetését Martin Györggyel *Néphagyomány, néptánc* címmel. Martin György a táncismeretet és az improvizációs készség elsajátítását alapkövetelménynek tekintette. Terjedelmes, eléggé indulatos cikkben reagált ezekre a gondolatokra a *Táncművészet* következő száma. Ma elolvasva új színben tűnt fel számomra az egész vita. Egyszerűen nem hittek abban a módszer ellenzői, hogy az „eredeti tánc" a törvényszerűségek ismeretében elsajátítható. Vannak tehetséges fiatalok – Batyut *[Farkas Zoltán]* és Szakács Domit *[Szakács Domokos]* említi a szerző –, akik erre képesek, de neki ne mondja senki, hogy a táncházakban ez működni fog, a magyar fiatalok százai nem táncolhatnak koreográfiákat!

Martin szerint az improvizáció alapos tudást, felkészültséget igényel, s hogy e tudás nélkül a rögtönzés csupán halandzsa.

A szerző véleménye szerint nem tekinthetjük az improvizációt alapnak, mert ez a megoldás – legalábbis önmagában – struktúraromboló hatású, műfajban, stílusban, kifejezésben leszűkítő, végső soron kompozícióellenes.

A vita, úgy érzem, eldőlt! Élnek a táncházak itthon és szerte a világban, gyerekek tízezrei tanulják a táncos anyanyelvet, az amatőr és hivatásos táncegyüttesekben ma már evidencia a táncismeret. A művészet pedig tehetség kérdése!

Ebben a csatában ti voltatok a közlegények. Táncházról táncházra járva tanítottatok, új szellemű koreográfiáitokkal pedig elfoglaltátok a színpadokat. Nemcsak új magyar iskola született munkátok nyomán, hanem egy nemzedéket, az én nemzedékemet nyertétek meg a magyar néptánc ügyének. Kultúrtörténeti pillanat volt ez, amely megváltoztatta az ország népi kultúráról vallott szemléletét.

Legyetek büszkék magatokra, higgyetek továbbra is a néptánc kifejező erejében, s hogy a Mestit idézzem: „Hiszek a népművészet – így a népzene, néptánc – önálló kifejező erejében, valamint hiszek abban, hogy a néptánc eszközével maradéktalanul kifejezhetem magam, anélkül, hogy bármilyen, tőle idegen formanyelvhez nyúlnék.".

És végezetül még egy idézet, Muharay Elemértől: „Most is valljuk, hogy a kultúra nem csak arra való, hogy nagy szellemek, nagy gondolkozók üzengessenek egymásnak, meg azoknak, akiknek pénzük és idejük van hozzá. A kultúrának mindig is, most is két funkciója van. Itt születnek meg azok az új gondolatok, új tartalmak és új formák, amelyek az emberiséget előre viszik, a tehetségnek teret adnak, a legmagasabb rendű kín és öröm forrásául szolgálnak. De ugyanakkor a kultúra minden ember örömét, a közösség összetartozását, mindannyiunk magunkra és egymásra találását is ki kell fejezze, a legmagasabb szinten, az igazi érték jegyében. Nem a néphagyomány helyreállítása a célja, hanem újjáteremtés. A hagyomány kiindulópont, támasz és segítség, nem szentség, amit imádni kell.".

További töretlen alkotókedvet és jó egészséget kívánok mindannyiótoknak!

Héra Éva

Az ifjúsági „szervezetek” – IV.

Írta: Nagy Olga

Nagy Olga: A törvény szorításában – Paraszti értékrend és magatartásformák
(Gondolat Kiadó, Budapest, 1989)

A KISPETRI MODELL

Kispetri is kalotaszegi falu. Mégis az 1960-ban végzett felméréskor már a következő volt a helyzet:

Kispetriben nincs tízéves szerető, pedig tíz-tizenöt évvel ezelőtt még éppúgy összerakták a fiatalokat, mint ahogyan Inaktelkén gyakran ma is. Ma Kispetriben ennek semmi értelme sincs. Magántulajdon nincs, mindenki téesztag. Nincs miért sietni a lányoknak, nincs miért biztosítani a gazdag lányt a legénynek. Ráérnek.

Egy tizennyolc éves lány ezt mondta:

– Még nincs „nagyszeretőm”. Ráérek.

A fiatalok a moziban, táncon, a művelődési otthonban, a közös munkában ismerkednek meg, választják ki, szeretik meg egymást.

Egy értelmes kispetri asszony ezt így summázta:

– Most már másképp van nálunk. Ha elmegy egy leány a táncra, ha ügyes, szép, akkor egyik legény jobban viszi, mint a másik. Ha meg ügyetlen a lány, mind lehet akármilyen nagy nemzetből, ott ülhet magának, még csak fel se kérik. Régen, ha a lány táncra ment, csak a választott szeretőjével táncolhatott, s ha gazdag volt a lány, akkor mindig ott fityegett elöl a táncon. A táncban pedig ott volt az egész rokonság, anyja, nagyanyja, koma, ángyó, nézték, hogy s mint van, s mind ők dirigálták a fiatalokat. Ma már el se megy a szülő. Van egyéb szórakozás: rádió, mozi. Hagyja, hogy a fiatal intézze a maga sorsát.

Mikor azt kérdeztem, hogy mi a véleménye az összerakásról, ezt mondotta:

– Még Sztánán is volt ilyen. *[Kispetritől 3 km-re.]* Épp most készültek összeházasodni. A legény most szerelt le. Már kilenc éve összerakták a legényt a lánnyal. Elég buták – mondotta elgondolkozva. – De ne féljen, beléjönnek ők is abba, amibe a kispetriek!

Persze a régi mentalitás emléke még ott kísért gondolkodásmódjukban. Egy alkalommal egy szövetkezeti lánnyal beszélgettem. Legényekről, szerelemről. Egy legény neve került szóba.

– Jaj, az ügyes, nyalka, rátarti. Nagy nemzetből való – mondta elismeréssel.

– Mit jelent az, hogy nagy nemzetből való? – kérdeztem. – Ha jól tudom, szövetkezeti, nem? Akkor pedig mit számít a régi származás?

– Hát... azért az is számít.

– De ha szeretné magát az a legény – makacskodtam –, akkor elvehetné, nem?

– Hát, ha szeretne, akkor nem állhatna senki ellene.

Ezt már olyan természetesen, magától értetődően mondta, hangjában kis csodálkozással: „Hogy is lehet ebben kételkedni?”.

Több más jellemző esetet is elmeséltek: a szülők javasoltak „hozzájuk valót”. A fiatalokat rokonok is igyekeztek kiszemelni és összehozni, persze nem tíz-, hanem tizennyolc éves korban. A legtöbb esetben azonban felborult minden igyekezet. A fiatalok nem is vettek tudomást róla, így az öregek sem nagyon kardoskodtak.

*

ÚJ ÉLETFORMA, MÁS ELVÁRÁS

Az elmúlt évtizedek mindenre kihatottak, a leggyökeresebben a nők életére. De sajátos módon az azonos tendenciák nem mindig ugyanazt eredményezték. A nők életének gyökeres megváltozásával együtt változott a velük szemben támasztott elvárás is.

Ismét a széki modellel kezdjük, mint amely a hagyományosságot a legtisztábban őrizte meg.

a) Széken csak a férfiak ingáznak. Rendszerint hétfőn elmennek, és szombaton este érnek haza, az asszonyok viszont otthon maradnak, és ők látják el az otthoni munkákat. A szövés-fonás szerepe, bár ma már nem uralkodó, nem szűnt meg teljesen. Ezt azonban mindinkább felváltja az otthon ülő asszony kézimunkázása, hímzések, széki ruhadarabok előállítása, amelyeket újabban áruként termelnek. Így az újabb elvárásba már belejátszik az ilyenfajta készség is.

És ha a múltban az otthon ülő asszony volt a példakép, ma már inkább a Pesten, Prágában, Varsóban megforduló ügyes „csencselő” kerül előtérbe.

b) Az udvarfalviak már az ötvenes években szakiskolába járatták nemcsak fiú-, hanem lánygyermekeiket is, amit megkönnyített az a tény, hogy időközben közigazgatásilag Marosvásárhelyhez csatolták a községet. Ez azt jelenti, hogy az ifjú már tizenhat éves korától kezdve keresővé vált. Így a házi vagy éppen mezei munkában már nem vett részt.

Természetessé vált tehát, hogy az a fiú, aki feleséget keresett, már nem azt nézte, hogy milyen „házias” a leány, hanem hogy milyen szakmája van, és mennyit keres. A jól és jobban kereső leány lett a legfőbb szempont a választásnál.

c) Az olyan falvakban, mint például Havad, csak a hatvanas években indult meg a városba kirajzás, részben azért, mert a közeli kisváros, Nyárádszereda nem jelentett akkora ipari vonzást, mint Marosvásárhely. De ha később is, hovatovább általánossá vált, hogy a havadi lányok tanultak, ami azt jelenti, hogy lassan beérték az udvarfalviakat, s a párválasztásban is ugyanaz lett a szempont: a szakma került előtérbe a fiúknál és a lányoknál egyaránt.

Egy szakmát tanuló havadi lány a fentieket nagyon tudatosan, így fogalmazta meg a hetvenes években:

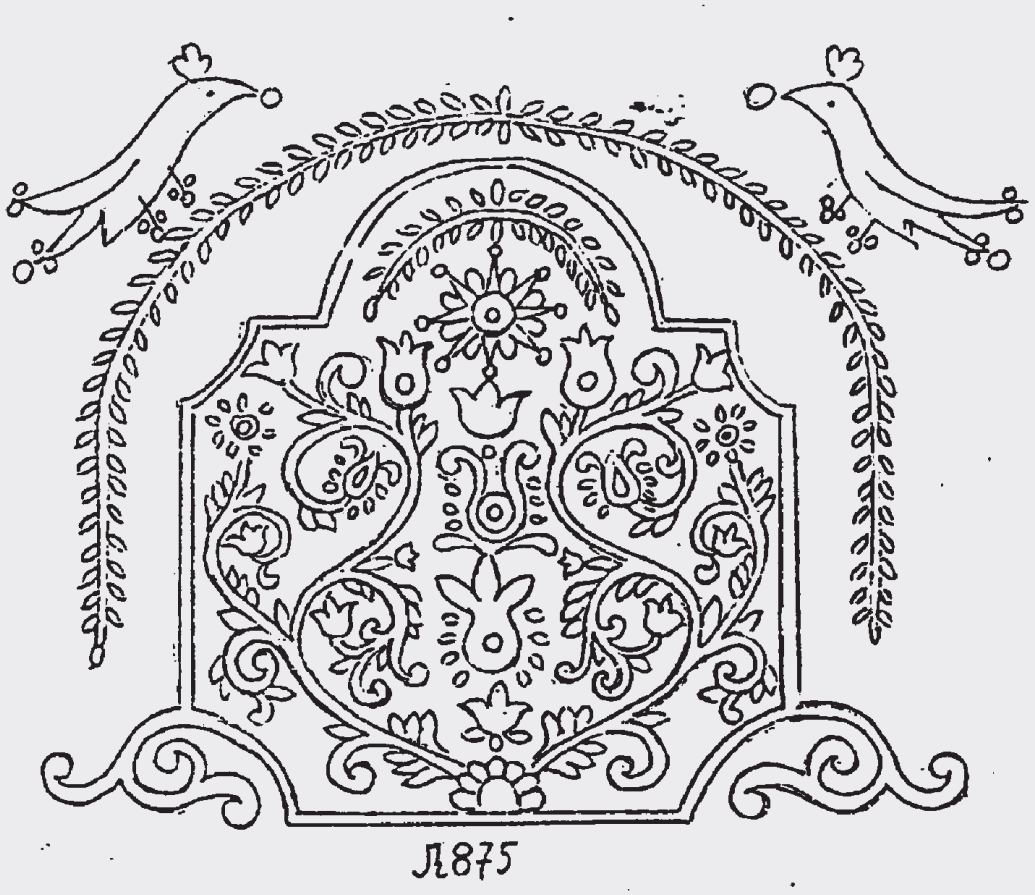

Udvarhelyi kapuütkör-minta

– Aki elvégzi az iskolát, igyekszik kereseti lehetőséget találni. Most már van egy ilyen szokás: addig egy leány nem megy férjhez, amíg nincs kenyér a kezében. „Addig akárhol dolgozom, s akkor majd férjhez megyek." Mindenki dolgozni akar menni, hogy „nekem is legyen". A legelső naptól a nyugdíjra számít. Ki tudja, mi lesz? Legjobban legyen! A legkisebb családi összezörrenésre utoljára ne tudják azt mondani, hogy: „Né, te nem keresel, hanem énrajtam élődsz.".

A szakma mellett a felsőbb iskolákba járás is értékrendi szempont. Ritkábban ugyan, de előfordult, hogy a párválasztásnál ez is számított.

d) Mezőpaniton is majdnem minden lány szakmát tanul, és naponta ingázik Marosvásárhelyre. Ennek ellenére illik megtanulniuk a fonást és a szövést is, éspedig azért, mert Mezőpaniton a szövés páratlan, kollektív művészet maradt. A lányok a kelengyéjüket szőttesből állítják összse. Még a más vidékről odakerült takarítónő is megtanult szőni. Ágyterítők, függönyök, szőnyegek díszítik ma is a paniti otthonokat.

*

A FÜGGETLENSÉG KONZEKVENCIÁI

A múltbeli lányoknak nem lehettek elvárásaik, nem választottak; őket választották. Amióta keresők és ezáltal anyagilag függetlenek lettek, ők is választhatnak, sőt válogathatnak is. Így elmúlt a „vénlányságtól" való félelem. Nem kell a lányoknak sietniük a férjhez menéssel, mint például Széken, ahol már tizennyolc éves kortól felfelé kezdett vénlánynak számítani, aki nem ment férjhez. Ma már nem szempont az sem, hogy a lány tud-e szőni, fonni, általában házimunkát végezni, első szempont a pénzszerzés lehetősége. Egy érettségizett lány, a marosvásárhelyi bútorgyár szakmunkása így beszélt erről:

– Akkor megy férjhez, amikor veszik. Nincs az most, hogy vénleány. Dolgozik az ember. Nincs, mert tanulni lehet, városba jár dolgozni, nincs annyit a faluban, hogy rámondják, hogy vénleány. Én nem szégyellném soha. Tanulnék, s így is el tudnék menni. Mondják még most is, „ez huszonhárom éves, ez huszonnégy éves". De buta, aki ezt felveszi. Egyszer úgyis megkerül az övé, aki tetszeni fog neki, akit szeret, aki az övé lesz. Nem érdemes csak azért férjhez menni, hogy egész életen keresztül csak búsuljon az ember.

Ma már nemcsak szerelmesekként, hanem kollégákként, barátokként is találkoznak lányok és fiúk. Számtalan közös problémájuk van munkahelyükkel, barátaikkal, a látott filmekkel, olvasott könyvekkel kapcsolatosan. Talán nem véletlen, hogy a lányok a jó házasság feltételének tartják, hogy alaposan kiismerjék, „megszokják" egymást. Erre az általánosan kialakult egy-másfél évi udvarlási időszak elég szokott lenni.

Talán azzal a párválasztási igénnyel, hogy egymást szeressék és megértsék, azzal a józansággal, ahogyan a jövendőbelit lemérik és értékelik, magyarázható az a tény, hogy a legutóbbi tizenöt évben egyetlen válás sem volt Udvarfalván. Középkorúak, fiatalok egyaránt azt állítják, hogy jók a házasságok.

– Én tizenhárom eljegyzésen és esküvőn voltam – mondta az egyik fiatal adatközlőm –, mind olyan volt, hogy egy-két évig udvarolt a fiú, s csak megszokják egymást, megszeretik. De mind csupa jó házasság lett belőle.

A kérdésre, hogy mit vár el jövendő párjától, több fiatal lány mondta ugyanazt:

– Legyen józan, ne igyék, adja oda a keresetét – ez már „hagyományos" tendencia, aztán:

– Szokjuk meg egymást, értsük meg egymást. ■

Historikus popzene

A Kassák klubban *Aprók tánca* zajlott a hetvenes évek vége felé, amikor Kerényi György népzenekutató jelent meg ott vendégeivel. Egy ideig figyelmesen nézte a tánctanítást, ami széki muzsikára folyt hegedű, háromhúros brácsa és bőgő felállásban. Feltűnt, hogy egy idő után egyre idegesebben tekintgetett a zenészek felé, majd végül türelmét vesztve odaugrott a bőgőn játszó Nagy Alberthez és indulatosan rákiáltott: „Legalább te hagyd abba néha!". Ma ezt már talán magyarázni kell, de bizony akkoriban a népzenei feldolgozások a műzene formáiban igyekeztek tündökölni, azok ráigazításával próbálták legitimálni, vagy, ahogy mondani szokták: „felemelni" ezt a végtére is alsóbbrendűnek tekintett műfajt. Egy kis kánon, ilyen-olyan többszólamúság nélkül nem is lehetett elképzelni a rádióban felhangzó népzenei darabokat. Így keletkeztek a komolyzenének kevés, populáris muzsikának meg rossz produkciók. Ez a műfaj ugyanis nem templomi, még kevésbé színpadi produkciónak született, hanem hétköznapi emberek szórakoztatására, táncolásának kiszolgálására.

A régizene mai kultusza mellett mit nem adnánk azért, hogy egy Mozart korabeli köznépi lakodalom muzsikáját végighallgathassuk. Akkor sajnos nem készülhettek felvételek, csak ilyen-olyan leírásokból értesülhetünk az akkori táncmulatságok hangulatáról. A mi nemzedékünk mégis megérhette azt az időutazáshoz fogható élményt, hogy belekeveredhetett egy XVIII. századra jellemző kortárs mulatságba.

1972 decemberében az erdélyi Mezőség Visa nevű községében táncmulatság volt, amelyen Kallós Zoltán jóvoltából ott lehettünk Timár Sándorral és a Bartók Együttes néhány jeles táncosával. A zenét a palatkai zenekar szolgáltatta Kodoba Béla vezetésével. A művelődési ház kicsiny színpadán ült a zenekar, elöl a két prímás, mögötte a két kontrás, a sarokban, a fal felé fordulva a bőgős. A teremben forrt a levegő. Ilyen hangulatot, ilyen valódi extázist semmilyen diszkóban nem lehet átélni. Ott értettem meg, hogy a régi magyarok miért nevezték a táncot „tombolás"-nak. Ez a laza felszabadultság ugyanakkor olyan kifinomult diszciplínákhoz igazodott, hogy az valami elképesztő.

A tánckísérő zene felépítése is meglepő volt számomra. Gyűjtésen többnyire dallamvadászatot szoktunk érteni, s itt a tánczenei szvit muzsikájában mintha mindig ugyanaz a motívum ismétlődött volna, egy-egy dallam csak a csökönyösen ismétlődő közjátékokba ágyazva jelent meg néha. Már azon voltam, hogy kikapcsolom a magnót, nem pazarolom a drága szalagot ilyen töltelék jellegű muzsikára. Áldom az eszemet, hogy nem tettem. Így ugyanis valódi funkciójában sikerült rögzítenem egy teljesen spontán, gyűjtőktől nem befolyásolt zenei folyamatot, amely évszázados beidegződéssel dübörgött az orrunk előtt, s visszaröpített bennünket a klasszikus koncertzenék idejének köznapi, historikus popzenei világába.

A táncmenet *lassú cigánytánccal*, énekelhető dallamokkal indul A-dúrban. Az első dallam új stílusú (*Tele van a temető árka vízzel*), amely hétszer hangzik el egymás után, csupán a dallam variálódik szüntelenül a prímás kezén, néha oktávot is váltva.

Ezt egy dúr ereszkedő dallam váltja fel (*Fehér fuszulyka virág, ne jőjj nálunk napvilág*), s hangzik el háromszor, szintén A-dúrban.

Harmadikként D-dúrban az *A múlt nyáron nem volt eső* kezdetű közismert mezőségi dallam hangzik el ötször.

Ezután tánctípusváltás jön, s feldübörög a szinte rockos hatású *szökős*, ismét A-dúrban. Két egység után megjelenik a monoton *közjáték*, vagy ahogyan a dudások nevezik: az *aprája*. Ez ütemparos motívumokból áll a dallam hangneméhez igazodó domináns-tonika kísérettel. Négy periódus után ismét visszatér az iménti *szökős*, de már öt periódusnyi *aprájával*.

Az új *szökős* dallam kétszer, E-dúrban szól, amelyet két *aprája* követ, most már Fisz- és H-dúr harmóniák váltakozásával. Ugyanez megismétlődik kissé variált, szubdominánssal is kiegészített *aprájával*, harmadszorra megint csak domináns-tonika váltakozik.

Az újabb dallam G- és E-dúr átvezetéssel G-dúrban zajlik tovább. Az *aprája* ismét E- és A-dúr váltakozásából áll.

Fotó: Szabó József

Ezután *szaporára* vált a tánc A-dúrban. Az új dallam második fele C-dúrban zajlik. Az *aprája* ismét E-A hangnemekben mozog.

Dallamváltás, az új dallam kétszer hangzik el H-dúrban. Az *aprája* Fisz-H akkordokat ismételget.

Újabb dallamváltásnál E-dúrban haladunk tovább. A Fisz-H *aprája* D-dúros, *vastaghúros* dallamra vezet rá, mely kétszer elhangozva már A-D harmóniákat hangoztat, majd a végén E-A harmóniákra váltva lezárja a menetet.

Lássuk be, ez nem szonátaforma, még ha e zene stílusa, zenei sablonkészlete, díszítésmódja a barokk korszakból eredeztethető is. Ez sokkal egyszerűbb eszközökkel, improvizálva megszerkesztett, talpalávaló világi muzsika, mely minden évszázadban a korabeli közönségnek szólt, az ő mulatsági igényeiket elégítette ki. Formáját tekintve pedig dallamokat és közjátékokat soroló, tánckísérő zene, melynek célja a közös extázis elérése, s

ennek legfőbb eszköze a monotónia – persze mindig más és más formában variálódó improvizált dallamjátékkal –, a lehengerlően feszes ritmus és a lassan, de egyre fokozódó tempó. Ez a zenei folyamat önmagában, tánc nélkül nem igazán alkalmas koncertfigyelemre. (Jellemző történet a palatkai Kodoba Floriné, aki Amerikában turnézva azt a feladatot kapta, hogy játsszon el zenekarával egy táncrendet az előkelő koncertközönségnek. Elkezdte húzni, majd pár ütem után leállt, mondván, hogy minek játsszon, amikor senki se táncol. Egyszerűen nem értette, mi van azon nézni való, hogy ő játszik. Arra táncolni kell.)

A színpadi reflektorfénybe kerülő produkciók más szabályok szerint kényszerülnek működni, ezt hangoztatják is a mindenkori feldolgozók. Szükség van brutális rövidítésre, a popzenei jelleg elkendőzésére, az érdeklődés fenntartása érdekében pedig bizonyos megkomponáltságra és így tovább. Mindez igaz, de ez ugyanakkor az eredeti műfaj teljes kivetkőztetésével jár, és ez az átalakulás megváltoztatja a bemutatni kívánt zene karakterét, hatásmechanizmusait.

Ezért emlegette olyan gyakran Martin György, hogy ezt a zenét-táncot csak akkor lehet megtanulni, ha öncélúan, önmaga szépségéért foglalkozunk vele. (Mikor belekezdtünk a tanulásba és tanácsot kértünk tőle, azt mondta: „Tanuljátok meg rendesen, mert nem fogjátok élvezni.”.)

A népzenei revival és a táncházmozgalom új perspektívákat nyitott a hagyományos népzene és néptánc számára. A kizárólagos színpadi megjelenés erőltetéséről lemondva – Olsvai Imre kifejezésével élve – *saját élete formájában* is megszerették legújabb kori művelői. Ettől a műfaj új életre kapott, és megmutatta micsoda kifejezési lehetőség, mennyi erő és szépség lakozik benne, amit ha kellő időben megtanulnánk, mint a beszélt nyelvünket, ma is lehetne használni. Ahogy ezt Martin György mindig is hangoztatta. Hiszen a mai korban is szükség van kreativitásra, önkifejezésre, az emberek közötti intim kommunikáció kifinomult eszközeire, és ha ezek rendelkezésünkre állnak, miért kellene a szomszédba menni? És ha már nem egy alapjában ismeretlen nyelv memoritereinek rossz akcentussal fölmondott előadásáról van szó, egy jól beszélt nyelv birtokában hadd jöjjön az a színpadi ízelítő, vagy megkomponált bemutató, ha a kellő tehetség és ízlés is megvan hozzá!

(Itt szeretném megjegyezni, hogy manapság már nem csak a „paraszti” tánchagyományok elmúlásáért kell krokodilkönnyeket hullatnunk, de igenis sajnálnivaló, hogy világunkból maga a *párostáncolás* – ez a hallatlanul értékes európai hagyomány – megy ki lassan, de biztosan a divatból. Gyerekkoromban még minden szórakozóhelyen volt táncparkett. Bárki odamehetett egy szomszédos asztalhoz és fölkérhetett valakit táncolni, ismerkedés céljából. Hovatovább ott tartunk, hogy ha eddig a parasztok őrizték meg a többiek számára a páros tánc divatját, akkor most úgy néz ki, hogy magát a táncolást is a városi táncházmozgalom menti át a jövőnek).

Népzene, néptánc. Azon kapom magam, hogy még magam is ezeket a nagyon poros, XIX. századi fogalmakat hajtogatom, mikor pont azt szeretném kifejteni, hogy ez a „nép” jelző milyen elidegenítő és kirekesztő. Sokkal pontosabb és helyesebb lenne, ha a régizene mintájára historikus popzenét és táncot emlegetnénk. Azt gondolom ugyanis, hogy az általunk összefoglalóan „népzenének” nevezett muzsika a régizene kategóriájába tartozik, még ha az csupán az egykori populáris zenék maradéka is.

Szép dolog tehát, ha egy vonósnégyes, vagy bármilyen más műfajú koncertmuzsika bizonyos szituációkban népzenei témákat használ fel, de magának a népzenének, azaz a historikus popzenének a továbbéltetése – éppúgy, mint a régi klasszikus zenéké is – csak saját műfajában, saját természete szerint, tehát köznépi zeneként képzelhető el. És láthatjuk, hogy napjainkban épp' az ilyenfajta megközelítés hozta meg népzenénknek a szélesebb körben való népszerűséget.

Ki merem jelenteni, hogy jól elsajátított nyelvként saját mondanivalónk szolgálatába állítva egyenesen kortárs művészetként üdvözölhetjük ezt a zenét. S ha gyökereit a történelem táptalajába, hazai és európai előzményekbe mélyeszti is, lehet ez új magyar házimuzsika, diszkrét kamarazene, táncházi mulatság kísérője, lehet énekelt vers, szimfonikus- és világzene, mint ahogyan az évezredes múltú, de jól ápolt, szépen beszélt nyelvből is mennyi műforma virágozhatott ki a szomszédokkal való traccsolástól, a közösséget lázban tartó meséktől, a szónoklatoktól, a színházi darabokon át a ritmizált, sűrített képekkel ható költészetig bezárólag. ■

„Nem is a vetés a fontos, hanem az első mag”

Interjú Ágfalvi Györggyel és Kele Kristóffal
(kortarsonline.hu, 2025. november 18.)

Ágfalvi György rendező-koreográfus és Kele Kristóf koreográfus számukra új, friss szerepekben dolgozott a Magyar Állami Népi Együttes „Gyökerek és szárnyak” című előadásán. Munkájukról, az előadás születéséről és az alkotás körülményeiről kérdeztük őket.

– *November 7-én tartották a Magyar Állami Népi Együttes új bemutatóját „Gyökerek és szárnyak” címmel. Mi késztetett ennek az előadásnak a megalkotására? Honnan jött az ihlet?*

Ágfalvi György: – Tulajdonképpen ez egy felkérés volt. A Magyar Állami Népi Együttesnek van egy antológiasorozata, amihez a *Megidézett Kárpátalja*, az *Ezerarcú Délvidék*, az *Örök Kalotaszeg* és a *Kincses Felvidék* is tartozik, és amiben feldolgozzák a Kárpát-medence táncanyagait. Szalonnától *[Pál István – F. K. V.]* jött az ötlet, hogy mi lenne, ha záróakkordként lenne egy műsor, ami a kis-magyarországi táncokra koncentrál. Ennek a megrendezésére kértek fel engem, és Kristóffal hatan koreográfusként vettünk részt az alkotásban. A többiek Farkas Máté, Fundák Kristóf, Darabos Péter, valamint ifjabb Zsuráfszky Zoltán.

– *Ez az első alkalom, hogy nem koreográfusként vagy táncosként, hanem rendező-koreográfusként veszel részt a Magyar Állami Népi Együttes előadásának megalkotásában. Mi a szerepe egy rendező-koreográfusnak egy ilyen projektben? Milyen kihívásokkal találkoztál ebben az új szerepben?*

Ágfalvi György: – Eddig csak úgy csináltam műsorokat, hogy mindent én csináltam bennük, egyedül készítettem a koreográfiákat. Most kaptam egy csapatot, akik teljesen más megközelítésből látnak dolgokat. Nekem ez volt elsőre nehéz, hogy rá tudjunk csatlakozni egymás gondolataira, és valami egység szülessen belőle.

Kele Kristóf: – Jó volt Gyurival dolgozni. Bedobtam neki egy ötletet, ő meg azt megtartva segített, hogy így vagy úgy próbáljam. Persze néha én is kötöttem az ebet a karóhoz, de ebből az adok-kapokból született meg a koreográfia.

– *Nem ritkaság, hogy egy táncszínházi előadáson több koreográfus dolgozik együtt, most mégis nagyon kiemelt része a leírásnak, hogy hat fiatal – Ágfalvi György, Darabos Péter, Farkas Máté, Fundák Kristóf, Kele Kristóf, ifj. Zsuráfszky Zoltán – alkotásáról van szó. Miben más ez az alkalom?*

Ágfalvi György: – Fiatal koreográfusok, de már mindegyikük letett valamit az asztalra. Nem mi hatan fedjük le a mai, magyarországi, fiatal koreográfusok teljes nemzedékét, de sajnos nem tudtunk többen együtt dolgozni, mert az már átláthatatlan lett volna. Mihályi Gábor együttesvezetőnek a missziója inspirálni a fiatal koreográfusokat, hogy alkossanak, tőle származik ez az ötlet. Kristóf a legfiatalabb koreografálás szintjén a csapatban.

Kele Kristóf: – Igen, én lógok ki a csapatból. Idén Szolnokon volt az első nagyobb koreografálásom. Együttesekben, ahol tanítottam, kellett összeállítani egy-két kisebb etűdöt, de ilyen nagyobb

Ágfalvi György és Kele Kristóf – fotó: Csibi Szilvia / MÁNE

Magyar Állami Népi Együttes:
Gyökerek és szárnyak
Fotó: Dusa Gábor

Magyar Állami Népi Együttes:
Gyökerek és szárnyak
Fotó: Dusa Gábor

még nem volt. Évekkel ezelőtt itt, a Magyar Állami Népi Együttesben Mihályi Gábor kért meg – akinek ezúton is köszönöm, hogy gondolt rám –, hogy egy feketelaki etűdöt koreografáljak a *Hajnali Hold* című műsor zárószámaként. Ez volt az első lehetőségem, de természetesen még azt sem teljesen egyedül vittem végig, hiszen sokat segített Misi. Utána, amikor az együttes Kínába utazott, nyílt még lehetőségem koreografálni. Illetve tavasszal a szolnoki versenyre vittem egy koreográfiát, ami szintén tanulságos élmény volt. Most is hasonló cipőben vagyok, Gyuri terelgetett és látott el tanácsokkal.

– *Ha megnézzük a stáblistát, elég erős férfi többséget tapasztalunk. Nem viszi el ilyenkor a nézőpontot, ha csak férfi koreográfusok alkotják meg a műsort?*

Ágfalvi György: – Igen, eléggé férfiorientált a dolog. Sajnos a magyar néptánc eleve eléggé férfiközpontú, de hogyan lehetne bármilyen páros táncot nő nélkül eltáncolni? Ugyanígy kell, hogy a koreografálásban is ott legyenek a nők. Ők adnak támaszt, ők adnak ihletet, ők szolgálnak múzsaként. Ezért volt minden koreográfusnak női párja. Nekem a feleségem, Lévai Andrea, Fundák Kristófnak Fundák-Kaszai Lili, Darabos Péternek Tóth Fanni, Farkas Máténak Borbély Beatrix, ifjabb Zsuráfszky Zoltánnak pedig Gyetvai Júlia.

Kele Kristóf: – Nekem Tóth Alma volt segítségemre. Nagyon élveztem a vele való közös munkát. Kicsit sajnáltam is, amikor elment, ugyanis közben megszületett a kisfia. Utána Tóth Fanni segített nekem összefogni a dolgokat. Mégis, Alma valahogy mindig ott volt velünk és számíthattam rá, közös volt az alkotás. Kell a női energia, mert...

Ágfalvi György: – ...részletlátóbbak, mint mi...

Kele Kristóf: – Igen, mert mi férfiak, néha olyan vehemensek vagyunk, és esetleg kevesebbet foglalkozunk a női lépésekkel, formákkal. Ezeket rendre jelzik, és emlékeztetnek minket a részletekre. Emlékszem is, ahogy még Almával közösen gondolkodva dobáljuk be az ötleteket, és ebből egyszerűen megszületik az etűd.

– *Mennyire volt új ez a közös alkotás? Volt-e már tapasztalatotok női koreográfusasszisztenseitekkel?*

Kele Kristóf: – Én pont ezelőtt dolgoztam együtt Almával a Farkas Máté rendezte *Elfújt emlékek* című műsorban. Ott is jól működtünk együtt, úgyhogy nem volt kérdés, ki fog nekem segíteni, amikor bejött ez a felkérés. Emiatt is bántam kicsit, miután elment, mert azt éreztem, hogy sikerült egymásra találnunk szakmai téren, és jóval többet ki lehetne hozni a dologból. Remélem, még visszajön hozzánk.

Ágfalvi György: – Mi, Andival már huszonegy éve vagyunk együtt, és azóta együtt is tanítunk. Együtt jártuk a képzeletbeli ranglétrát, együtt vezettünk együtteseket. Most is együtt visszük a Bihari János Táncegyüttest, amit hajdan szintén egy olyan házaspár vezetett éveken keresztül, akik együtt alkottak, Novák Ferenc és Foltin Jolán. Andival úgy vagyunk, hogy viszem neki az ötleteimet, és ő segít kibontani.

– *A darab címe „Gyökerek és szárnyak". Meséljetek róla, mit jelent számotokra ez a gondolat!*

Ágfalvi György: – A gondolat Goethétől származik, aki azt mondta, hogy az utódainknak gyökereket és szárnyakat kell adnunk. Én ezt úgy értelmezem, hogy biztos alapokat kell adni nekik, hogy szárnyalhassanak. Ezeket az alapokat sok helyen meg lehet találni, például a hagyományokban. Nekem a természet, a természetközeli élet, ami ilyen biztos alapot ad.

Nagyon foglalkoztat, hogy a parasztember mennyire természetközeli volt, mi pedig mennyire eltávolodtunk ettől. Sokszor jártam Srí Lankán, és látom, hogy ott az emberek mennyire együtt élnek a természettel, és ez nekem nagyon hiányzik.

A természet, az élet körforgása rengetegszer visszatér az előadásban. Ami nagyon fontos, az az első mag elvetése, innen indulunk, és az aratásig tart a műsor. Nincs meghatározva, hogy őszi vagy tavaszi vetés ez, hiszen nem is a vetés a fontos, hanem az első mag. Nem kell annyira konkrétat keresni, inkább asszociációs darabról van szó.

– *Milyen gondolatokat adtál a koreográfusoknak, ami mentén megalkották saját részüket?*

Ágfalvi György: – Azt kértem, hogy olyan aspektusból dolgozzák fel a hagyományt, amilyen szempontból őket érdekli. Úgy, ahogy engem a természetközeliség foglalkoztat, úgy válasszanak ők is egy témát. Ezt direkt nem akartam meghatározni számukra. Kristóf kapott egyedül pontos utasítást, őt arra kértem, hogy a szerelmet dolgozza fel. Ő a legfiatalabb a csapatban, ettől talán stílszerű a választás. Ő még jobban benne van a párkeresés témájában.

Kele Kristóf: – Amikor megkaptam ezt a felkérést, még valóban mélyen benne voltam a párkeresésben. Táncházról táncházra jártam, majd megtaláltam a barátnőmet, Kamillát, akivel már bő egy éve együtt vagyunk. Visszatérve a kérdésre, jól éreztem magamat ennek a témának a feldolgozásában.

– *Neked mit jelent a „Gyökerek és szárnyak", mennyire kapcsolódtál rá ezekre az imént említett pontokra, mint az első mag elvetése?*

Kele Kristóf: – Ahogy említettük, az én témám a szerelem. A sok motívum mellett például megjelenik a párna mint vezetőeszköz. A koreográfia végén a pár egymásra talál és bebújnak a szalmakazalba, ahol a párnák és a szalmakazal találkozása egyértelművé teszi a fiatalok szerelmét. Maga a szalmakazal végig a színpadon van, és változik a felhasználása, így a jelentése is.

– *A hat koreográfus mellett beszélhetünk egy hetedik alkotóról Pál István „Szalonna" személyében, aki zenéjével járul hozzá az előadáshoz. Hogy néz ki egy koreográfus-rendező és egy zenei rendező közös munkája*

Ágfalvi György: – Leginkább a pingpong jut róla eszembe. Egy koreográfusnak elengedhetetlen, hogy legyen valami zenéje. Megkaptunk egy alapzenét, majd az átalakult, és megint átalakult, és a végére teljesen más lett a zene, mint az alapzene volt. De ez mindig így működik.

– *Hogyan ajánlanád az előadást azoknak, akiknek idegen a magyar néptánc világa, akik nem mozognak otthonosan a tájegységek megkülönböztetésében?*

Ágfalvi György: – Ez az előadás azokat is kiszolgálja, akik a folklórt szeretik, és azokat is, akik nem. Az elengedhetetlen, hogy a táncot szeressék, de azoknak is üzen, akik nem tudnak semmit sem a folklórról. Valójában valamennyit mindenki tud róla, hiszen bennünk van, ezzel nőttünk fel. Mindenki ismeri a magyar hagyományokat, felismer egy boszorkányt, egy szerelmespárt, egy temetést. Így, ha felszínesen is, biztosan van mindenkinek valami kötődése a folklórhoz.

Kele Kristóf: – Én Gyuri gondolatára tudok rákapcsolódni. Illetve azért is tudom ajánlani azoknak, akik nem járatosak a magyar néptáncban, mert ez nem száraz felsorolásként nyújtja át a nézőknek a kis-magyarországi táncokat. Sokkal maibb, könnyedebb nyelven szól. Táncosként és koreográfusként is olyan energiákat érzékelek a színpadon, hogy biztosan mindenkinek pozitívan csapódik le az élmény.

Ágfalvi György: – Pontosan. És szerelmes mindenki volt, ezért, ha Kristóf számát elvinnénk egy fesztiválra, ott is mindenki értené. Illetve gyönyörűek lettek a jelmezek is, amik Petri Kiss Borbála munkái. Ha másért nem, azokban gyönyörködni is megéri eljönni.

Kele Kristóf: – Megérinti az embert, hogy micsoda szépség rejlik egy-egy viseletben.

Fillinger Kornélia Vanda

„Timár 95” – Gondolatok a jubileumi év zárásaként

Timár Sándor 1930-ban született a Szolnok melletti Ungár tanyán. Tánc és ének iránti készsége már korán megmutatkozott, gimnazista korára már ő vezette a Verseghy Ferenc Gimnázium táncegyüttesét. A táncokat, dalokat otthonról, a falusi közösségből hozta, s adta át társainak. A cserkészmozgalmon keresztül eljutott az ország különböző népfőiskoláiba, amelynek egyikében (Siófokon) megismerte Molnár Istvánt (1908–1983), az erdélyi származású koreográfust, aki később, 1954-ben táncosokat keresett a SZOT (Szakszervezetek Országos Tanácsa) Művészegyüttesébe. Bekerülve oda, Timár Sándor olyan néptáncos társakat talált, mint Vásárhelyi László, Pesovár Ernő és Ferenc, Falvay Károly és Martin György. Ők később mind ikonjai lettek a magyar táncfolklórnak, illetve a néptáncmozgalomnak. Mindegyikük táncosvirtuóz volt fiatalságuk teljében, de többet akartak a már elért eredményeknél, így keresni, kutatni kezdték a magyar néptánc és népzene törvényszerűségeit. Ugyanúgy, ahogyan korábban Bartók Béla és Kodály Zoltán tették a magyar népdallal – amint megjelent a hangrögzítés technológiája, a fonográf –, gyűjteni kezdték a még föllelhető zenéket és énekeket, először a határon belül, s kicsit később már a szomszédos országok magyarjai (és nem magyarjai) körében is.

Timár Sándor szoros barátsága Martin Györggyel (1932–1983) sajátos munkamegosztást eredményezett. Ő maga így beszél erről egy 2002-es interjúban: „A táncolás mellett elmerültünk a táncgyűjtésben, de a tánckutatás terén egy idő után Martin azt javasolta nekem, hogy én inkább maradjak a pedagógia mellett, s így két irányból tudjuk megközelíteni népi tánckultúránkat.”. (Írhatnám azt is, hogy egyikük az *elmélet*, másikuk a *gyakorlat*, de nem, a szellemi ikertestvéreknél a határvonal elmosódott...)

Timár Sándor Szegeden, egy fesztiváli díj-átadón a Hungária Étteremben, 1972-ben

Timár Sándort 1958-ban megbízták a vegyipari szakszervezetekben addig szétválton működött tánccsoportok egybeterelésével, s így megalakult a VDSZ (Vegyipari Dolgozók Szakszervezete) Bartók Béla Táncegyüttes. Itt, ennek az együttesnek a vezetése kapcsán bontakozott ki végül az a koreográfusi, pedagógiai, együttes- és mozgalomszervezői tevékenysége, amely kiemeli őt kortársai köréből. Ekkor kaphatta ragadványnevét, a „Mesti”-t, amely a komoly *mester* titulusnak bizalmasabb, barátibb, játékosabb változata.

A magyar néptáncmozgalomnak már kezdetekor is, a regöscserkész időkben, a néptánc megőrzése, ápolása és továbbfejlesztése volt a célja, azonban ezek a szándékok elágaztak. Csakhamar két áramlat érvényesült, amelyek különböző módon értelmezték az *ápolás* és a *továbbfejlesztés* feladatait. Az egyik vonal különösen nagy erőfeszítéseket tett a néptánc formáinak tudományos feltárására és hiteles bemutatására, a koreográfiai munkában is egyfajta autenticitásra törekedett azzal a céllal, hogy a néptáncból magasrendű, autonóm műalkotást formáljon. A másik szemlélet számára a lényeg a népművészettel való élés közvetlenségében van.

Timár Sándor, aki Molnár István *iskolájában* nevelkedett, az első elvet vallotta, vallja. Mesterétől, Molnár Istvántól hozta a hiteles népművészet tiszteletét, a kemény formák szeretetét. Ő maga pedig mélyebbre ásott a hitelesség megszerzése érdekében, mint koreográfus elődei, s mint korábban láttuk, a munkamegosztás eredményképpen erősen támaszkodhatott barátai, kollégái, elsősorban Martin György, Pesovár Ernő és Ferenc által végzett kutatásokra és elemzésekre.

Amikor a Bartók Együttes próbáira paraszti táncosokat hívott és azok ott olyan természetességgel és szabadon táncoltak, hogy mindenkit rabul ejtettek, Mesti úgy gondolta, hogy ezt az utat kell járnia. A folklorista társakkal együtt rájött, hogy a tánc is úgy működik, mint a nyelv. Vannak szavak, ezek a lépések, vannak mondatok, ezek a motívumok, s vannak gondolatok, ez maga a szabad táncolás (az improvizáció). Mindezeket pedig egy szigorú valami veszi körül, a *táncrend*, amelyet nem illik, nem szabad megbontani… A táncrend pedig a paraszti (a falusi) élet még szigorúbb rendjének része.

Timár ezeket az elveket alkalmazta az együttesében, amelyhez viszont szüksége volt olyan zenészekre, akik a maguk műfajában ugyanezen metódus szerint dolgoztak. Hamarosan – szerencséjére és barátjának, Martin Györgynek köszönhetően – megismerkedett két fiatal műegyetemistával, Halmos Bélával és Sebő Ferenccel, akik szintén ennek az áramlatnak szolgálójául

folkMAGazin

LELŐHELYEK

folkMAGazin szerkesztőség
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

Néptáncosok Kellékboltja
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

Írók Boltja
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A Folk
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

Magyar Zene Háza – Shop
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

Timár Sándor „Mesti" és Simoncsics János a JATE Klubban, 1983-ban

szegődtek. Hármójuk (négyük, ötük, később sokadmaguk) munkásságának eredményeképpen a Bartók Táncegyüttes táncosai hamarosan olyan alapvető tánctudásra tettek szert, hogy a tiszta és feszes koreográfiákat – mert már tudtak beszélni ezen a nyelven – játszi könnyedséggel és látható jókedvvel adták elő a színpadon, minek eredményeképpen Timár Sándor „Mesti" vezetésével hamar mintájává lettek az ország más együtteseinek is. Így lett a Bartókból az ország vezető tánccsoportja a hetvenes évekre.

Martin György – akire, mint Mestire is, egy kedveskedő, bizalmas név ragadt, a „Tinka" –, ekkortájt jött elő azzal a gondolattal, hogy a néptáncos a szórakoztatáson túl szórakozzon is. Másképpen kifejezve: a táncos ne csak a színpadon mutassa mag a közönségnek, hogy mit tud, hanem a színpadról lejövve szabadon, a maga élvezetére – civil ruhában (akár pólóban vagy farmerben is!) – táncoljon. Ez egyébként a táncosok igénye is volt.

Végül ez a gondolat lett a csírája a táncházmozgalomnak. Zászlajukra tűzték Bartók *Cantata profana*-jának ikonikus zárómondatát: „Csak tiszta forrásból...".

Csoóri Sándor ezt a pillanatot úgy jellemezte, hogy a néptánc, amely az előző korszakban az életből fölkerült a színpadra, most, a színpadról visszakerült az életbe. Ez az élet azonban már más volt, mint a korábbi, mert itt már nem a falusiak gyakorolták a mindennapjaikban, hanem a városi fiatalság.

Timár ennek az ötletnek is az élére állt, kidolgozta a táncházi tanítás módszertanát, s először saját együttesében, majd más együtteseknél, kultúrházakban is vezetett táncházakat. Ehhez persze az is kellett, hogy ne csak Halmosék értsék és tudják a táncházi muzsikát, hanem mások is.

Sorra alakultak a táncházi zenekarok: a Muzsikás, a Téka, a Kalamajka, az Ökrös, a Méta és vidékiek is jónéhányan. A tánctanításban is jöttek a követők: Litkey István, Varga Zoltán, Farkas Zoltán „Batyu", Zsuráfszky Zoltán „Zsura" és még sokan mások. Lassan elterjedt ez a szórakozási forma az egész országban, (sőt a világban is: Dél-Amerikában, az USA-ban, Kanadában vagy Japánban), s most már – negyven-ötven év után – a harmadik generáció képezi a táncházmozgalom gerincét.

Timár idővel, az amatőr Bartók Táncegyüttestől megválva, az 1980-tól 1996-ig terjedő időszakban elvállalta a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetését, ahol ugyanazt a tevékenységet folytatta, mint korábban, ám kissé profibb körülmények között. Nyugdíjba menetele után feleségével, Timár Böskével közösen létrehozták saját együtteseiket, a Csillagszemű Gyermektáncegyüttest és a Timár Kamara Táncegyüttest, amely a mai napig is sikeresen működik több mint négyszáz taggal.

Timár Sándor nem csak koreográfusként és mozgalomszervezőként kiváló, de nagyon világosan és érthetően beszél. Nála jobban elmondani, hogy mit miért csinál, mi az elképzelése és azt hogyan kell megvalósítani, nemigen hallottam másoktól. Például azon a filmsorozaton, ahol kisgyermekeknek vezet táncházat (*Aprók tánca*), még a süket is meghallja, még a falábú is meglépi azt, amit Mesti kér tőle. Szóval, még a táncot is szavakba tudja önteni. Interjúiban mindig pontosan, világosan fogalmaz, választékosan, tiszta magyarsággal beszél, öröm hallgatni.

Ide illeszteném személyes élményemet Mestiről, amikor is a nyolcvanas évek elején eljött a szegedi JATE Klubba előadást tartani az akkor tízéves táncházmozgalomról. Nekem jutott az a szerep, hogy beszélgessek vele. Engem akkor *csak* két dolog zavart. Egyrészt az, hogy negyvenfokos lázam volt, remegtem a gyöngeségtől, rázott a hideg, miközben a pulóveremet átizzadtam... Másrészt az a hiányosságom zavart, hogy gyakorlatlan voltam-vagyok a műsorvezetésben, kérdezni sem tudtam, csak annyit: „Hogyan kezdődött?". Mesti pedig mesélni kezdett megállás nélkül. De egyszer mégis, egy mondat végén úgy leengedte a hangsúlyt, amitől úgy éreztem meg kell szólalnom: „És hogyan folytatódott?" – kérdeztem találékonyan. Ekkor Timár folytatta beszámolóját, és csak beszélt, beszélt, úgy, ahogyan azt fenn megfogalmaztam. Többet már nem kérdeztem...

Végezetül, elmondható, hogy amit ők (a fent nevezett társakkal) ötven-egynéhány évvel ezelőtt *elvetettek*, annak gyümölcse lassan *beérett*. Sajnos, még az *érés* előtt elhunyt Martin György (1983), így az elismerésekből kimaradt. Ám Timár Sándor, Halmos Béla és Sebő Ferenc – számos, későbbi magas kitüntetések mellett – 1985-ben Állami-díjat kapott a magyar néptáncért, azon belül is a táncházmozgalom megteremtéséért és kibontakoztatásáért végzett elévülhetetlen érdemeiért. Sebő Ferenc 2012-ben Kossuth-díjat, Halmos Béla (váratlan halála előtt pár hónappal) 2013-ban Széchenyi-díjat, és végül Timár Sándor is megkapta a Kossuth-díjat 2014-ben. Az a mozgalom pedig, amit megteremtettek, 2012-ben bekerült az UNESCO Szellemi Örökség programjába mint példaadó és terjesztendő kulturális tevékenység.

Köszönet érte!

Simoncsics János

XII. Agora Koreográfus Verseny

Tatabánya, 2025. november 8.

Kincső Néptáncegyüttes – fotó: Zetovics Mária

Corvinus Közgáz Néptáncegyüttes

Zselic Táncegyüttes

Pannónia Néptáncegyüttes

Kevés olyan megmérettetés van az országban, amely olyan népes mezőnyt vonultat fel és olyan színvonalat képvisel, mint az Agora Koreográfus Verseny – emelte ki az eredményhirdetést megelőző értékelésében Szűcs Gábor, a zsűri elnöke. A Bányász Táncegyüttes és A Vértes Agorája közös szervezésű rendezvényén tizenhárom táncegyüttes tizenkilenc koreográfiával lépett színpadra, ami valóban igazi erőpróbát jelentett a lebonyolításban résztvevő csapat és a „ház" számára. A folyamatos telt ház ellenére zökkenőmentesen, tervszerűen, és ami a legfontosabb, jó hangulatban telt a verseny. A mérleg idén is az autentikus koreográfiák felé billent, de néhány izgalmas táncszínházi produkciót is hoztak az alkotók. A rendezvény Emmer Róbert főszervező szerint évről-évre bizonyítja, hogy egy igazi közösségben a versenyszellem is csak összeköt: a vetélkedés során mindenki a sajátjainak szorít, de a másik sikerének is képes őszintén örülni. **I. díj, Együttesi Nagydíj**, **Tatabánya Város Díja**: Kincső Néptáncegyüttes, Mosóczi István–Szoboszlai-Kálmán Lilla – *Éltető erők sodrásában* • **II. díj**: Bordás Barnabás – *Táncok Ördöngösfüzesről*, a Corvinus Közgáz Néptáncegyüttes előadásában • Zóka Éva–Furik Rita–Horváth Tibor: *Szívünk rejtekében*, a Zselic Táncegyüttes előadásában • **III. díj**: Bálint Alíz–Németh Antal: *Visszhangok a faluból*, a Tisza Táncegyüttes előadásában • Kiss Anna–Pásztor Zalán – *Táncba hívogató*, a Pannónia Néptáncegyüttes előadásában • Kakucs Eszter–Gálik Gábor – *Rimaszombat felől*, a Bányász Táncegyüttes előadásában • **Különdíjak**: Szőttes Kamara Néptáncegyüttes – *hiteles színpadi megjelenés és stílusos éneklés* • Urban Verbunk Junior – *újszerű színpadi megfogalmazás a „Páratlan" című koreográfiában* • Lakatos Róbert – *zenei alkotói különdíj a „Classico Autentico" című koreográfia zenéjéért* • Sápi Tóth Sarolta – *a mezőny kiemelkedő női táncosa* • Dobroda zenekar – *kiemelkedő zenekari teljesítmény*

Tisza Táncegyüttes

Bányász Táncegyüttes

Megújult a Néprajzi Múzeum gyűjteményi adatbázisa

A Néprajzi Múzeum 2022-es beköltözése után idén gyűjteményi adatbázisának megújításával is elkészült. A múzeum újabb, nagy léptékű analóg és digitális költözése nem csupán intézményi fejlesztés, hanem ágazati mérföldkő. A nemzetközi szinten elismert és használt *MuseumPlus* a gyűjteménymenedzsment és dokumentáció tekintetében XXI. századi kihívásoknak megfelelő rendszert kínál a múzeum külső- és belső felhasználóinak egyaránt. A megvalósult projekt hosszú távon formálhatja a hazai múzeumi digitalizációs stratégiákat, és segíti, hogy a magyar örökségkezelés aktív, látható szereplője legyen a nemzetközi szakmai hálózatnak.

Egyedülálló fejlesztés Magyarországon – Az elmúlt években a Néprajzi Múzeum két történelmi léptékű költözést vitt véghez. Előbb analóg térben a teljes gyűjteményt új gyűjteményi központba szállította, utána az új főépületben egymás után időszaki és állandó kiállítások sorát nyitotta meg, majd ezt követően a digitális térben teljes gyűjteményi adatbázisát korszerű, felhasználóbarát platformra helyezte át. A 2025-ben lezárt digitális transzformáció egy nemzetközi szinten elismert integrált gyűjteménykezelő rendszer, a *MuseumPlus* teljes körű bevezetésével zárult. Ez a vállalás példátlan volumenű és összetettségű projekt volt a hazai múzeumi szférában.

A Néprajzi Múzeum olyan kérdésekre adott saját módszertannal választ, amelyekre eddig nem volt hazai példa. A projekt többéves előkészítés, tizenöt hónapnyi piackutatás és elemzés, majd összmúzeumi megvalósítás eredménye. A cél egy integrált, moduláris, nemzetközi szabványokra épülő rendszer kialakítása volt, amely egyszerre szolgálja a nyilvántartást, a gyűjteménymenedzsment mindennapi folyamatait és a felhasználói hozzáférhetőséget. Erre azért is szükség volt, hiszen a múzeumok ma már tudásközpontok és digitális szolgáltatók is. A kutatói gyakorlat és a látogatói elvárások átalakulása a digitális platformok fejlesztését követeli. A Néprajzi Múzeum új rendszere kutathatóbbá, átláthatóbbá és összekapcsolhatóbbá teszi a gyűjteményadatokat, miközben biztonságosabb és jogszabálykövető kereteket ad az intézményi működéshez.

A *MuseumPlus* teljes magyar nyelvű honosítása nem egyszerű fordítás volt, hanem szaknyelvi harmonizáció: a mezőnevek, címkék, súgók és rendszerüzenetek többkörös fordítás–betöltés–tesztelés ciklusokban születtek meg. A terminológiai döntéseket a magyar múzeumi gyakorlat, a nemzetközi szabványok és a rendszer belső logikája közötti egyensúly vezette. E munka ágazati jelentőségű: immár magyar nyelven érhető el egy teljes értékű, integrált gyűjteménykezelő rendszer, ami piaci versenyt és innovációs nyomást is generálhat a hazai színtéren. ■

Foltvarrás kékben

Kiállítás a Néprajzi Múzeumban 2026. február 1-ig

A foltvarrás egyszerre türelemjáték, találkozás és emlékezés. Egy apró darab anyagból indul, majd másikhoz simul, motívumot, történetet formál. A Néprajzi Múzeumban 2025. november 13-án megnyílt és 2026. február elsejéig megtekinthető „Foltvarrás kékben / Blueprint Patchwork" című kiállítás a „Nagyjainktól örökül" kékfestő pályázat nyertes pályaművei mellett ezt az egymásba varrt világot tárja fel – a kézimunka csendes idejét, a közösségi alkotás örömét, és azt a láthatatlan hálót, amely évtizedek óta összeköti a foltvarrókat. A kiállítás, ahogy a bemutatott textilmunkák, számos különböző eredetű dolgot varr vibráló egésszé. A tárlat középpontjában egyrészt a foltvarrás – angol nevén patchwork – áll: egy ősi technika, amelyben különböző anyagdarabokból új textil születik. A kézzel vagy géppel összevarrt foltok ritmust, rendet és harmóniát teremtenek, miközben minden öltés az alkotó kéznyomát viseli. A patchwork több mint díszítő technika: a visszaemlékezés, az újrahasznosítás és a kreativitás finom szövete, amelyben a múlt darabjai új formát és jelentést kapnak. Ugyanakkor a tárlat a kékfestés hagyományára is épül, amely a magyar textilkultúra egyik legkülönlegesebb fejezete. A kékfestő anyag a kézi nyomással és indigófestéssel készült mintáiról ismert – egyszerre archaikus és elegáns, népi és modern. Mindemellett a kiállításon a Magyar Foltvarró Céh és a hazai foltvarrás története is kibontakozik. Az 1990-es évek óta formálódó mozgalom mögött női alkotóközösségek, baráti csoportok, műhelyek állnak, akik a varráson keresztül egy új, közös nyelvet találtak.

A Foltvarró Céh és a Néprajzi Múzeum által meghirdetett kékfestő pályázat – és az erre épülő kiállítás – így vált egyszerre versennyé és együttműködéssé, ahol a közösségi alkotás legalább olyan fontos, mint az egyéni teljesítmény. A bemutatott művek a hagyomány és a kortárs kísérletezés határán születtek: a kézimunka, a hímzés, a tűzés és az applikáció technikái új ütemben találkoznak a geometrikus és organikus formákkal. Ilyen például Forczek Cecília „Életfa" című faliképe, Farkas Zsuzsa és Nyikos Lilian „Átirat" című közös munkája, valamint az Algyői Foltvarrók Köre által készített „A kékfestő, ami összeköt" című közösségi alkotás. A párna kategória díjazottjai – Pokomándy Zsuzsanna, Surányi Melinda és Morvay Reni – szintén a kiállítás résztvevői. A kiállítás anyagában helyet kaptak továbbá a korábbi évek meghatározó művei is, többek között nemzetközi sikereket aratott alkotások.

A „Foltvarrás kékben" nem csupán egy kiállítás, hanem élmény és találkozás: a múzeumban kialakított workshop-térben a látogatók a foltvarrás közösségi oldalát is megtapasztalhatják. Itt a varrás mozdulata új értelmet nyer: a csendes figyelem, az együtt alkotás egy olyan közös térbe hív, ahol a múlt technikája a jelen közösségi élményévé válik. A kék szín, amely a tárlat egészét átszövi, egyszerre jelképezi az állandóságot és a szabadságot. Mint a textil szálai, összekapcsolja a generációkat, a technikákat és az alkotókat. (Fotó: Incze László / NM) ■

Jókai Mór és a magyar ételörökség – 5.

Káposzta, harmatkása, boszorkánypogácsa, valamint Jókai utolsó évei

Jókai Mór, a nagy regényíró, mesemondó egész életében kitüntetett szerepe volt az ételeknek. Talán nincs is olyan műve, ahol valamilyen módon meg ne jelenne egy étkezés, vagy egy-egy fogás. Sorozatunkban már jónéhány ilyen példát bemutattunk, most továbbiakkal folytatjuk a sort. Végül pedig élete utolsó éveit bearanyozó második felesége konyhájáról és az őt ért rágalmakról is megemlékezünk. [Az írás az NKFIH K_22 142797 projekt keretében készült.]

A Jókai sorozat első részében idéztük fel azt a *Vasárnapi Ujságban* megjelent étellistát, azt a harminchat régi magyar ételt, amelyek megőrzését az író – mint nemzeti kultúránk értékes részét – fontosnak tartotta. A felsorolt ételek többsége személyes kedvence is volt, így magától értetődött, hogy a regényeiben és más írásaiban ezek a legnagyobb természetességgel jelentek meg.

A kedvenc ételek közé tartozott az elmúlt alkalommal már bemutatott töltött káposzta, amely összesen harminchétszer fordul elő Jókai összes művében, legtöbbször, mint a jó magyaros vendéglátás, az ünnepi étkezések elmaradhatatlan fogása. De ha ehhez hozzávesszük a debreceni hajdúkáposztát, az erdélyi lucskos káposztát, a Jókai kedvenc kacsasültjéhez járó párolt vörös káposztát, vagy még inkább a saját készítésű savanyúságot is, beláthatjuk, hogy a káposzta Jókai korában is „Magyarország címerének" számított. Korábban már idéztem Jókay Jolán visszaemlékezéseit arról, hogy Jókai és felesége mily nagy gondot fordítottak a zöldségek és gyümölcsök házi tartósítására, így a káposztasavanyításra is. A legyalult káposztát ugyanis „Móric bácsi maga taposta be, Róza néni sózta és rakta a hordóba", mindezt igen jó hangulatban: fütyörészve, dalolva és tréfálkozás közepette. Feszty Árpádné Jókai Róza balatonfüredi lányszobájához is hozzátartozott az állandó káposztaszag: „Kis szobámban volt egy fali szekrény. Előttem ismeretlen okból oda tettek el minden megmaradt ételt másnapra. A káposzta a legerősebb illat; a káposzta sokszor melegítve legjobb, Jókaiék szerették a nyári új káposztát. Tehát, nekem a nyári éjjelek káposztaszagúak voltak, mert az ablakot be kellett tenni, akármilyen meleg volt is. Az volt az illendőség.".

A Füredre érkező külföldi vendégeknek is káposztát kínáltak a többi tipikus magyar étel mellett.

Janke, Jókai berlini kiadója évente egyszer érkezett Füredre újabb kiadást megbeszélni vagy szerződni, fizetni, olyankor mindig megvendégelték. „Azokról az ebédekről eposzt lehetett volna írni!"– jegyzi meg Jókai Róza. „Evett töltött káposztát borzadva, malacpörköltet halálra szántan, mint görög bölcs az üröm poharát. De mikor a turóscsuszát hozták, fölhördült! »Das sind ja Fliegen-Haxen!« – ezt már nem eszik! Soha! [...] Másodszor, harmadszor már harcias tűzzel forgatta kését, villáját az izgatóan jó töltött gyümölcsszerü barbár ételek között."

Sok műben jelenik meg a „tokány" – nagy változatosságban (összesen tizenkilenc helyen): mint ínycsiklandó étel, de úgy is mint rókahúsból készült tábori szükségeledel (*Eget vívó asszonyszív*). Korhelyleves tizenhat műben is készül, a legkülönbözőbb helyszíneken és helyzetekben. A kásaételek ugyancsak sokféleképpen szerepelnek a történetekben: fordított kása, tésztás kása a pásztoroknál, kitoló kása, tejes kása, ludaskása, és többféle lakodalmas kása, közte a történelmi szakácskönyv „mézzel trágyázott lakodalmas kásája tejekkel" (*A barátfalvi lévita*). Szegényemberek eledele volt a harmatkása, amely a vizek mentén termő vízinövény terméséből készült. Ilyet ettek az *Aranyemberben* a Senki szigetén, Bálványosváron a Szent Anna tavánál, az *Eget vívó asszonyszívben* a putriban. Jókai több művében részletesen leírja magát a növényt, a betakarítás módját és a belőle készíthető ételt is. Az alábbiakban ezekből idézek néhány részletet.

*

Harmatkása

„Megvan ez az Istenküldte, népéltető növény egész Európában, Ázsiában. Kalásztermő fűfajta. A tudósok híják glyceriának, mannacsenkesznek, a parasztok harmatkásának. Ölnyi magas a szára, arasznyi a kalásza: a levelei a vízben úsznak. Vízben él, olyan vízben, mely lassan folydogál. Nem kell neki mívelés, se szántás, se vetés, magától guvad fel a mocsárfenékből. A magja zöld és hosszúkás: jó ízben, tápláló erőben fölülmúl minden kalászos növényt és szágót. Kedvesebb ízű a rizsnél, mely szintén vízben díszlik.

A javasasszony elvezette Natáliát a mannatelephez. Olyan az, mint egy sűrű nádas, aranyzöld bugáival, amik tele vannak e mannakásával. Az egész csincsés part szélesen terítve van ezzel a tündérvetéssel. Ha az a tündér (a Gea) urak számára találta volna ki ezt a növényt, gazdaggá tehetne vele valakit. De hát a föld istennője szegény emberek számára teremtette ezt a világra. Ezt

Vízi harmatkása (Glyceria maxima – forrás: Wikipedia)

nem lehet learatni, kicsépelni, mint a búzát, egyszerre, mikor az érési ideje eljött, a mannacsenkesz kalásza nem adja ki egészében a termését: ez naponkint csak két-három szemet hullat el. A kalászos bugán ami mag nappal megérett, annak este a harmathulláskor szétnyílik a toklásza, s a kásaszem magától kihull; a többi magtok zárva marad, éretlen magja aszú lesz, ha levágják, hasznavehetetlen.

A szegény embernek tehát mindennap el kell jönni azért az egypár szem magért, a vetés alamizsnáját beszedni. Kitart az késő őszig. A manna el nem fogy soha, csakhogy mindennap ide kell érte jönni, szépen kérni, megköszönni. Itt mindennap szüret van, folytonos a takarodás. Csakhogy ennek nem lehet parancsolni: koldulni kell érte.

Hogy miként takarítják be a mára megérett mannát, azt a javasasszony nagy hirtelen megmutatta gyakorlatilag Natáliának.

Ledobta a papucsait a lábáról, s aztán begázolt a tocsogóba, ahol a harmatkása bozótja kezdődik. A víz térden felül ér, a kalászos liget embermagasságnyi. Az asszony fölemeli a két kezével a ruháit egész válláig, s aztán elkezd a kalászos bozótban táncot járni. A megrázott növénynek minden kalásza odahullat a szétnyílt korszovátából néhány megérett magot kiterjesztett szoknyájába. Így táncol előre-hátra a magtermő vetés közt. Mikor visszatér, magával hozza a mai nap aratását a fölemelt ruhájában, azt beletöltik egy szitába, hogy a port kiszitálják a mag közül. Így szüretelik be a harmatkását. Ínyencség az (delikatesz), csakhogy szegény asszonyok kellenek a beszerzéséhez." *(A mi lengyelünk)*

*

„A falu alatt kikötő tutajunkról találgatva nézzük, mit csinálnak azok az asszonyok a parti rekettyésben, akik térdig vízben állva s a szoknyáikat két kézzel fölfogva a fehérpiros virágú bozótban kaszáló mozgással járnak. Diákjaink annak is tudják az okát. A sömlyékben most érik a harmatkása (Festuca fluitans); az asszonyok ezt szüretelik ilyen módon: rendesen pitymallatkor kimennek az olyan határrészekre, melyeken a harmatkása terem. Minnél nagyobb a harmat, annál nagyobb a zsákmány, melyet úgy gyűjtenek, hogy bal kezükben egy fölfordított nagy szitát tartanak, s jobb kezükbe fogott hosszú nyelű fakanállal vízszintesen csapják a szita fenekére a könnyen hulló magot, a vadrizst. A harmatkása csemegeféle főzelék a népnél, esetleg az úri asztaloknál is. Roppant szapora eledel; azt tartják róla, hogy annyi gyűszűnyit kell belőle főzni, ahány evő lesz." *(Útleírások. Tisza menti élet)*

*

„Hajnal előtt kell szedni a harmatkását, ezért híják úgy. A szegény asszonyok kimennek az ingovány bozótjába, hol ez édes magot termő növény burjánzik; felsőruháikat fölemelik, két kézzel szétterjesztve, körülforognak a bozótban, s az érett mag belehull öltönyükbe. Az a manna! Az istenadta ingyenkenyér, amit a »senki cselédei« esznek." *(Az arany ember)*

*

„Bizony csak elkészült rövid idő alatt a menyegzői lakoma. Maga látott utána a számadógulyás.

Legelső fogás volt a cibereleves. Hogy készül? Tudjátok is ti, finnyás városi népek! Posajtott korpa leve tejföllel föleresztve, s benne harmatkása. Aki nem tudja, hogy mi a harmatkása? Annak minek mondjam? Valami jó az!" *(Eget vívó asszonyszív, XII. fejezet, Nászéj a pásztorkunyhóban)*

*

Tésztaételek, sütemények

„Magyarországon túl még csak fogalma sincs senkinek arról, hogy miféle paradicsomi ételekké lehet átalakítani a boldogasszony képét viselő búzaszemet. Az erdélyi levelensült, az aranygaluska, a kecskeméti túrós béles, a debreceni fonatos, a túrós metélt, mind ideálszámba mennek; a szentmártoni mákosrétesről pláne allelujával végződő zsolozsma szól..." – írja Jókai a *De kár megvénülni* című művének *Iringó* fejezetében.

De folytathatjuk a sort a dorongos fánkkal, ami az erdélyi kürtőskalács alföldi megfelelője (erről már egész cikket írtam egy korábbi számunkban – *folkMAGazin, XXVII. évf. 2021/4, 53. oldal*), amit a tűznél, a nagy öblösfazekakban rotyogó töltött káposzta mellett tojáshabbal kenegetnek *(Egy farsang az Alföldön)*. *A mi lengyelünkben* és a *Kárpáthy Zoltánban* is ínycsiklandó csemege a „jó, illatos kapros túrós lepény, aminek nincsen párja Magyarországon túl"-.A boszorkánypogácsa durvára aprított dióba hempergetett, gömb formájú, sütőben sütött lágy tészta, amelyet jellemzően lekvárral fogyasztanak, amelynek készítéséről *A lőcsei fehér asszony* X. fejezetében olvashatunk.

*

Boszorkánypogácsa

Az ablakban, a tűzhelynél, a bölcső mellett [Korponay János benyit a konyhába:] „a tűzhelyen hatalmas farakás lángol nagy lobogva. A tűzhely padkáján pedig egy fiatal, nyúlánk legényke ül, fekete abaposztó öltözetben, aki a két térde között egy furfangos szelencét szorongat, aminek felül tekerője vagyon. A tudósok úgy hívják, hogy kávéőrlő malom. Az csinálja azt a sajátságos reszelő kereplést.

– Hát te, öcsém, Pelargus, mi az ördögöt csinálsz itt a konyhában?

S egyúttal gyanúteljes oldaltekintetet vet a kérdező a konyha túlsó végén álló nőalakra, aki könyökön felül felgyűrt ingujjakkal, a feje piros kendővel átkötve, derekán kétszél köténnyel, látszik valami konyhaművészettel foglalkozni, ami abban kulminál, hogy egy vastagra kinyújtott tésztát fánkszaggatóval darabokra apróznak. Sietni látszik vele a tűzről pattant menyecske.

Boszorkánypogácsa (fotó: Kéri Kati / izesfalatok.wordpress.com)

– Kávét őrölök, ahogy látja kegyelmed – felel a fiatalember.

– Furcsa hivatal! – jegyzi meg rá a kapitány.

– Hát a feleségem hol van?

Erre hangos kacaj támad a munkában levő menyecske részéről:

– Óh, te golyhó! Hát nem látsz?

Akkor néz oda jobban Korponay, ez biz az ő felesége. [...]

– De hát mit csináltok ti itten? – kérdi álmélkodva.

– Én boszorkánypogácsát, Pelargus pedig kemencét fűt, kávét őröl, azalatt vigyáz a tejre, hogy ki ne fusson a lábasból. [...]

– No, csak frissen! Ne bámuljon kegyelmed engemet, hanem fogja azt az összekötött kácsatollat, ott az ibrikben tojássárgája, kenje meg vele a pogácsáknak a hátát; ha meglesz, tegye fel a háromlábra; ott a vasfödél, takarja be; alul-felül tegyen rá parázst. Egymás után! Kegyelmed meg, kapitány uram, rázza le a kacagányáról a havat, s aztán üljön le ide mellém; szorítok egy kis helyet a lócácskán, míg a pogácsa kisül. [...]

Pelargus, hej de megijedt! A tej kifutott, csak úgy süstörgött tőle a parázs. Az úrasszony sem volt a konyhában. Nosza sietett hirtelen elkapni a lábost a tűzről; a forró nyelével mind összeégette a tenyerét; nem bánta; csak a százszorszép úrnő meg ne haragudjék érte. Sietett a kávét is odatenni a tűzhöz az ibrikben; amíg az felforr, kiszedte a tepsiből a kisült pogácsákat, tányérra kirakta; egypárnak odasült a feneke; mert nem jól volt a tepsi kikenve; ej, de jó, hogy az asszony nincs most itten, majd mérgelődnék érte. Azután, mikor a kávé is elfőtte a habját s megülepedett, leszűrte azt szépen az ezüst kannácskába, a másikba a tejet öntötte, nádmézet aprózott; a pogácsákból piramist rakott egy tányérkába, s mindezt egy nagy réztálcára téve, bevitte az úrnő belső szobájába."

*

Pletykák, rágalmak az éhező idős Jókairól és ezek verses cáfolata

A hetvennégy éves Jókai Mór 1899-ben vette feleségül a mindössze húszéves Grósz Bellát, aki Nagy Bella néven futott be színésznőként. A lány négy évvel korábban kereste meg az akkor már tizenegy éve özvegy írót, hogy hallgassa meg szavalatát, és ha méltónak találja, segítsen neki. Jókai ezt készséggel megtette, bevitte a Nemzeti Színházba, ahol többnyire az ő darabjaiban kapott szerepeket. Aktívan segédkezett a felkészülésben, valamint a szövegválasztás és előadásmód tekintetében is tanácsokkal látta el Bellát. Lassan szerelmi románc szövődött köztük, amit Jókai korábbi családja – Jókai Róza (Feszty Árpád felesége), Váli Mari és Jókay Jolán is – igen rossz szemmel néztek. A híresztelések hallatán eleinte csak Jókai „egészségét és vagyonát" érezték veszélyben, „a nevét nem", de később minden módon igyekeztek megakadályozni a házasságkötést, még attól sem riadtak vissza, hogy az írót elmeháborodottá nyilváníttassák. A „nagydarab zsidó lány"-ként emlegetett Bella és családja elleni hangulatkeltésben is jelentős szerepük volt. A viszony egyre jobban elmérgesedett, s erre volt Jókai válasza a Bellával kötött házasság, melynek híre az úri középosztályt is felháborította. A Jókai-díszsorozat előfizetői is megcsappantak. Az író köteteit gondozó Révai Kiadó vezetője emlékiratában így emlékezik vissza erre az időszakra: „... nem hallgathatom el, hogy amilyen katasztrófa volt az *Osztrák-Magyar-Monarchia* című vállalatunkra Rudolf trónörökös halála, épp olyan, sőt a körülményeknél fogva még nagyobb katasztrófa volt Jókai-összkiadásunkra, annak további sorsára a Jókai házassága...". *[Rudolf „Főherczeg Ő császári és Királyi Fensége kezdeményezéséből és közreműködésével" jelentek meg a sorozat kötetei, amelyben Jókai is közreműködött szerzőként.]* A Pozsonyban vendégszereplő feleséget kifütyülték (ebbe az is belejátszott, hogy Grósz Bella zsidó volt). Az író 1904-es haláláig tartó házasságról számtalan rosszízű pletyka keletkezett, és a házaspár is többször volt zaklatásnak kitéve, például névtelen levelek formájában. Nagy Bella emlékiratában arról is beszámol, hogy még a háztartási alkalmazottaikat is lefizették, hogy jelentsenek Jókai állapotáról és a házában uralkodó körülményekről.

Nagy Bella és Jókai Mór (fotó: Erdélyi Mór – forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum)

*

„Egy napon egy különös dolgot tudtunk meg. A szakácsnőm jött be, kezében két levelet hozva.

– Tessék nézni, méltóságos úr, milyen leveleket ír a József (az inas)!

Az egyik levelet Fesztyné írta az inasunkhoz. Elégedetlenségét fejezte ki az inas eddigi jelentései miatt, és arra intette, hogy éberebben figyelje meg azt, ami házunkban történik. A másik levél József inas válasza volt Fesztynének. Az inas mentegetőzött, hogy ő folyton figyel, és mindenről híven beszámol. [...] Az uram erre az inast elő-

vette, és a következő dolgokat tudta meg tőle: Fesztyné megbízta, hogy mindent kísérjen figyelemmel a házban, kik jönnek, hányszor, mikor, hallgatózzon, mit beszélünk az urammal és a többi. És amit lát és hall, azt jegyezze fel, és levélben küldje el neki."

*

Még Jókai életében mendemondák keltek lábra arról, hogy új házasságában nem alakult megnyugtatóan sorsa, s az a kép, melyet boldogságáról a sajtóban, feleségét eszményítve kialakít, hamis. Sőt, Nagy Bella korábban nehéz sorsú családja az ő kontójára uraskodik, elveszik a pénzét, bezárják, éheztetik, fizikailag fenyítik. Jókai halála évében, 1904-ben jelent meg Fényes László újságíró e rágalmakat részletező írása, amely a mai bulvárhírekhez hasonlóan nagy érdeklődést váltott ki a botrányhírekre éhes olvasóközönség körében.

Erre reagált Vészi József *Hiénák Jókai sírján* című pamfletjében, amelyben megvédi Nagy Bellát, idézve Jókai feleségéhez írott verseit, leveleit, személyes emlékeit. A Fényes-iratban szereplő, az elbocsátott cselédek által mondottakat hiteltelen pletykáknak minősítette.

Jókai Nagy Bellának írt, gyengéd hangú szerelmes és a közös élményeket megörökítő, magánjellegű (nem publikált) költeményei között van a Vészi József által teljes egészében közzétett vers is, melynek nyilvánosságra hozásával „a Jókai koplaltatásáról szóló alávaló és buta legendá"-t kívánta cáfolni. Vészi József válasza után Fényes László egy újabb pamfletet készített, amelyben további hátborzongató tanúvallomásokat közölt az éheztetett és megalázott idős Jókairól. Ezeket Fülöp Dorottya kötetéből idézem, aki Jókai Nagy Bellához írt verseit jegyzetekkel és kísérőtanulmánnyal ellátva az idén adta ki (*www.reciti.hu/2025/8823*): Pók János műkertész, aki 1899–1902-ben dolgozott Jókaiéknál, azt állította, hogy a szobájába erőszakkal bezárt öreg író őt kérte meg, hogy titokban élelmet vásároljon neki: „Tényleg, igy sokszor vittem neki egyet és mást. Leginkább ennivalót, mert némelykor, a kávét kivéve, napokig üres káposztán tartották. Egy-egy virslit is adtak neki legfölebb. De egyszer a papirost, a melybe a turó volt bepakolva, az ablakon kidobta a méltóságos ur s ezt a papirost megtalálták s látták, hogy zsiros és rajta van a boltos neve: Szakáll László. Azután már ezt sem igen lehetett tenni". Gurnik Mária szakácsnő 1901 nyarán dolgozott a házaspárnál, és ugyancsak azt állította, hogy Jókai alig kapott betevő falatot: „Egy izben Grószék estére elmenni készültek s a méltóságos urnak vacsorára egy kemény tojást és két cső kukoriczát rendeltek. A tojásnak szaga volt s másikat kértem a méltóságától. Azt felelte reá: – Adja csak be, nem tudja, hogy mitől hizik". Csaplár Erzsébet 1901–1902 telén alkalmazott cseléd szerint „a méltóságos ur felmelegitett ételeket kapott, holott az asszonyok asszietteket és pecsenyéket kaptak".

A Fényes által gyűjtött tanúvallomásokat Feszty Róza is felhasználta a Jókai végrendeletét megtámadó beadványában: „Jókait, a nemzet ünnepelt költőjét felesége pofozza, a cselédség jelenlétében leköpi, legyalázza, hogy ne nyuljon piszkos kezével az ételekhez. Uralma alá veszi testét-lelkét. Csak akkor engedi reggelizni, mikor ő fölkel, napokon át káposztával és záptojással tartja".

Feszty Róza szerint az otthoni kosztot dicsérő verset is csak kényszerítés nyomása alatt írta meg Jókai. Ennek ellentmondani látszik, hogy Jókai a versbélihez hasonló fogalmazásban többször is nyilvánosan számol be a házasságának köszönhető kiváló egészségi állapotáról. Például 1904-ben, a *Magyar Nemzetben* közzétett nyílt levélben így fogalmaz: „Uj és régi ismerőseim azt kérdik tőlem, mitől olyan piros az arczom? – Azt a szert nem árulják a patikában; annak a neve »családi boldogság«. A ki ezt a varázslatot velem érezteti, annak a neve »csodafeleség«.". Jókai „jó színét" és piros arcát a *Pécsi Naplóban* is több ízben említették: „örömmel konstatálta mindenki, hogy a mi koszorus regényirónk pompás szinben van, arcza olyan piros, mint egy 24 éves életerős ifjúé" („Színházi pikantériák" 1901); „Jókai az utóbbi években határozottan megfiatalodott. A ki rózsás, telt arczát látja, az hatvanasnak tarthatja joggal" („Apróságok Jókairól" 1902). A *Magyar Nemzet* szintén hasonlóan írta le Jókait. „...most megy a palotába a daliás, szálegyenes királyi alak: Jókai Mór; 76 esztendejét olyan erősen viseli, mint egy jegenye és tiszta szép kék szeméből olyan ifjonti derü sugárzik, mintha valami majális rendezésének és sikerének örülne" („Az eleven Szent-György-tér" 1902).

Nehéz eligazodni a különböző tartalmú korabeli levelek, nyilatkozatok és feljegyzések között, hogy hol is keressük az igazságot. Mindenesetre a Jókai halálát követő vádaskodások, rágalmazások és pereskedés után az ifjú özvegy és Fesztyné végül 1907-ben peren kívüli egyezséget kötött. „A támadók vesztesek lettek az egész vonalon. Vesztett ügyük lett a bíróság előtt, a nagyközönség előtt, a hercehurca azonban sok keserűség nyomát hagyta lelkemben"– írja Nagy Bella emlékirataiban.

*

A konyha

Nem illik, de nem is szabad dicsekednem
A jó egészséggel: pedig volna kedvem.
Pajtásim a klubban azzal üdvözölnek,
hogy soha sem láttak engem ily zöldnek.
A pofám nem ránczos. Még olyan is akad,
A ki azt kérdezi: „mivel fested magad?"
„Hát bizony barátim egy az, hogy jól élek.
Chinai császárral, mondom, nem cserélek.
Az én feleségem tart nekem oly konyhát
A minőt megszoktam hosszú koromon át.
Jó magyar ételek mindig az asztalon,
Bárha mértékkel is, azt jó izűn falom.
Gulyáshús, hol csángó, hol pediglen székely:
Bélszín, nyúlpecsenye jó szalonnás spékkel.
Hát a fölségesnek hitt töltött káposzta!
Ki beteg szabónak halálát okozta,
De én kovács vagyok, kinek az orvosság
Ha hideg kerülget, nekem csak azt hozzák!
Ha baj van, bableves: abban disznóköröm.
Nyavalyabacillust azzal tönkre töröm
Bélesek, lepények, tepertyűs pogácsa,
Hát a hajdú kása, az Isten áldása
A húsos rácz pite, csörge borkorcsolya,
Milyet még a Herkó páter sem kóstola.
Piros borjupörkölt, ki magát kinálja
Paprikás halászlé megduplázást várja
Farsangi fánk, túrós és káposztás rétes
Juhtúrós puliszka, a ki még beszédes
Itt a recept, mellyel engemet kúrálgat
Az asszonyom; bárki utána csinálhat.
Nem kell nekem ehez semmi szomatóze
Bicarbonas sodæ, se' karlsbadi só se'
Az áldott jó aszszony az egészség őre
Ne doktorra tégy szert, hanem szeretőre,
– De a konyhán kivül ám egyéb is van még,
De amit ezúttal majd más lapra hagynék.

1901. Febr. 4.

*

Jókai és az ételek témájú sorozatunkat ezzel a verssel zárjuk, amelyben Jókai a felesége által vezetett konyha ínyencségeit dicséri, és végigsorolja élete kedvenc fogásait, amelyeket műveiben is oly sokszor emlegetett.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Interview with fiddler Koncz Gergely. One of a younger generation of dance house musicians – he'll be forty next year – Gergely is from and still lives in Western Hungary's Veszprém area. He tells about starting out playing kontra mainly under the wing of Puma (Fekete Antal) and eventually moving on to fiddle. He is one of the fiddlers for the Tükrös Band. He has played for the Hungarian Slovak groups: Szőttes Chamber group and Ifjú Szivek (with Hégli Dusán). He worked during the entire period of collection for the 'Utolsó Óra' (Final Hour) project where he turned out to be reliable taking collection notes, recording, driving the bands from home to the Fonó and back, etc. Luckily it was possible to arrange for him to do this instead of military service. He has been dedicated to authentic Hungarian traditional music. His advice here is that whenever possible in doing collection work, make recordings of the musician or band playing in their original function "…a musician plays completely differently when playing for dancing". He mentions his recent recordings "Magyarpalatka", "Vegyes Gyümölcs" made with a select group of fellow dance house musicians. Now in addition to his regular gigs, he teaches, plays with 'his Csallóköz (a region in southwestern Slovakia) friends' and is often invited to play in Transylvania. By Grozdits Károly.

Page 10 New Publication: Szakonyi Károly – Korniss Péter: *NOVÁK TATA*. MMA Kiadó. Budapest. 2025. This album honors the memory of Novák Ferenc "Tata" 1931–2024. Two of Novák's friends – via personal memories and photos – take the reader through important phases of this nationally recognized personality, choreographer, director, dance teacher and ethnographer's professional life. Connected to his name are: The Bihari Folk Dance Ensemble, the dance house movement, Amsterdam's International Folklore Dance Theatre, The Honvéd Ensemble. In his work, Novák always returned to the "pure source" – to tradition.

Page 17 New publication: [Traditional dance music from Transylvania's Gyergyó region] by Mihó Attila, Szabó Dániel, András Orsolya Erzsébet. Hungarian Heritage House, 2025. Printed here are two short recommendations for this new volume. The rich folk music and dance traditions of Transylvania's Gyergyó region has until the last 15 years been largely ignored by Hungary's dance house movement. However, both Kodály and Bartók already did collection work in the region at the beginning of the 20th century. The volume includes Pávai István's detailed study on the region including description of local playing style of the violin, cymbalom and gardon (hit cello). Included are 73 melodies for the local dance repertoire: verbunk, slow and fast csárdás, marosszéki and ceppel. The volume also includes archival photos, audio examples, written musical transcriptions, and written notes from more significant collection projects. By Árendás Péter. A more personal recommendation from one who was born in the region – in Gyergyóditró – and grew up amongst the music traditions. "…an impoverished and severe world where a large band only played four or five times a year, with small bands of two instruments serving smaller dance events. There was lots of singing however, and respect for the folk songs, peasant flute and zither…" By Kelemen László.

Page 21 The Fonó received Budapest's Pro Urbe Award recognizing three decades of providing an active venue for performance, recording, publication, collection and community space for folk music, world music and jazz. Director Horváth László accepted the award on November 17th, 2025 adding this honor to a number of other awards for Fonó'sdedicated and ongoing work. On the same day **folk singer Sebestyén Márta** was **named Budapest honored citizen**. "Her artistry and singing voice bridges the gap of the centuries andraises goosebumps on listeners today". In Márta's own words 'music brings not just people,but the souls of the masses closer together...' **Kaláka Ensemble** also received recognition for more than five decades of their music and musical activities.

Page 22 30 years of Hungary's Contemporary Folk Dance movement *"Kortárs Néptánc"*. The 'contemporary folk dance movement' began in 1995 apparently as a reaction to the over-representation of strictly traditional, authentic folk dance choreographies of that period. It was an effort to show that folk dance could actually be contemporary. In the 30 years since 1995, twenty presentations have showcased 168 works from 60 choreographers performed by 40 dance ensembles – the majority of which have been amateur groups. The Martin György Folk Dance Association has been instrumental in the organization of these anthology-type gatherings. Nowadays "…the younger generation of choreographers typically show an immersion in folklore knowledge, though find it important to search for new paths and forms in their works…" Printed here is the speech given by Diószegi László on 2025 November 23 at Budapest's Hungarian Heritage House.

Page 34 Intereview on the **Hungarian State Folk Ensemble's new choreography** premiered on November 7th, 2025: **"*Gyökerek és Szárnyak*" [Roots and Wings]**. The new piece is the work of a group of younger choreographers: Ágfalvi György, Kele Kristóf, Farkas Máté, Fundák Kristóf, Darabos Péter, ifj. Zsuráfszky Zoltán with music director Pál István "Szalonna". The production features the folk dance traditions of so-called "little Hungary" – meaning, present day Hungary. Each of the choreographers worked with a female dance partner of his choice. The idea for this new piece came from ensemble director Mihályi Gábor – on a mission to inspire younger choreographers to create. Interviewed here were two of the young choreographers: Ágfalvi György and Kele Kristóf. By Fillinger Kornélia Vanda first published at: kortársonline.hu – 2025. Nov. 18.

Page 41 Announcements from the Hungarian Museum of Ethnography: The ethnographic museum announces the completion of its process of adopting a **new digital strategy** which has included translation and implementation of the internationally known **'MuseumPlus' database system for collection management. Special exhibit: Blueprint Patchwork** – 2025. Nov. 13.– 2026. Feb. 1. This exhibition shows works of patchwork artists of the Hungarian Patchwork Guild highlighting use of the traditional cotton textile known as *'kékfestő'* a traditional blue indigo printed textile. Curated by Budavári Veronika.

Sue Foy

folkMAGazin®

2025/6, XXXII. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:
Bede Judit, Busai Zsuzsanna, Gősi Anett, Juhász Katalin, Kóka Rozália, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1253 Budapest, Pf. 71
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány
IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000

Támogatónk:
NKA Népművészet Kollégiuma

Hátsó borító: Notitia Táncműhely: tRaNS/cSaNDo | Kortárs Néptánc 2025 – fotó: Gorácz József Márk

Fitos Dezső Társulat: Bernarda ballada
Kortárs Néptánc 2025
Fotó: Gorácz József Márk

5 999548 111840 20256

FOLKMAGAZIN

Nemzeti Kulturális Alap